

Med retten til å bli hørt

- En kvalitativ studie av enslige flyktningers opplevelser av deres liv som ung-voksen i Norge

Gjertine Myklebust

Veileder

Solveig Sagatun

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen. Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet inntår for de metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.

Universitetet i Agder, 2014

Fakultet for samfunnsvitenskap

Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

«Jeg ønsker å forstå verden fra ditt ståsted.

Jeg vil vite det du vet, på din måte.

Jeg ønsker å forstå betydningen av dine opplevelser,

være i ditt sted,

føle det du føler og forklare ting slik du forklarer dem.

Vil du være læreren min og hjelpe meg med det?»

Spradley, 1979:34

Forord

Først og fremst vil jeg rette en stor takk til alle de flotte ungdommene som ønsket å fortelle meg om sine liv og sin hverdag. Uten hver og en av dere hadde aldri denne undersøkelsen blitt til. Dere har lært meg så uendelig mye.

Tusen takk til min veileder Solveig Sagatun for dyrebar veiledning. Takk for at du gjentatte ganger løftet meg opp og vist meg retning, når alt virket så uendelig kaotisk. Jeg ønsker å sende en stor takk til Torunn Fladstad for uvurderlig hjelp og tips til relevant lesestoff, for å ha invitert meg til samtaler og for å ha vist interesse for prosjektet fra første dag. Takk til avdelingsleder på kaféen, for at du tok meg inn i varmen og for at du med ditt varme og gode vesen presentert meg for ungdommene.

Til slutt vil jeg takke min familie og mine venner for å ha lyttet og støttet meg på veien. Og siste men ikke minst, tusen takk til min samboer og beste venn, som har støttet meg på alle mulige måter.

Sammendrag

Hensikten med undersøkelsen er å utforske om det finnes noen fellestrekk i enslige flyktningers forståelse av egen livssituasjon, som ung-voksen i Norge. Ungdommene som har deltatt i studien ankom landet som mindreårige flyktninger, uten følge av sine foreldre. I dag har ungdommene tatt steget ut i voksenlivet, flyttet ut fra ulike kommunale omsorgsordninger og inne i egne boliger. Undersøkelsen har som mål å utforske hvordan denne gruppen forstår seg selv som ung-voksen, og hva som har bidratt til deres selvforståelse. Videre undersøkes hvilke sosiale relasjoner de trekker frem som betydningsfulle for deres liv i dag, og i hvilke grad sosiale omgivelser er avgjørende for deres utviklingsmessige bevegelse mot en mer selvstendig voksentilværelse.

Undersøkelsen tar sikte på å fremme enslige flyktningers stemmer, gjennom ungdommenes personlige tanker, refleksjoner og fortellinger. All empiri springer ut fra individuelle samtaleintervju med seks ungdommer, som alle ankom landet som enslige mindreårige flyktninger.

Funn i undersøkelsen viser hvordan ungdommenes fortid og tidligere erfaringer er avgjørende for deres selvforståelse i dag. Videre trekker ungdommene frem betydningsfulle voksen og jevnaldrende, som på ulike måter preger deres liv i dag. Betydningen av støtte, forståelse og gjensidighet i sosiale relasjoner, er noe av det som går igjen i ungdommenes fortellinger. Videre funn avslører at flere enslige flyktninger har hatt et utfordrende møte med ulike kommunale omsorgsordninger, hvor ungdommene trekker fram et ønske om større gjensidighet i relasjonen med de ansatte. Et ønske om å bli hørt.

Innholdsfortegnelse

Forord	v
Sammendrag.....	vii
KAPITTEL 1 - INNLEDNING	1
1.1 Hva vet vi om enslige, mindreårige asylsøkere?	2
1.1.1 Hvorfor barn flykter alene	3
1.2 Menneskerettigheter og barnekonvensjonen.....	4
1.2.1 Hensynet til barnets beste og retten til å bli hørt	4
1.2.2 Utlendings-, vergemåls- og barnevernloven.....	6
1.3 Asyl- og bosettingsprosesser for enslige mindreårige flyktninger	6
1.3.3 Rettigheter etter nådd myndighetsalder	7
1.4 Problemstilling og analytiske spørsmål	8
1.5 Oppgavens oppbygging	9
KAPITTEL 2 – TEORETISK RAMMEVERK.....	11
2.1 Utviklingspsykologien i et historisk perspektiv	11
2.1.1 Tradisjonell utviklingspsykologi	12
2.1.2 Utviklingspsykologien i endring	13
2.2 Nyere kunnskapssyn på utvikling og omsorg	14
2.2.1 En alternativ modell for utvikling.....	15
2.2.2 Forhandling, innlevelse og sensitivitet	16
2.3 Omsorg for barn i risiko	18
2.3.1 Traumer, konsekvenser av traumer og traumebevisst omsorg	20
KAPITTEL 3 - FORSKNINGSMETODE	23
3.1 Metodologisk refleksjon	23
3.1.1 Fenomenologisk orientering som kvalitativ tilnærming.....	23
3.2 Rekruttering og tilgang	25
3.2.1 Oppfølgingsteamet – en presentasjon	26
3.3. Det kvalitative samtaleintervjuet	26
3.3.1 Intervjuformen.....	27

3.4 Gjennomføring av samtaleintervju.....	28
3.5 Etske betraktninger	30
3.6 Analyseprosessen	30
3.6.1 Generalisering.....	31
KAPITTEL 4 - DATAANALYSE.....	33
4.1 Livet i Norge.....	33
4.2 Traumer og traumereaksjoner	36
4.3 Barn av flere kulturer.....	41
4.3.1 Oss og dem – en sammenligning	44
4.3.2 En utviklingsmessige bevegelse	49
4.4 Mellom avhengig og selvstendig	51
4.4.1 Relasjoner til de ansatte	52
4.4.2 Regler, rutiner og atferdskorrigerings.....	56
4.4.3 Jeg ville være fri	63
4.4.4 Fra beboer til utflyttet	65
4.4.5 Til deg som er ansatt.....	68
4.5 Sosiale relasjoner.....	70
4.5.1 Kontakt med ansatte fra kommunalt bokollektiv og oppfølgingsteam.....	71
4.5.2 Voksne relasjoner i skolen	74
4.5.3 Jevnaldrende.....	77
4.6 Håp, drømmer og tanker for fremtiden	80
4.6.2 Inkludering og deltakelse: like muligheter eller begrensninger?	80
4.6.3 Motivasjon	81
KAPITTEL 5 –AVSLUTTENDE REFLEKSJONER	85
5.1 Selvføståelse på bakgrunn av tidligere erfaring.....	85
5.2. Med et ønske om å bli hørt	86
5.3 Betydningsfulle andre i ungdommenes liv i dag	87
5.4 Fremtid og motivasjon.....	88
5.5 Utfordringer og muligheter	88
Litteraturliste	90

Appendiks 1: Informasjonsbrev	93
Appendiks 2: Samtykkeerklæring.....	95
Appendiks 3: Intervjuguide	96
Appendiks 4: Kvittering på melding om behandling av personopplysninger fra NSD.....	98

KAPITTEL 1 - INNLEDNING

Menneskerettighetene er viktige i anerkjennelsen av alle menneskers iboende verdighet og verdi, og et viktig grunnlag for frihet, rettferdighet og fred i verden. I FNs konvensjon om barnets rettigheter anerkjennes barnets sårbarhet, med et spesielt behov for omsorg, hjelp og beskyttelse. Det legges vekt på barnets vekst og trivsel i en atmosfære preget av glede, kjærlighet og forståelse, for å sikre en full og harmonisk utvikling hos barnet (Barnekonvensjonen [BK], 1989). For de nasjoner som har anerkjent den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og FNs konvensjon om barnets rettigheter, har staten et aktivt ansvar for å søke å hindre, avdekke og gripe inn i at barn (og voksne) utsettes for menneskerettighetsbrudd (Stang, 2012).

Enslige flyktningbarn anses som den mest sårbare gruppen av barn i verden. Til tross for sin psykiske og fysiske umodenhet er de på flukt alene, og opplever brudd på menneskerettigheter på lik linje med voksne. Deres avhengighet til andre mennesker gjør dem mer sårbare og generelt mer utsatt for ulike former for vold, overgrep og undertrykkelse enn voksne. For enslige flyktningbarn som når vestlige grenser, og som har opplevd tortur eller andre traumatiske hendelser kan skadevirkningene prege barnets videre utvikling på flere områder. I følge Norsk lovgivning, og som et resultat av statens plikt etter menneskerettighetskonvensjonen, er disse barna overlatt i vår varetekt, med rettigheter på lik linje med alle andre barn under offentlig omsorg (Stang, 2012).

Hvordan kan vi som samfunn møte disse barna og ungdommene på best mulig måte, og gi dem den beskyttelsen, hjelpen og omsorg som de trenger? Med utgangspunkt i barnets rettigheter, og etter individuelle samtaler med ungdommer som ankom landet som enslige, mindreårige flyktninger, har jeg undersøkt hva flyktningbarna selv opplever som viktig i deres liv. På bakgrunn av dette vil jeg få en bedre forståelse for hvordan vi som mottaksland kan møte enslige mindreårige flyktninger på best mulig måte. Først vil jeg ta et steg tilbake og se hva tidligere forskning sier om gruppen av enslige, mindreårige asylsøkere og flyktninger.

1.1 Hva vet vi om enslige, mindreårige asylsøkere?

Asylbarna har vært mye omtalt i offentlig media de senere år. Fokuset rettet mot denne gruppen barn og unge har ført til økt oppmerksomhet også i politisk sammenheng. Innenfor forskningsverdenen har det blitt gjennomført en rekke større forskningsprosjekter rettet mot asylbarnas situasjon. Områder som har blitt viet særlig oppmerksomhet har blant annet vært asylbarnas levekår i statlige asylmottak og behovet for en mer barnesensitiv asylprosess (Lidén, Eide, Nilsen & Wærdahl, 2013). Særlig i de senere år har det vært en økende interesse rettet mot enslige, mindreårige asylsøkere og flyktninger, med forskningsprosjekter som blant annet har omhandlet kritikk mot alderstesting og en større bevissthet rundt følger av traumer og sårbare barns psykiske helse (Oppedal, Jensen & Seglem, 2008; Oppedal, Seglem & Jensen, 2009; Redd Barna & NOAS, 2006). «Enslige, mindreårige asylsøkere er barn som søker asyl i Norge uten å ha følge av foreldre eller andre som utøver foreldreansvar for dem, og som oppgir å være under 18 år» (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2011:14). En formell flyktningstatus får barna (og voksne) først etter at norske myndigheter har vurdert og godkjent asylsøknaden om beskyttelse, og hvor personen på bakgrunn av dette får tildelt og blir bosatt i en av landets kommuner. Det er FNs flyktningkonvensjon (1951) som fastslår hvem som er flyktninger og hvilke rettigheter en flyktning har. En flyktning er ifølge FNs flyktningkonvensjon en person som «med rette frykter for forfølgelse på grunn av rase, religion, nasjonalitet, medlemskap i en spesiell sosial gruppe eller på grunn av politisk oppfatning, befinner seg utenfor det land han er borger av». Konvensjonen er ikke direkte rettet mot barn, men også barn er beskyttet under samme definisjon for flyktningers rettigheter.

En norsk studie utført av folkehelseinstituttets UngKul- prosjekt (ungdom kultur og mestring) har vært et langsiktig prosjekt over 6 år (2007-2013) som har omhandlet de enslige, mindreåriges psykososiale tilpasning, med hovedfokus på sosiale nettverk, mestring og psykisk helse. Forskningsprosjektet viser tydelig at mindreårige flyktninger er en spesielt sårbar gruppe i samfunnet, særlig utsatt for psykiske plager som depresjon og post-traumatisk stress symptom. Tall viser at hele 76 prosent av de enslige mindreårige som har kommet til Norge har opplevd krig og konflikt på nært hold. I samme studiet ble det undersøkt hvor mange av disse barna og ungdommene som har symptomer på posttraumatiske plager. Tallene tilsier at nær til halvparten lider av søvnforstyrrelser

gjennom mareritt som følge av tidligere opplevelser, mens hele 61% har vonde og plagsomme minner om krigsopplevelser (Oppedal, 2008; Oppedal, 2009). På grunn av menneskeskapte konflikter som krig, konflikt og vold, blir disse barnas røtter revet opp med jorden. De blir drevet bort fra sine hjem, sitt fødested, sine venner og sin familie. Sorgen og tapet dette innebærer for et ungt menneske er ubeskrivelig. Som barn er de ennå under utvikling, både fysisk og psykisk, og skadevirkningene etter slike traumatiske hendelser kan være enorme (Stang, 2012).

1.1.1 Hvorfor barn flykter alene

Barn alene på flukt er ikke et nytt historisk fenomen. Eide (2012b) belyser hvordan det er snakk om millioner av barn verden over som har blitt skilt fra sine familier som offer for krig og katastrofe. På samme tid er gruppen av enslige flyktningbarn en sammensatt og heterogen gruppe barn og unge, med ulik bakgrunn og ulike grunner for deres oppbrudd fra familie og hjemland. Årsakene til barn flukt er ofte en kombinasjon av flere faktorer. Ytre faktorer kan være krig og væpnet konflikt i hjemlandet, familiesituasjon og trusler i sosiale nettverk, fattigdom og mangel på utdanningsmuligheter og arbeid, men årsakene kan også være preget av barnas ønske om et bedre liv og økt sosial mobilitet (Øien, 2010).

Fra 2008 til 2013 har 7658 enslige mindreårige søkt om asyl i Norge. Det årlige antallet har variert kraftig de siste årene. I 2009 kom det 2500 enslige mindreårige asylsøkere til Norge, noe som til nå er det høyeste antallet asylsøkere innenfor denne gruppen. I 2010 sank antallet asylsøkende barn til 892, mens det i 2013 var 1070 enslige mindreårige som søkte asyl i landet, en økning på 10% fra året før (Utenriksdirektoratet [UDI], 2007-2013, 2013b). Resultater fra utlendingsdirektoratets rapportering viser at det i 2013 var et overtall av Somaliske barn og ungdom på 317 personer, fulgt av barn og unge fra Afghanistan og Eritrea. (UDI, 2013a). I følge FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) kan man forvente en økning i det totale antallet enslige mindreårige asylsøkere i årene fremover. Økende konflikter i verden sammen med strengere asylpolitikk i europeiske mottaksland, kan være viktige bidragsyttere for en slik økning av enslige barn på flukt. Strengere asylpolitikk gjør sannsynligheten for at barn får innvilget beskyttelse større enn hva som ville være tilfelle for voksne familiemedlemmer, og på bakgrunn av dette kan foreldre vurdere at å sende sitt barn alene er familiens beste mulighet (St. meld. nr. 27, 2011-2012).

1.2 Menneskerettigheter og barnekonvensjonen

For å styrke menneskerettighetene i Norsk lov (menneskerettsloven, §2 nr. 1) ble internasjonale konvensjoner, her iblant den europeiske menneskerettskonvensjonen og FNs konvensjon om barns rettigheter, ratifisert og dermed gjort til norsk lov (St. meld. nr. 27, 2011-2012). De internasjonale konvensjonene som er nevnt tidligere, ble i tillegg inkorporert i menneskerettsloven av 1999. Dette innebærer at de er inntatt i loven i fulltekst, med forrang over annen norsk lovgivning, i saker hvor det råder uenighet (Stang, 2012).

FNs barnekonvensjon og flyktningkonvensjonen anses som viktigste menneskerettighetskonvensjoner for flyktningbarn (Stang, 2012). *FNs barnekonvensjon* skal sikre barnets rettigheter, og vektlegger viktigheten av barnesensitiv vurdering og barns særlige beskyttelsesbehov på grunn av dets sårbarhet. I følge bestemmelser om returvern er staten pålagt å sikre at barn ikke utsettes for «tortur eller annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff» (BK, 1989). Trusler mot menneskers liv og frihet faller også inn under flyktningkonvensjonen (1951) og Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (1950), dette innebærer blant annet et absolutt vern mot å returnere barn (og voksne) til områder hvor individer risikerer å bli utsatt for slike forhold.

Flere av barnekonvensjonens artikler er aktuelle for enslige mindreårige. Blant annet prinsippet om barnets beste som et grunnleggende hensyn (art. 3), prinsippet om ikke-diskriminering og forbud mot forskjellsbehandling mellom grupper av barn (art. 2), barnets rett til liv, overlevelse og full utvikling av barnets personlighet (art. 6) og barnets rett til å bli hørt i saker som gjelder barnet selv (art. 12) (Barnekonvensjonen, 1989; Stang, 2012; St. meld. nr. 27, 2011-2012). I undersøkelsen er det i hovedsak to artikler som vil bli trukket fram som særlig relevante, prinsippet om barnets beste, og barnets rett til å bli hørt.

1.2.1 Hensynet til barnets beste og retten til å bli hørt

Artikkel 3 nr. 1 i barnekonvensjonen (1989) omhandler prinsippet om *barnets beste* som et grunnleggende hensyn. Barnets beste skal bygge på individuelle faktorer, og skal veie tyngre enn alle andre hensyn. I dagens samfunn ser man ofte at vurderinger bygger på

standardiserte og generelle argumenter, som en følge av samfunnets prinsipp om likebehandling. I konvensjonen legges det derimot vekt på at vurderinger om ethvert barns skal bygge på individuelle faktorer, vurderinger som bør bygge på tverrfaglige vurderinger og tas av fagfolk med spesiell kompetanse på barn. I dag anvendes prinsippet om barnets beste for flyktningbarn stort sett av norske myndigheter i avgjørelser omkring barnets asylsøknad, i saker hvor barnets beste gis forrang fremfor innvandringsregulerende hensyn (Stang, 2012).

Artikkel 12 i barnekonvensjonen (1989) omhandler barnets rett til å uttrykke seg og bli hørt i saker som gjelder barnet selv. Både norske myndigheter og andre som har omsorg for barnet, plikter seg til å lytte til barnet og tillegge barnets stemme betydelig vekt i avgjørelser som tas på barnets vegne, en vurdering som må tas ut ifra barnets modenhet og alder. Ettersom barnet blir eldre og mer reflektert, jo større vekt skal det legges på barnets ønske i saker som gjelder barnet selv. Dette bygger blant annet på en oppfatning av at det er barnet selv som sitter på det meste av kunnskapen om egen livssituasjon, og slik skal barnets egen forståelse av eget liv veie tungt i vurderingen mot hva som er til barnets beste. Stang (2012) understreker at det aldri er barnet som har ansvar for sakens utfall, men at det derimot er det offentlige som sitter med det hele og fulle ansvaret. Avhengig av barnets modenhet vil ikke barnet alltid være i stand til å se hva som er til det beste for seg selv. Til tross for at avgjørelsen som tas i enkelte tilfeller kan gå imot barnets egen vurdering, så er det avgjørende at barnet blir hørt. Barnets deltakelse og rett til å uttale seg vil kunne ha en egenverdi for det barnet det gjelder, en opplevelse av å være med å medvirke i eget liv (Stang, 2012).

Som avslutning vil jeg vise til artikkel 22 i barnekonvensjonen (1989) som erkjenner enslige mindreårige asylsøkere og flyktningers særlige behov for beskyttelse og hjelp. Artikkelen har sikte på å sikre beskyttelse og omsorg for alle barn som oppholder seg i riket. Alle barn har retten til skolegang, helsehjelp, omsorg og deltakelse. Her nevnes også de barna som oppholder seg i landet uten omsorg fra sine foreldre, hvor staten tillegges plikt til å gi barna samme beskyttelse og omsorg som alle andre barn under offentlig omsorg.

1.2.2 Utlendings-, vergemåls- og barnevernloven

I norsk lovgivning er det ikke alene menneskerettsloven som påvirker barnas juridiske rettigheter for å søke om beskyttelse i landet. *Utlendingsloven* er loven om utlendingers avgang til riker, og også her legges det vekt på særlig hensyn til barnets beste som grunnleggende prinsipp i alle saker som gjelder barn. Selv om en voksens situasjon ikke er tilstrekkelig for å gi personen opphold, så ville et barn i samme situasjon kunne ha krav på beskyttelse. *Vergeloven* gir enslige asylsøkere og flyktninger rett til verge eller hjelpeverge. Som representant for foreldrene skal vergen eller hjelpevergen sikre at barnets rettigheter blir ivaretatt og overholdt frem til den mindreårige blir myndig. Etter fylte 18 år mister ungdommen retten til verge. *Barnevernloven* er loven om barnevernstjenester og gjelder for alle barn under myndighetsalder som oppholder seg i riket. Dette innebærer blant annet at barnevernet pålegges å følge opp bekymringsmeldinger som kommer inn, etter samme rutiner og prosedyrer som gjelder for alle andre barnevernssaker (St. meld. nr. 27, 2011-2012).

Barnets rettigheter har blitt styrket de siste tiår og står i dag sterkere enn tidligere, både i internasjonal og nasjonal sammenheng. Barnekonvensjonen anses å ha hatt en stor betydning for senere tids utvikling av synet på barnet, i retning av barns økende deltakelse og en større aksept for barn som selvstendige rettssubjekter. På den annen side har flyktningbarn en relative svak rettsstilling, noe som kan ligge i en begrenset synliggjøring av disse barna i internasjonale og nasjonale regelverk, samt at området domineres av andre sterke interesser, særlig interesser for innvandringskontrollerende hensyn (Stang, 2012).

1.3 Asyl- og bosettingsprosesser for enslige mindreårige flyktninger

Litteraturen skiller mellom en mottaksfase og en bosettingsfase. *Mottaksfasen* gjelder fra barnet ankommer landet og frem til asylsøknaden er ferdig behandlet. Det er staten som har det overordnede ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere fra de ankommer landet til de har fått innvilget asyl, blir returnert til hjemlandet eller til et tredje land. Etter ankomst vil barnet leveres direkte på et transittmottak, hvor han eller hun oppholder seg frem til asylintervju og eventuelle alderstester er blitt gjennomført. Fra transittmottaket flyttes barnet over til et statlig asylmottak beregnet for enslige mindreårige (Eide, 2012b).

Omsorgsansvaret for enslige mindreårige asylsøkere under 15 år er i dag lagt på barnevernet, hvor Bufetat er pålagt å tilby asylsøkere under 15 år opphold på omsorgssentre beregnet for denne aldersgruppen frem til asylsøknaden er behandlet (jf. barnevernloven § 5A-1). Omsorgsansvaret for mindreårige over 15 år ligger hos utlendingsdirektoratet (UDI). Disse ungdommene blir etter opphold på transittmottak flyttet til et statlig mottak, hvor det er de ansatte på mottakene som utfører det daglige omsorgsansvaret for ungdommene (Eide, 2012b).

I en *bosettingsfase* har den mindreårige fått innvilget asyl og på bakgrunn av dette blitt bosatt i en kommune. Dette arbeidet skjer i et samarbeid mellom UDI, Bufetat, integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI) og den kommunen hvor barnet skal bosettes. Det er Bufetat som har ansvar for å bosette enslige mindreårige under 15 år, med forutsetning om et tilpasset og kompetent apparat i det kommunale barnevernet, med tilstrekkelige ressurser for å ta imot disse barna. For de barna som er over 15 år, er det kommunen som tar dem imot og avgjør passende botilbud ut ifra en individuell kartleggingsplan (IKT) som er utarbeidet i mottaksfasen. Barnevernstjenesten vurderer barnets behov, og foreslår botiltak som på best mulig måte skal ivareta barnet. Botilbudet kan variere fra bosetting i fosterhjem/slekt, institusjon, bofellesskap eller bolig med oppfølging. Ved plassering i kommunale bokollektiv overlates den daglige omsorgen til den aktuelle boligen (integrerings- og mangfoldsdirektoratet, 2014). Det er kommunene selv som avgjør egen praksis for bosetting av enslige mindreårige flyktninger over 15 år. For de fleste kommuner i landet legges ansvaret hos flyktningetjenesten eller hos barnevernet. For de barna som blir bosatt med hjemmel i barnevernlovet innebærer dette at barna har mulighet for ettervern etter de er fylt 18 år. I kommuner hvor ansvaret ligger hos flyktningetjenesten, skal eventuelle behov hos ungdommen etter fylte 18 år, dekkes av generelle tjenester i kommunen og videre tiltak skal vurderes og iverksettes etter sosialtjenesteloven (Oppedal, 2009).

1.3.3 Rettigheter etter nådd myndighetsalder

Alle barn i Norge med særskilte behov har rett på barnevernstiltak inntil de fyller 18 år. Formålet med lov om ettervern er at de ungdommene som trenger videre oppfølging etter

nådd myndighetsalder, skal kunne få et tilbud om dette. Med unntak av ettervern, så fratar kommunen seg omsorgsansvaret for enslige flyktninger fra den dagen ungdommen fyller 18 år, hvor ungdommen fra nå av vil defineres som voksen på lik linje med ungdom i majoritetsbefolkningen. Oppedal (2009) belyser hvordan kunsten for enhver kommune er å tilrettelegge tiltak som møter ungdommenes behov, i form at en utvikling i retning av større selvstendighet men også eventuelle individuelle behov for forlenget omsorg og støtte fra kommunen.

Ungdom generelt er inne i en omveltende periode i livet. De er på vei inn i voksenlivet, en utviklingsbevegelse som følger med seg en rekke krav og forventinger fra kulturen og samfunnet rundt. For de aller fleste enslige flyktninger innebærer denne overgangen blant annet at de flytter ut fra et kommunalt botilbud, og over i egen bolig. Dette er en ressurssterk gruppe ungdom, men samtidig ungdom som er mer utsatt for å oppleve ensomhet og lite oppfølging idet kommunale omsorgstiltak avtar. På bakgrunn av dette opplever jeg det som særlig relevant, og samfunnsmessig fruktbart å utforske nærmere hvilke opplevelser ungdommene selv har omkring egen livssituasjon, i utviklingen mot en voksentilværelse. Det er nødvendig å ha en bedre forståelse for de ulike utfordringene denne gruppen ungdommer møter på i hverdagen, og som kan hindre ungdommenes trivsel, deltakelse og integrering i samfunnet.

1.4 Problemstilling og analytiske spørsmål

Med utgangspunkt menneskerettighetsprinsippet, prinsippet om barnets beste og barns rett til å bli hørt, vil jeg presentere og drøfte historiene til seks ungdommer som ankom landet som enslige mindreårige asylsøkere, men som i dag er over 18 år. Min forskningsinteresse tar sikte på å få frem ungdommenes stemmer, ved å invitere dem til å fortelle om det i deres hverdag, fra deres fortid og for deres fremtid, som *de* tillegger betydning. I samtalen reflekterer ungdommene over sine liv og hva som har vært med å bidra til hvordan de forstår seg selv i dag. Ungdommenes fortellinger har gitt meg innblikk i hva det er som opptar dem, hvor mitt analytiske fokus er særlig rettet mot utvikling, omsorg og sosiale relasjoner, i fortid, nåtid og fremtid. Med dette som bakteppe lyder *problemstillingen* som følgende:

- Hva kjennetegner enslige flyktningers forståelse av egen livssituasjon, som ungdommen i Norge?

Analytiske spørsmål som er blitt konstruert etter hvert i prosessen er:

- Hvordan forstår enslige flyktninger seg selv, og hva har bidratt til deres selvforståelse?
- Hvordan ønsker ungdom å bli møtt av ansatte som arbeider med enslige, mindreårige flyktninger?
- Hvordan opplever enslige flyktninger sine sosiale liv i dag, og hvilke betydning tillegger de sosiale relasjoner, med voksne og jevnaldrende?

1.5 Oppgavens oppbygging

Innledningen har hatt som mål å klargjøre undersøkelsens innhold og problemstilling, samt for å underbygge min egen forståelse av dette temaet som samfunnsmessig aktuelt.

Kapittelet har hatt som hensikt å klargjøre noen kjennetegn ved gruppen av enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger. Menneskerettighetsprinsippet har blitt gitt fokus, sammen med et nærmere blikk rettet mot asyl- og bosettingsprosesser som barna og ungdommene gjennomgår før og etter asylsøknaden er ferdigbehandlet.

I kapittel 2 blir det kulturpsykologiske perspektivet presentert som teoretiske rammeverk, med fokus rettet mot nyere og senere tids forskning innenfor utviklingsfeltet. Siste del av kapittelet vil gi en kort innføring i senere tids forskning rettet mot traumeutsatte og sårbare barn. Teori omkring traumer og traumereaksjoner er tatt med ut ifra en anerkjennelse av disse barnas spesielle situasjon, kunnskap som anses som avgjørende for å kunne møte disse barna og ungdommene på best mulig måte.

Kapittel 3 er en gjennomgang av metoden for hele forskningsprosessen, fra datainnsamlingen til analyse. Undersøkelsen er inspirert av, og bygger på en fenomenologisk orientering som metodisk tilnærming. Tilnærmingen vil bli presentert i nærmere i dette kapittelet.

I Kapittel 4 vil analysen bli presentert. Kapittelet bygger på en presentasjon av ungdommenes fortellinger om egen livssituasjon, hvor empiri drøftes og analyseres i lys av

relevant litteratur og forskning. Kapitlet starter med en presentasjon av de områder fra ungdommenes fortid som har vært med å forme deres selvforståelse. Videre ser vi nærmere på ungdommenes opplevelser i dag, med et særlig blikk rettet mot deres sosiale liv. Kapitlets siste del har et fremtidsperspektiv, idet samtalen dreier seg rundt ungdommenes tanker, håp og drømmer for fremtiden.

I det avsluttende kapitlet vil de mest sentrale funnene bli presentert. Analysen vil diskuteres i sin helhet og kunne ut i en reflekterende avslutning.

KAPITTEL 2 – TEORETISK RAMMEVERK

Dette kapitlet gir en presentasjon av det teoretiske rammeverket, som senere vil tas i bruk i analyse og drøfting rundt empirisk materiale. Kapitlet tar utgangspunkt i nyere tid utviklingspsykologi og nyere tids forskning rettet mer direkte mot gruppen av sårbare og traumeutsatte barn og unge. Barn og unge med opplevelser fra menneskeskapte konflikter slik som krig, konflikt og vold, vil på ulike måter bære med seg sine traumatiske opplevelser videre i livet. Som omsorgsgivere i arbeid med barn i risiko er det avgjørende å ha god kunnskap om hvordan fortiden kan påvirke barn og ungdoms utvikling, samt hvordan man på best mulig måte kan støtte den traumeutsatt i en sårbar livsfase, i tråd med barnets rettigheter som ble presentert innledningsvis.

2.1 Utviklingspsykologien i et historisk perspektiv

Det psykologiske fagfeltet er studiet av menneskets sinn, hvor utvikling har vært et sentralt begrep opp gjennom vitenskapshistorien. Det siste århundre har vært preget av omveltende endringer innenfor det utviklingspsykologiske fagfelt, et ideologisk skifte som har ført til at samfunnets syn på barnets kapasitet har endret seg betydelig (Andenæs, 1996). I dag gjenspeiles endringene også i vårt juridiske lovverk, hvor barnet står sterkere rettmessig enn noen gang tidligere (Stang, 2012). Som en følge av den endringen moderne utviklingspsykologi har hatt på barnets posisjon, har samfunnet måtte tilpasse seg i dets syn på oppdragelse og omsorg for barn og unge.

Til tross for at barnets rettigheter har blitt styrket, og at barnets stemme gis større anerkjennelse i samfunnet, så er ennå vår forståelse av barnet preget av vår tradisjonelle forhistoriske oppfatning av barnet som passiv mottaker. Vår kulturelle og tradisjonelle oppfatning skygger for barnets medvirkning i egen utviklingsprosess (Haavind, 1987). På bakgrunn av dette ser jeg det som relevant å ta et historisk tilbakeblikk, for å få en bedre forståelse for i hvilke grad en kan hevde at den tradisjonelle utviklingspsykologiens oppfatning ennå i dag preger samfunnets forståelse av barn og unge.

2.1.1 Tradisjonell utviklingspsykologi

Den tradisjonelle utviklingspsykologien har sine røtter tilbake til første halvdel av 1900-tallet, en tid da det naturvitenskapelige positivistiske idealet sto sterkt. I fysikkens ånd ble det hevdet at fakta om mennesket måtte gripes utenifra, og kravet om objektivitet, nøytralitet og verdifrihet sto sterkt. Det ble hevdet at for at noe skulle kunne anerkjennes som vitenskapelighet, måtte det følge en naturvitenskapelig metode og fremgangsmåte, og kun slik kunne man finne frem til sannheter i verden (Ryen, 2002). Idealets overordnede mål var å finne frem til årsaksforklaringer som kunne gi allmenngyldige, essensielle og endelige sannheter om verden. Som et resultat av det overordnede fokuset rettet mot det generelle i menneskets utvikling, ble barnet tildelt utviklingsoppgaver ut ifra universelle stadier på hva et ungt menneske *er*, tenker og føler på ulike alderstrinn (Gulbrandsen, 2008; Sagatun, 2005).

Kjennetegn fra denne vitenskapshistoriske epoken var hvordan ting ble tatt ut av sin sosiale og kulturelle kontekst og avskjermet fra sine omgivelser, i et forsøk på å unngå ytre påvirkning. Dette var et svar på kravet om objektivitet og nøytralitet som preget forskningen, hvor subjektive fortolkninger og interesser ble sett på som et forstyrrende element. Inspirert av naturvitenskapelig metode ble laboratorieundersøkelser tatt i bruk som forskningsarena også i studier omkring menneskelig utvikling. Barnets ble studert i nye og rendyrkede omgivelser, i et forsøk på å finne frem til det generelle i menneskets utvikling (Gulbrandsen, 2008).

Et annet relevant kunnskapssyn fra denne epoken var forståelsen av at fysisk og psykisk utvikling var avgrenset til menneskets første leveår, fra fødsel til tidlig voksenliv. Menneskets *egentlige* liv startet først da barnet entret voksenlivet, hvor individet ble ansett som fullverdig utviklet både i kropp og i sinn. Den grunnleggende forståelsen av barnets ufullstendighet og den voksen fullverdighet, la føringer for barnets stilling i familien, og har opp gjennom historien legitimerte et skjevt forholdet mellom barnet og den voksne. Som et resultat av dette kunnskapssynet var den tradisjonelle utviklingsteorien preget av en forståelsen av barnets avhengighet til den voksne, hvor barnets relasjon til mor ble ansett som avgjørende for barnets sunne utvikling. Gjennom puberteten endret den unges

psykologiske utviklingsprosjekt seg til å innebære en streben mot løsrivelse fra den avhengigheten som kjennetegnet barndommen. Løsrivelse og frigjørelse fra foreldrenes bånd var preget av den unges opposisjon mot og konflikt med sine foreldre, hvor utviklingsmålet var den uavhengigheten, autonomien og selvstendigheten som kjennetegnet voksentilværelsen (Gulbrandsen, 2008; Haavind, 1987).

2.1.2 Utviklingspsykologien i endring

Som kritikk mot tradisjonelle vitenskapsteorier, kom kulturpsykologien som en alternativ utviklingspsykologisk forståelse. Ut ifra et kulturanalytisk perspektiv er menneskets psykologiske utvikling ikke begrenset til å gjelde barnet og den unge voksne, men derimot en kontinuerlig bevegelse som fortsetter hele livet. Psykologisk utvikling ble med dette betraktet som en livslang prosess, hvor kulturpsykologien gikk bort fra den tradisjonelle forståelsen av den voksne som et ferdig utviklet individ (Gulbrandsen, 2008; Sagatun, 2005; Toverud, Thorsen, Gulbrandsen, Andenæs, Hjort, Jensen & Ulvik, 2002).

Kulturpsykologien skiller seg fra den tradisjonelle utviklingspsykologien på flere avgjørende områder, blant annet med en *psyko-sosial* oppfatning av menneskelig utvikling. Dette innebærer en forståelse av at mennesker og deres sosiale omgivelser ikke kan skilles av, men må betraktes som to sider av samme sak (Toverud m.fl., 2002). «Dette handler ikke om henholdsvis en personlig og en sosiokulturell prosess som påvirker hverandre. Det handler om helhetlige prosesser som kan studeres fra ulike perspektiver for analytiske formål» (Gulbrandsen, 2008:104). Mennesket og dets omgivelser må ses på som et helhetlig bilde, og slik går kulturpsykologien imot den tradisjonelle utviklingspsykologien hvor det objektive, interesse- og verdifrie ble ansett som eneste vei til sikker viten. Som resultat av de endringer som fant sted fulgte en større anerkjennelse for mennesket som sammensatt og bevegelig snarere enn kvalitativt likt eller ulikt andre. Kulturpsykologien studerer mennesket i sitt sosiokulturelle miljø, et *sosialkonstruktivistisk* perspektiv hvor kulturelle tradisjoner og sosiale fellesskap har en vesentlig betydning for menneskelig utvikling, menneskets forståelse og menneskelig erfaring og læring (Andenæs, 1996; Toverud m. fl., 2002). «Innholdet i utvekslingen mellom individ og kontekst er ikke lengre støy, men selve saken som man interesserer seg for» (Andenæs, 1996:10).

2.2 Nyere kunnskapssyn på utvikling og omsorg

Økende anerkjennelse av psykologisk utvikling som sammensatt og bevegelig, innebærer en forståelse av at menneskets utvikling ikke kun har *en* rekkefølge og *ett* mål. Menneskets muligheter for utvikling, forståelse, erfaring og læring er blitt større. Haavind (1987) belyser hvordan den økende tvilen som følger av at man ikke lengre kan rangere alt i forhold til hverandre, kanskje også kan oppveies av at menneske får større forhåpninger.

I dette underavsnittet vil jeg se nærmere på menneskelig psykologisk utvikling, i lys av en forståelse av barnets utvikling som en bevegelse fra en måte å være på til en annen. Barnet tar seg aktivt frem i sine omgivelser, og i sosiale samspill vil barnet utvikle seg mot å bli et sosialt individ. En slik vurdering vil alltid bygge på menneskeskapte og normative forestillinger om hva som er utviklingsretningens endelige mål. Som følge av en anerkjennelse av at menneskelig utvikling ikke kun følger ett forløp, blir det tydeligere hvordan individets utviklingsmuligheter varierer ut ifra hva personen opplever som sitt utviklingsmessige mål. Barn og unge som vokser opp på tvers av sosiale og kulturelle tradisjoner, kan oppleve å måtte forholde seg til konkurrerende forventninger og krav. I tilfeller hvor omgivelsenes normative utviklingsmål ikke samsvarer, står barnet i en posisjon hvor det er tvungen til å veie opp de ulike mulighetene som gis, ut ifra hva barnet selv anser som mest betydningsfullt, hensiktsmessig eller moralsk riktig i den aktuelle situasjonen (Giddens, 1991).

I fortsettelsen vil jeg referere til Haavinds (1987) modell for utvikling. I modellen presenterer hun fire retninger for utvikling, som legger vekt på sosiale muligheter som finnes hos barnet, ved å fremme gjensidighet mellom partene og barnet som deltakende aktør. Videre trekker jeg frem *forhandlingsfamilien* som kjennetegn på familiestrukturen i det seinmoderne, vestlige samfunnet, hvor vi også skal se nærmere på *innlevelse* og *sensitivitet* som avgjørende for barnets utvikling (Gulbrandsen, 2008; Andenæs, 2006).

2.2.1 En alternativ modell for utvikling

Som kritikk mot den tradisjonelle utviklingspsykologien omkring barns generelle utvikling, presenterer Haavind (1987) en alternativ forståelse. En modell for menneskelig utvikling som et alternativ til de modeller som vanligvis blir brukt, ofte med fokus på barnets behov, nærhet, skjerming og etter hennes forståelse en overdreven tro på barnets tidligere erfaringers betydning. Etter hennes mening vil man ved å ta i bruk slike tradisjonelle modeller som utgangspunkt for videre analyse, innsnevre barnets utviklingsmuligheter. Som et alternativ legger hun vekt på *sosiale muligheter* hos barnet, gjennom å rette fokuset mot barnet som et aktivt og sosialt medlem i samfunnet.

Ut ifra et syn på barnet som en aktiv deltaker, presenterer hun en oppfatning av utvikling som noe som skjer når barnet endrer sin fremgangsmåte ved hjelp av å anvende sine erfaringer i nye situasjoner. Slik kan utvikling forstås som en endring gjort av barnet selv, som en aktiv aktør i eget liv. Barnet tar seg frem ved å bruke omgivelsene som omgir det, og slik blir barnets utvikling en bevegelse fra en situasjon en annen (Andenæs, 1996; Haavind, 1987). For å vurdere om en fremgangsmåte er mer utviklet enn en annen må en se på hvilken sosial betydning den har for barnet i samhandling med andre mennesker. Hun knytter her utvikling til barnets væremåte i sosial sammenheng, hvor utviklingsmålet er økt sosial deltakelse i barnets omgivelser. Haavind (1987) beskriver en væremåte som relativt mer utviklet enn en annen når:

- Det er relativt større *gjensidighet* i utvekslingen mellom barnet og den andre part.
- Barnet har et relativt sett *utvidet ansvar* for egne handlingers konsekvenser.
- Handlingene til barnet inngår i en mer *omfattende funksjonell* sammenheng.
- Handlingenes forankring i den mer omfattende funksjonelle sammenhengen åpner for en *utvidet motivasjon* som igjen gir nye handlingsgrunnlag (Haavind 1987:79-80).

Som første kriteriet for utvikling viser Haavind (1987) til en bevegelse i retning av større relasjonell gjensidighet. Som et resultat av senere tids spedbarnsforskning er det i dag større anerkjennelse for den gjensidigheten som finnes i tidlige relasjoner, allerede mellom spedbarnet og barnets foreldre (Gulbrandsen, 2008). Etter hvert som barnet blir eldre vil det bli i stand til å bidra mer, og gjensidigheten vil etter hvert utvikle seg til et gjensidig samspill mellom barnet og omgivelsene. Som andre punkt beskriver Haavind (1987) hvordan en væremåte er relativt mer utviklet enn en annen når barnet har utvidet ansvar for

konsekvenser av egne handlinger. Dette viser til en bevegelse mot barnets økte bevissthet omkring egne handlinger, og hva handlingen har å si for andre mennesker. Mens første kriteriet tar for seg selve handlingen, går det utvidede ansvaret i retning mot handlingens sosiale betydning. Utvikling i retning av økt ansvar fører med seg at barnet i større grad tar hensyn til andre mennesker. Som en følge av større gjensidighet og utvidet ansvar vil barnet etter hvert få en større oversikt og forståelse for den funksjonelle sammenhengen det inngår i. Fra at barnets virkelighetsforståelse har sentrert seg rundt seg selv og egne handlinger, vil barnet utvikle en økt forståelse for hvordan mennesker er knyttet sammen. Som et resultat av dette vil barnet i større grad være i stand til å vurdere sin plass i en større funksjonell sammenheng. Det fjerde og endelige kriteriet for utvikling avhenger av at barnet har utviklet en forståelse for den funksjonelle sammenhengen det inngår i, og omhandler hvordan det aktive barnet tar seg frem i egen utvikling drevet av egen motivasjon. «At noe kommer av seg selv, betyr ikke noe annet enn at barnet er motivert» (Haavind, 1987:328).

2.2.2 Forhandling, innlevelse og sensitivitet

I tråd med anerkjennelsen av menneskelig utvikling som en sosiokulturell bevegelse gjennom livsløpet, så legger nyere forskning vekt på hvordan foreldre og barn utvikler seg i relasjon med hverandre. Oppfatningen av det subjektive barnet, som aktiv aktør og medvirker i egen utvikling, har ført med seg en endring i samfunnets syn på foreldrenes posisjon ovenfor barnet. *Forhandlingsfamilien* kan ses i sammenheng med det Giddens (1991) kaller den reflekssive moderniteten. Som et resultat av individualiseringen, opplever sen-moderne samfunn at tradisjonelle strukturer som kjønn, alder og sosiale klasser, gradvis forsvinner. Barnet blir løftet opp og frem, noe vi blant annet kan se i det gjensidige samspillet som kjennetegner den moderne familien. I forhandlingene, som inneholder argumenter, meningsutvekslinger, begrunnelser og forklaringer fra begge sider, blir både foreldrenes og barnets interesser brakt på banen, med et endelig mål om å komme til enighet eller til en endelig bestemmelse (Andenæs, 1996; Gulbrandsen, 2008; Haavind, 1987; Sagatun, 2005).

Andenæs (1996) foreslår hvordan det gjensidige samspillet mellom barnet og dets foreldre kan være med på å skape muligheter for barnets utvikling. Ut ifra et sosiokulturelt perspektiv ser hun nærmere på omsorgsordninger innad i familien. Hun foreslår hvordan

forhandlinger mellom barnet og barnets foreldre er et forsøk på å skape fellesskap ved å inkludere barnet i avgjørelser som tas, hvor fremtidsmålet er at barnet etter hvert vil være i stand til å ta «fornuftige» avgjørelser på egen hånd. Med dette som utgangspunkt viser Andenæs (1996) til Haavinds motivasjonskriteriet for utvikling hos barnet, hvor utbredt bruk av tvang fra foreldrenes side vil kunne være med å svekke barnets egen motivasjon. «Motivasjonen hos barnets må styrkes» (Andenæs, 1996:56). Et annet poeng Andenæs viser til er hvordan bruk av forhandling også er med på å bidra til å beholde husfreden, som et middel for å unngå både forsinkelse og konflikt. Samspillet innad i familien er som nevnt preget av forhandlinger, som igjen er avhengig av at foreldrene er sensitive til barnet og til den situasjonen barnet befinner seg i. *Sensitivitet* presenteres her som en karakteristikk for god *innlevelse* i, og forståelse av barnet og hva barnet trenger. En slik innlevelse viser seg på tre måter:

- At foreldrene stiller sosiale krav til barnet som er tilpasset barnets ferdigheter og forståelse, trekk ved barnets tilstand som kan påvirke motivasjonen og endelig de sosiale krav som situasjonen stiller.
- At foreldrene sørger for å forankre barnet til de ulike steder det ferdes mellom, så det kan finne seg til rette og føle tilhørighet.
- At foreldrene støtter ungene i å forstå og skape sammenheng i tilværelsen (Andenæs, 1996:56-57).

Andenæs (1996) retter seg her til foreldrene i deres ansvar for å sikre et godt og velfungerende samspill mellom seg selv og sitt barn. Hun foreslår hvordan den voksne bør unngå bruk av tvang for å regulere barnets atferd, og heller rette sin oppmerksomhet mot et gjensidig samspill, hvor det endelige målet er at barnet selv skal bli motivert for egen utvikling. Et godt samspill med fokus på å motivere barnet, krever først og fremst foreldrenes innlevelse og sensitivitet ovenfor barnet. Videre legger hun vekt på hvordan foreldre sørger for å støtte sine barn i utviklingen. I prinsippet om *utviklingsstøtte* ligger en forståelse av foreldres ansvar i å støtte barnet på de områder hvor den voksne har erfaring og kunnskap som barnet ennå mangler. Støtte som kreves for at barnet skal bli i stand til å føle tilhørighet, skape sammenheng og plassere seg selv inn i sine omgivelser (Andenæs, 1996; Sagatun, 2005; Vygotsky, 1978).

2.3 Omsorg for barn i risiko

Kunnskapssyn som dem jeg har nevnt over er særlig rettet mot forhold innad i familien, hvor det primære fokuset er på samspillet mellom barnet og barnets foreldre. I dette avsnittet vil jeg drøfte muligheten for å integrere sen-moderne utviklingspsykologi også i andre omsorgsordninger. I dette tilfellet samspillet mellom enslige mindreårige flyktninger og de omsorgsgiverne som barna og ungdommene møter i det de bosettes i en kommunen. Ut ifra en forståelse av enslige flyktninger som en særlig sårbar gruppe, hviler det også en erkjennelse av at disse barna må møtes av omsorgspersoner som er sensitive mot den enkeltes særegne livssituasjon.

International Child Development Program (ICDP) er et internasjonalt kompetansehevingsprogram som tar sikte på å forbedre samspillet mellom omsorgsgiver og barn i risiko. ICDP programmet, som blant annet har tatt inspirasjon fra nyere utviklingsteorier, bygger på en psykososial forståelse av barnets utvikling. Programmet baserer seg på en oppfatning av at den beste måten å hjelpe sårbare barn på er ved å lære opp barnets omsorgsgiver, og presenterer med dette 3 dialoger og 8 retningslinjer for hvordan den voksne bør gå frem for å skape positive samspill i deres arbeid med barn i risiko. Et samspill som er avhengig av den voksnes empatiske kapasitet, gjennom innlevelse og sensitivitet ovenfor barnets unike situasjon, samt et gjennomgående fokus rettet mot barnets aktive deltakelse i egen utvikling (Christie, m. fl., 2011a; Christie, m. fl., 2011b; Hundeide, 2007). De tre dialogene presentert under belyser kvaliteter i samspillet som det antas er avgjørende for det sårbare barnets følelsesmessige, kognitive og moralske utvikling

- Den emosjonelle dialogen
- Den meningsskapende og utvidende dialogen
- Den regulerende og grensesettende dialogen

Den emosjonelle dialogen legger vekt på hvordan det å vise barnet kjærlyhet og omsorg er avgjørende for å skape trygghet og tillit i relasjonen. Dialogen forutsetter den voksnes innlevelse i barnet, gjennom å se og følge barnets initiativ, fremmer den intime dialogen, samt at omsorgsgiveren anerkjenner barnet gjennom bekreftelse og ros. *Den meningsskapende dialogen* danner grunnlaget for barnets forståelse av den verden det er en del av, samtidig som at den gir barnet sosiale ferdigheter og et bedre utgangspunkt for å møte livets mange utfordringer. Dialogen gir tre retningslinjer; skape felles oppmerksomhet,

gi mening til det som skjer, og til slutt utvide forståelsen gjennom forklaringer (Christie, m. fl., 2011a; Christie, m. fl., 2011b; Hundeide, 2007). Med inspirasjon fra Vygotskys (1978) perspektiv på læring og utvikling, legger dialogen vekt på barnets behov for veiledning for å være i stand til å tillegge seg ny kunnskap. Omsorgsgiveren har ansvar for å ta en pedagogisk veilederrolle, som vil være med på å bidra til å gi barnet ny kompetanse om sine omgivelser. *Den regulerende dialogen* har som mål å bistå barn i å lære seg planlegging og selvkontroll, sammen med et mål om å utvikle barnets følelse av ansvar. Dialogens retningslinjer går ut på å planlegge steg for steg, gi støtte der det trengs, gi positiv grensesetting, samt anvende situasjonsregulering. Målet er å tilby nok hjelp til å fremme videre læring hos barnet, men samtidig legges det betydelig vekt på viktigheten av å fjerne støtte der barnet er i stand til å håndtere oppgaven alene. ICDP anser etablering av tillit og trygghet i samspillet som avgjørende for at barnet skal være i stand til å utvikle indre kontroll og refleksjon. Programmet anbefaler bruk av forklaring og forhandling, fremfor straff og korrigerende (Christie, m. fl., 2011a; Christie, m. fl., 2011b; Hundeide, 2007; Vygotsky, 1978).

ICDP programmet retter seg mot omsorgssituasjonen rundt sårbare barn og unge, men har ikke et direkte traumefokus. Som nevnt innledningsvis viser en norsk studie at så mange som 76 prosent av landets enslige mindreårige flyktninger har opplevd krig, konflikt og vold på nært hold (Oppedal m. fl. 2009). I tillegg til ungdommenes opplevelser fra hjemlandet, har flere enslige mindreårig vært gjennom en lang og vanskelig flukt. For flere enslige mindreårige var første tiden etter at de ankom landet preget av usikkerhet rundt asylsøknadsprosessen. I dag står flere av dem i stor grad alene i samfunnet, uten sine foreldres umiddelbare omsorg og støtte. Som en følge deres erfaringer, ser man en høy forekomst av psykiske plager og lidelser i denne gruppen, særlig i form av posttraumatiske stressplager og depresjon (Oppedal m. fl. 2009). I fortsettelsen vil jeg presentere traumebevisst omsorg, et program som tar sikte på å bevisstgjøre omsorgsgiverne om deres muligheter til å støtte og hjelpe traumeofre i en helbreding- og utviklingsprosess. Avsnittet vil gi en presentasjon av traumer og traumereaksjoner, forkunnskaper som er avgjørende for et godt omsorgsarbeid rundt denne gruppen barn og unge.

2.3.1 Traumer, konsekvenser av traumer og traumebevisst omsorg

Traumebevisst omsorg skiller seg fra annen ny litteratur med tilnærminger til terapi for traumeofre. Ny litteratur på traumefeltet gir inntrykk av et krav om flerårig utdanning og avanserte terapeutiske ferdigheter for å kunne tilby god hjelp til traumatiserte barn og unge. Traumebevisst omsorg legger derimot vekt på at *alle* i barnets omgivelser kan være med å bidra til utvikling og tilfriskning hos barnet, på veien mot barnets egenmestring av vanskelige følelser og reaksjoner. Mye av helbredelsesprosessen skjer i de daglige situasjoner i barnets liv, i hjemmet, på skolen og på fritiden. For at barnets omsorgsgivere skal kunne være i stand til å hjelpe traumeutsatte barn og unge, avhenger dette av at menneskene i barnets omgivelser har kunnskap omkring hvilke innvirkninger traumeerfaringer kan ha på barn og unge, og på bakgrunn av dette være i stand til å lese barnets signaler ut ifra en traumebevisst forståelse. Videre er kunnskapen omkring traumebevisst omsorg ment som en hjelp for omsorgsgivere i arbeid med traumeutsatte barn og unge, en erkjennelse av at den ansatte kan være en viktig støtte i arbeidet med å styrke barnets motstandskraft på veien mot selvregulering. De trenger å få sine følelser forstått, bekreftet og regulert» (Bath, 2008a:6).

Litteraturen skiller mellom to typer traumer, enkelttraumer og utviklings- og relasjonstraumer. *Enkelttraumer* kan komme av enkeltstående opplevelser slik som jordskjelv, eller en annen overveldende hendelse. Gjennom fellesbetegnelse for posttraumatisk stresslidelse (PTSD-syndrom) deles symptomene inn i tre grupper: gjenopplevelse, hyperaktivering og/eller unnvikelse. De som kommer inn under den første gruppen opplever å gjenoppleve situasjoner av frykt og hjelpeløshet, ofte gjennom mareritt eller ved at personen opplever «flashbacks» av den traumatiske hendelsen i våken tilstand. Symptomer i form av hypervaktsomhet og/eller hyperaktivitet kommer inn som en annen gruppe. Slike reaksjoner kan blant annet komme til uttrykk gjennom plutselige og sterke negative følelses- og stressreaksjoner, skvettenhet eller ved at personen opplever problemer med konsentrasjon og fokus. Unnvikelse kommer inn som et tredje symptom på PTSD-lidelse, hvor personen unngår situasjoner som kan minne han eller henne på den traumatiske hendelsen (Bath, 2008a; Christie, m. fl., 2011a; Christie, m. fl., 2011b; Van der Kolk, 2005).

Utviklings- og relasjonstraumer er mer langvarige, hvor personen over lengre tid har vært utsatt for traumatiske hendelser. Komplekse traumer kan beskrives som: «an experience of multiple and/or chronic and prolonged, developmentally adverse traumatic events, most often of an interpersonal nature (e.g., sexual or physical abuse, war, community violence) and early-life onset» (Van del Kolk, 2005:2). Komplekse traumer rammer ofte barn, og vil ha konsekvenser for barnets utvikling. Omfanget av skadevirkningene etter slike traumatiske hendelser kan avhenge av barnets alder, kognitive evne og barnets utviklingsnivå (Bræin, m. fl., 2012). Nyere kunnskap innenfor fagfeltet har ført til en økt forståelse for hvordan traumatiske opplevelser hos barn og unge kan påvirke barnets atferdskontroll og følelsesregulering. Denne nye kunnskapen har muliggjort en bedre forståelse for hvordan traumerelaterte tilstander kan behandles. Når et barnet opplever en traumatisk hendelse skjer det en nevrokjemisk prosess i hjernen som utløser forhøyede mengder stresshormoner, prosesser som er utenfor ungdommens vilje og kontroll. Langvarige forhøyede stresshormoner som et resultat av vedvarende opplevelse av utrygghet og fare, vil kunne føre til et endre stressnivå i hjerne, en overfølsomhet i hjernens stressreaksjonssystem som setter hjernen i alarmberedskap også når barnet er utenfor ytre fare. Slike endringer hos et ungt menneske kan påvirke barnets følelsesregulering gjennom redusert atferds- og impuls kontroll. (Bath, 2008a; Christie, m. fl., 2011a; Christie, m. fl., 2011b; Van del Kolk, 2005). «Kjernen i traumatisk stress er at evnen til å regulere indre tilstander, inkludert følelser som redsel, sinne og seksuelle impulser bryter sammen» (Van del Kolk, 2005:403). Her kommer tidligere nevnt hypervaktsomhet inn i bildet, som et resultat av at barnets hjerne er permanent innstilt på muligheten for fare og skade. Barnet er konstant på vakt, og omgivelsene erfarer at et barn kan bli trigget også i situasjoner hvor barnet er utenfor synlig ytre fare (Bath, 2008a; Christie, m. fl., 2011a; Christie, m. fl., 2011b; Van del Kolk, 2005).

Mennesker som er rundt et traumatisert barn kan oppleve at barnet reagerer instinktivt på situasjoner som for andre virker uprovoserende. Triggere til utagering varierer avhengig av barnets fortid, men blant annet ser man at lukt, lyd eller en spesifikk hendelse, ubevisst kan minne barnet på tidligere vonde hendelser. Minnene blir overveldende, og ungdommen reagerer instinktivt. Tilsynelatende utagerende atferd (re-traumatisering) kan for utenforstående oppleves som aggresjon, sinne, verbale angrep eller fysisk vold. På den

annen side kan resultatet av re-traumatisering virke motsatt, gjennom at barnet blir innesluttet og apatisk. Personen flykter, stivner eller overgir seg (Bath, 2008a). Voldsomme følelser og atferd fra unge mennesker blir dessverre ofte møtt med kontrollerende, kommanderende, truende og straffende reaksjoner fra den voksne. Den voksne forsøker å ta kontrollen i en ofte uoversiktlig situasjon gjennom å korrigere den unges utagering og oppførsel, med et mål om å regulere atferden. Slike reaksjoner fra voksne omsorgspersoner vil antenne situasjonen, generere motstand og sinne hos barnet, samtidig som det vil påvirke og forgifte relasjonen (Bath, 2008b).

Komplekse traumer kan påvirke et ungt menneskets selvfølelse gjennom lavt selvbilde eller ved at barnet skylder på seg selv for tidligere vonde hendelser. Videre vil traumeerfaringer aktivere et barns tilknytningsmønster, gjennom å svekke barnet evne til relasjonell tilknytning til andre mennesker. Barn og unge som har opplevd komplekse traumer er ofte ekstra på vakt ovenfor voksne. Utrygge opplevelser i fortiden, brutte relasjoner og krenkelse kan ha utviklet mistillit og vaksomhet, særlig ovenfor voksne. Voksne personer vil for traumatiserte barn og unges alarmberedskap varsle om fare, heller enn kilde til omsorg og støtte. Barnet kan oppleve vanskeligheter med å tillit til andre menneske og føle tilhørighet i en gruppe. Det kan reagerer med trekke seg unna idet andre mennesker kommer for nær, som et resultat av frykt for å bli avvist eller sviktet (Bath, 2008a; Christie, m. fl., 2011a; Christie, m. fl., 2011b).

En trygg tilknytning til et annet menneske kan være en viktig og ofte avgjørende faktor for barnets tilfriskningsprosess. Forskning rundt beskyttelsesfaktorer (resiliens) mot psykiske lidelser viser at nettopp trygge, gode relasjoner med omsorgsfulle voksne er den faktoren som har vist seg å gi best virkning. En omsorgsgiver som klarer å skape trygghet og tillit i relasjonen med barnet kan fungere som et beskyttende skjold, ved å gi barnet en følelse av tilknytning, trygghet og beskyttelse mot nye krenkelser. Utvikling av tillit og trygghet, samt å fremme god relasjoner er ikke tilstrekkelig for barnets utvikling og helbredelse alene. Barnet har behov for en trygg voksen som kan hjelpe og støtte han eller henne på veien mot selv å være i stand til å regulere vanskelige og overveldende følelser. Følelsesregulering handler om at barnet sammen med omsorgspersonen reflekterer rundt følelsene, og finner frem til gode måter å håndtere de overveldende følelsene på (Bath, 2008a; Christie, m. fl., 2011a; Christie, m. fl., 2011b).

KAPITTEL 3 - FORSKNINGSMETODE

3.1 Metodologisk refleksjon

Hvilke krav som stilles til vitenskapelighet, og hvordan forskeren burde gå frem i sin søken etter viten, er det bred uenighet omkring. Som følge av positivismestriden mot slutten av forrige århundre, fulgte en større anerkjennelse for kompleksiteten i menneskets liv. Kvalitativ forskningsmetode stilte krav om en ny tilnærming i studiet av mennesket. Det ble lagt vekt på nødvendigheten av at forskeren selv skulle gå inn i det feltet hun forsket på, og gjennom sansing gi mening til eller tolke sosiale fenomener. Bakgrunnen for dette skiftet var en forståelse av at forskeren allerede var del av den konteksten hun forsket på, og slik hadde objektivitet og nøytralitet mistet sin verdi (Ryen, 2002; Wyller, 2010).

Kvalitativ vitenskap samsvarer godt med kulturpsykologien i det den legger vekt på sosial virkelighet som sosialt, historisk og kulturelt konstruert. Mennesket må forstås i sine omgivelser. Ut ifra en kvalitativ vitenskap vil ikke jeg som forsker kunne gjenfortelle og tolke informantenes fortellinger, uten å se dem i en større sosial og kulturell kontekst. I tillegg vil mine refleksjoner, fortolkninger og opplevelser av fenomenet, bære preg av min person, min historie og mine før-forståelser av situasjonen (Wyller, 2010).

3.1.1 Fenomenologisk orientering som kvalitativ tilnærming

Fenomenologien kom som en kritikk mot vestlig vitenskapsmetode preget av søken etter årsaksforklaringer og endelige sannheter om verden. Fenomenologiens budskap var at vitenskapen hadde beveget seg for langt bort fra selve saken, hvor generalisering og kategorisering sto i veien for å se subjektet i studiet av mennesket. Veien fra erfaring til forståelse av erfaring var blitt for lang, og slik kan fenomenologien forstås som et forsøk på å vende tilbake til *selve saken* (Eide, 2011; Wyller, 2010). Fenomenologien oppfordrer oss til å ta utgangspunkt i hvordan fenomenet trer frem for oss. Oppfordringen ligger i å la oss bli grepet av det som skiller seg ut og som utfordrer vår forståelse av verden, og slik kan vi settes på sporet av noe nytt. Fenomenologien handler om å la *den andre* beholde sin annerledeshet. Som forsker og som menneske har jeg min egen forståelse av verden og av menneskene i den, og her ligger det en fare i å se den andre som en kopi av meg selv, som et

menneske som må plasseres inn i mine egne kategorier for normalitet. Fordommer og før-forståelser preger allerede det første møte, og slik ser man behovet for en opposisjonell tilnærming. Fenomenologien oppfordrer til en åpen holdning (intensjonalitet) mot det som skiller seg ut fra egen før-forståelse. Åpenhet for det som er annerledes. Respekt for den andres annerledeshet er eneste vei for å la han eller henne beholde sin egen integritet og verdighet, som individ og som menneske (Eide, 2011; Wyller, 2010).

Fenomenologien bygger på en forståelse av at mennesket ikke kan beskrives uten å beskrive hvordan vi som mennesker påvirker hverandre i en sosial verden. Tilknytning (connectedness) og gjensidighet (interrelatedness) er beskrivende for den avhengigheten som finnes mellom mennesker, og belyser fenomenologiens grunnleggende forståelse av at vi som mennesker er del av samme livsverden. Fenomenet kan være en person, men også en situasjon eller en hendelse. Ettersom at fenomenet (alt og alle vi møter) allerede eksisterer i min bevissthet kan det ikke objektiveres (interconnectedness), det er allerede del av min subjektivitet. Slik som et fotografi ikke *er* en situasjon, men en kopi av en situasjon, er studiet av mennesket ikke sannheten, men en kopi av virkeligheten slik den fremstår for meg (Husserl, 1970; Wyller, 2010).

På bakgrunn av dette er det for forskeren nødvendig å være sensitiv ovenfor de diskurser og forståelseshorisonter som er dominerende særlig innenfor egen kultur. Kulturen rundt oss former vår forståelse av oss selv og måten vi forstår verden og andre mennesker på. Den gir meningssammenhenger, skaper orden i våre erfaringer og i vår virkelighet, og slik preger den alle aspekter i menneskets liv. Den former hva vi tenker, hva vi føler og hvordan vi forstår den verden vi lever i. Kulturen er vår forståelsesverden. For medlemmer i en kultur blir forståelseshorisonter fort tatt for gitt, og slik kan det for forskeren være krevende å se det selvfølgelig (Toverud m. fl., 2002).

Inspirert av fenomenologien, og ved å anvende et kulturanalytisk perspektiv i undersøkelsen, er målet å være bevisst de kulturelle forståelseshorizontene som preger meg som forsker, legge disse til side for å gi rom for ungdommenes egne opplevelser av virkeligheten slik den fremstår for dem. Mitt mål er å møte ungdommene med en åpen holdning, med et gjennomgående fokus på å være bevisst min før-forståelse preget av samfunnets normative forståelse av virkeligheten. Undersøkelsens fokus har vært rettet mot å utforske ungdommens subjektive forståelse av egen livsverden, ved hjelp av en

systematisk beskrivelse og analyse av ungdommenes subjektive fortellinger og refleksjoner (Andenæs, 1996). Min ambisjonen med å velge en fenomenologisk tilnærming er mer enn et hjelpemiddel for å innhente data. Tilnærmingen er ment å ligge implisitt i, og prege alle deler av oppgaven, fra innsamling av empiri til tolkning og drøfting av funn.

3.2 Rekruttering og tilgang

Dette avsnittet fokuserer på etablering av kontakt med ungdommene som deltok i undersøkelsen. Gjennom øverste leder for det kommunale arbeid med enslige mindreårige flyktninger, ble jeg satt i kontakt med leder for et oppfølgingsteam drevet i regi av kommunen. Tiltaket «*oppfølgingsteam for enslige, mindreårige flyktninger*» var på intervjudispunktet i en startfase. Som del av oppfølgingsteamet var det startet opp en kafé, i hovedsak rettet mot enslige flyktninger som hadde flyttet ut fra et kommunalt bokollektivet og inn i egen leilighet. Etter avtalt møte med leder for oppfølgingsteamet, og et uformelt besøk på kaféen, delte lederen ut informasjonsskriv til 10 ungdommer. Informasjonsskriv med samtaleerklæring ligger vedlagt i oppgavens appendiks.

Fire av ungdommene ytret ønske om å delta i undersøkelsen. Jeg var i kontakt med dem over telefon, og avtalte å møte med dem på klubben når de selv ønsket å ha samtalen. Samtaleintervju med disse fire ungdommene foregikk på et siderom i kaféen, i kaféens åpningstider. De resterende to informantene fikk jeg kontakt med ved hjelp av en av ungdommene som jeg allerede hadde intervjuet. Han tilbød seg å hjelpe å rekruttere flere ungdommer, og sendte ut en fellesmelding til ungdommer han kjente som hadde kommet til landet som enslige mindreårige flyktninger. De to siste informantene kontaktet jeg over telefon, og vi møttes til samtale på et sted som ungdommene selv valgte. Den ene av guttene ønsket å møtes på skolen, mens det andre foreslo å møtes på et offentlig bibliotek.

Til sammen ble 6 ungdommer intervjuet over en tidsperiode på om lag en måned. Intervjuene tok mellom 1-2 timer, avhengig av hvor mye ungdommene ønsker å fortelle. Ungdommene som deltok i undersøkelsen var i alderen 18-22 år, med en gjennomsnittsalder på 20 år. Samtlige av ungdommene hadde bakgrunn fra Afghanistan. Dette kan forklares med at i min målgruppe var det et overtall av ungdommer med bakgrunn fra Afghanistan, på grunn av den kraftige økning av enslige, mindreårige afghanske gutter som søkte om asyl i

2009-2010. De fleste av disse har i dag flyttet ut fra et av flere kommunale bokollektiv og bor i dag i egne leiligheter. Av de seks ungdommene som deltok i undersøkelsen hadde fem av dem tidligere bodd på et kommunalt bokollektiv, men hadde på intervjudtidspunktet flyttet ut fra bokollektivet og inn i egen bolig. Den yngste av informantene var ennå under barnevernets omsorg, men bodde på intervjudtidspunktet i egen leilighet med tett oppfølging.

3.2.1 Oppfølgingsteamet – en presentasjon

I regi av kommunen ble det på sensommeren 2013 startet opp et oppfølgingsteam for enslige mindreårige flyktninger som har flyttet ut fra et av flere kommunale bokollektiv i kommunen. Tiltaket kom som et svar på et etterlengtet behov for en sosial arena rettet mot denne gruppen ungdom, et behov som ikke ble møtt i de tiltak som allerede fantes i kommunen. Tiltakets faglige begrunnelse bunner i at enslige mindreårige flyktninger ofte har manglende sosiale nettverk i samfunnet, og som svar på dette blir deres nye tilværelse ofte preget av ensomhet og isolasjon fra omverdenen. Med en målsetting om at ungdommene skulle bli støttet og bedre ivaretatt også etter at de flyttet ut fra bokollektivet, ble det satt i gang en kafé rettet spesielt mot denne gruppen ungdom. På intervjudtidspunktet var kaféen åpen for ungdommene flere dager i uken. Sosialt samvær, glede, leksehjelp, mat, veiledning, individuell støtte og råd var målsettingen, med et ønske om å være en arena hvor ungdommene kunne føle tilhørighet.

3.3. Det kvalitative samtaleintervjuet

Målsettingen med undersøkelsen er som tidligere nevnt å utforske enslige flyktningers subjektive forståelse og refleksjon rundt egen situasjon. På bakgrunn av prosjektets overordnede forskningsmål har jeg sett det som naturlig, men også i stor grad nødvendig å lokalisere undersøkelsen innenfor en kvalitativ forskningsparadigme. Kvalitativ forskning rommer et mangfold av ulike tilnærminger til innsamling av kvalitative data, slik som intervjuet, observasjon, anvendelse av visuelle medier og tekst- og dokumentanalyse. I denne undersøkelsen ønsket jeg å møte ungdommene ansikt til ansikt, for slik å ha en bedre forutsetning for å kunne gå mer i dybden. Ved hjelp av semi-strukturelle samtaleintervju, og

med et fokus rettet mot å få en bedre forståelse for hva *de* tillegger betydning i deres liv som ung-voksen i Norge, lot jeg ungdommene styre mye av gangen i samtalene. Jeg forsøkte å stille meg åpen mot det uforutsette og uventede i ungdommenes fortellinger, og ikke la egne før-forståelser styre samtalen. Ved å lytte og ved å stille relevante oppfølgingsspørsmål ønsket jeg å få frem ungdommenes refleksjoner, og slik la informantene bli aktiv i sin egen fortelling, om sitt eget liv.

3.3.1 Intervjuformen

Før første intervju hadde jeg utarbeidet en intervjuguide som jeg tok i bruk i samtalene i varierende grad. Intervjuguiden besto i hovedsak av ulike hovedtemaer som jeg ønsket å komme inn på i samtalen, samt mulige oppfølgingsspørsmål. Hovedtemaene var trivsel og sosiale relasjoner i hverdagen (skole, arbeid, fritid), selvforståelse, opplevelser fra bokollektivet, samt håp og drømmer for fremtiden. Intervjuguiden ligger vedlagt i oppgavens appendiks.

Intervjuguiden var i delt i to hoveddeler. Første del var inspirert av livsformsintervjuet, mens andre del fokuserte på overganger som kjennetegner ungdomstiden. Hver av hoveddelene besto igjen av sentrale tema, sammen med mulige oppfølgingsspørsmål for å fremme ungdommenes refleksjoner, og for å få dem til å gå mer i dybden i sine fortellinger. Jeg ønsket å få frem ungdommenes forståelser av seg selv og eget liv som ung-voksen i Norge. Samtidig ønsket jeg å få kunnskap omkring ungdommenes sosiale liv, i relasjon med andre. Dette var et område jeg aldri spurte ungdommene om direkte, men som lå implisitt i samtaler omkring blant annet: sosiale relasjoner i fritid og i skolen, samt erfaringer fra det kommunale bokollektivet.

Som tidligere nevnt var særlig første halvdel av samtaleintervjuet inspirert av *livsformsintervjuet*. Denne intervjuformen er ikke en modell i seg selv, men blir betegnet som et rammeverk for samtalen, og slik er den ment å inspirere og gi ideer til hvordan en kan gripe rundt det informanten forteller, samt hvordan en kan lede samtalene videre (Sagatun, 2008). Livsformsintervjuet er en detaljert samtaleform som utforsker informantens dagligliv. Strukturen i denne typen samtaleintervju er å følge en ungdom gjennom en dag i hans eller hennes liv. Samtalen følger en dag kronologisk, og informanten oppfordres til å

systematisk gå gjennom de ulike hendelsene og møtene han eller hun hadde den aktuelle dagen. Det gir informanten mulighet til å fortelle i detalj om sin egen hverdag, samtidig som det gir informanten mulighet til å reflektere over de ulike hendelsene, en opplevelse av å bli hørt og bli respektert for hvem han eller hun er. Dette forsterkes også ved at forskeren stiller seg nysgjerrig til det informanten forteller, og viser dette gjennom å stille relevante oppfølgings spørsmål (Sagatun, 2008). «Samtaleformen kan både imøtekomme en interesse for hva som foregår gjennom en dag i personens liv, og den kan fungere som en inngang til en bredspektret utforskning av personens livsverden» (Gulbrandsen, 2008:251). I mine samtaleintervju var livsformsintervjuet ment som en inngangsport til videre utforskning av ungdommens refleksjoner og forståelser omkring eget dagligliv. I tillegg til å få økt kjennskap til enslige mindreårige asylsøkeres opplevelse av egen hverdag, har undersøkelsen et overordnet fokus rettet mot informanten som et sosialt vesen. Informanten blir som nevnt oppfordret i samtalen til å fortelle om og reflektere over de ulike møtene og hendelsene han eller hun hadde i løpet av en dag. Slik ser man at livsformsintervjuet er særlig velegnet til å utforske samhandling og samspill, og en samtaleform som kunne gi meg som forsker gode mulighetene til å få tak i ungdommenes egne opplevelser av betydelige andre i ungdommens liv. For å få økt kunnskap til enslige flyktningers forståelse og refleksjon omkring egen livsverden, anså jeg et samtaleintervju inspirert av livsformsintervjuet som velegnet til å få tak i empiri som sto i samsvar med min forskningsinteresse. I neste kapittel vil jeg gå gjennom samtalene jeg hadde med ungdommene.

3.4 Gjennomføring av samtaleintervju

Forberedelse av intervjuguiden bygget på en begrenset før-forståelse av denne gruppen ungdom. I samtalene dukket det derfor hele tiden opp nye tema, tema som jeg i flere tilfeller valgte å ta med meg inn i senere samtaler. Noen temaer viste seg å oppta ungdommene mer enn hva jeg hadde forutsett, mens andre igjen ikke virket å vekke særlig interesse. Jeg forsøkte å være sensitiv mot hvilke temaer ungdommene anså som relevante, og slik la ungdommene styre retningen på samtalen, ut ifra hva de selv anså som betydningsfullt for eget liv. Dette var et bevisst forsøk på å ikke legge for mye føringer, men å la ungdommene være aktive i deres fortellinger om eget liv.

Livsformsintervjuet ble som nevnt brukt som inspirasjon og som rammeverk for samtaler med ungdommene, men samtidig tilpasset mitt formål og mine informanter. Dette ble tydeligere utover i samtaler. Gangen i et standardisert livsformsintervju følger som nevnt en dag kronologisk. I mitt tilfelle var tanken at dette skulle prege gangen i første del av samtalen, men ble gjennomført i ulik grad. Under samtalen var dagen i forveien utgangspunktet, men samtalen gikk fort inn på mer detaljerte beskrivelser av ulike sekvenser i hverdagen mer generelt, som for eksempel i forhold til trivsel og relasjoner i skole, trening som en viktig del av flere av ungdommenes hverdag eller betydningsfulle voksne i ungdommenes liv. I samtalen ble ungdommene oppfordret til å fortelle om egen hverdag ved hjelp av konkrete fortellinger om ulike aktiviteter i løpet av en dag, menneskene de møtte og hvordan de beveget seg fra en sosial arena til en annen. Jeg ønsket å få dem til å reflektere over seg selv og sitt liv slik de selv forstår det, og slik kunne utforske hvordan de forsto og gav mening til sine omgivelser.

Samtaleintervjuene varierte i stor grad. Enkelte av ungdommene tok selv mye av styringen i samtalen, mens andre var mer kortfattede i sine svar og krevde mer fra meg som intervjuer. Den varierende empirien har også ført til at det er enkelte av ungdommene som i drøftingen omkring det empiriske materialet blir trukket frem mer hyppig enn andre. Jeg opplevde at gangen i samtaleintervjuene ble en personlig læreprosess. Etter hver samtale ble jeg mer selvsikker i min rolle som intervjuer. Fokuset gikk fra å være rettet mot å skape flyt i samtalen alene, til å legge større fokus på å etablere tillit i relasjonen. Erfaringen jeg hadde gjennom samtaler var at om jeg lyktes i å utstråle trygghet og genuin nysgjerrighet, så fulgte det en naturlig flyt i samtaler hvor ungdommene åpnet seg i større og større grad. Med denne erfaringen var ofte samtaler preget av et muntlig og ofte nølende språk. Samtalen ble ikke drevet frem av intervjuguiden alene, men av min nysgjerrighet til det ungdommene fortalte. Dette ble etterhvert et bevisst forsøk på å sende et signal om min interesse, i et forsøk på å påvirke ungdommene til å utdype sine fortellinger.

Samtaleintervjuene ble som nevnt holdt i ungdommenes naturlige miljø eller en plass hvor de selv valgte. For de guttene hvor samtaleintervjuene ble holdt på kaféen, så foreslo jeg å gå et annet sted hvis de følte dette som mer komfortabelt. Dette var et virkemiddel som jeg bevisst brukte i et forsøk på å la ungdommene være aktive og deltakende i en avgjørelse som i tillegg kunne være med å trykke en allerede unaturlig situasjonen. I starten

av hver samtale presenterte jeg formålet med undersøkelsen, og forklarte ungdommenes rettigheter i å delta. Før jeg ba dem om å fortelle meg om gårdsdagen, åpnet jeg opp for spørsmål eller ting de lurte på. Samtalene varte mellom 1-2 timer, avhengig av hvor mye ungdommene ønsket å snakke om. Under samtalen var jeg bevisst på å ikke notere, men derimot å holde fokuset rettet mot ungdommene. Samtalene ble tatt opp på bånd, noe ungdommene hadde fått opplysning om på forhånd. Intervjuene ble så transkribert.

3.5 Etske betraktninger

Det er ungdommenes historier som er av interesse for dette forskningsprosjektet, ikke deres person. Dette ble tydelig formidlet i informasjonsbrevet, hvor det kom frem at personlig opplysninger ikke ville bli brukt i oppgaven. Det ble gjort klart at enhver som valgte å delta i prosjektet ville være anonym i den endelige rapporten, samtidig som at deres historie ville bli forandret slik at den ikke kunne spores tilbake til den aktuelle personen. På bakgrunn av anonymiseringshensyn har jeg valgt å ikke gi ungdommenes fortellinger kjennetegn i form av pseudonymer eller tall. I informasjonsbrevet ble det i tillegg informert om at alt datamateriale (inkludert lydbånd og signert samtykkeerklæring) ville bli slettet etter at prosjektet var ferdig. Det samme var informasjon om at ungdommene når som helst kunne velge å trekke seg fra prosjektet, uten å måtte oppgi noe grunn for et slikt valg, og at alle opplysninger om dem da ville bli slettet. Samtlige ungdom som valgte å la seg intervju signerte et samtykkeskjema, og i tillegg ble de oppfordret til å spørre meg eller min veileder om det var noe som var usikkert i forhold til deres deltakelse i prosjektet.

Prosjektet er meldt inn til, og godkjent av norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) på grunn av midlertidig lagring av personopplysninger. Kopi av godkjennelsesbrevet er vedlagt i oppgavens appendiks. Ved prosjektslutt vil alt av datamaterialet bli slettet og alt av transkribering vil bli anonymisert.

3.6 Analyseprosessen

Ved å transkribere samtlige intervju på egenhånd, fikk jeg god kjennskap til det datamaterialet jeg satt igjen med, et godt utgangspunkt for den videre analyseprosessen. I

arbeidet med å organisere og skape mening i datamaterialet ble tekstutdrag organisert og plassert i større hovedkategorier. Slik klarte jeg å skape system i et overveldende datamateriale. Jeg har tatt i bruk en induktiv fremgangsmåte i arbeidet med datamaterialet. Dette innebærer at jeg særlig i analysens første del, forsøkte å unngå at organisering av tekstutdrag skulle bli påvirket av forskningsspørsmål. I analyseprosessen har jeg hatt et gjennomgående fokus på å få frem det ungdommene selv tillegger betydning i eget liv, og på bakgrunn av dette ble dataen organisert ut ifra de temaene ungdommene selv trakk frem som relevante. Dette var et bevisst valg allerede før analyseprosessen startet. Inspirert av fenomenologisk reduksjon tok jeg et steg tilbake, og ved hjelp av en åpen holdning reflekterte jeg over det som hadde kommet frem i samtalene, et forsøk på å unngå å overse interessante poeng. Etter først bearbeiding av datamaterialet har jeg beveget meg frem og tilbake i datamaterialet, en runddans mellom teori og empiri. I tillegg er problemstilling og analytiske spørsmål i seg selv utforskende og åpent, noe som kan innebære en mer åpen og reflekterende avslutning.

3.6.1 Generalisering

I denne undersøkelsen er det ungdommenes forståelse av egen livsverden som er min forskningsinteresse. Undersøkelsen forsøker å få inngående og detaljer kjennskap til hva ungdommene tillegger betydning og hva de motiveres av i sine sosiale liv. Undersøkelsen kan med dette bidra til utvidet kunnskap om enslige flyktninger, og hva de trenger av støtte for å fungere som voksne i det norske samfunnet.

Generalisering og kategorisering er en teoretisk slutning fra utvalg til populasjon, et resultat av menneskets behov for å skape orden og system (Wyller, 2010). I og med at mitt formål er å få frem ungdommenes subjektive erfaringer, er det nødvendig å klargjøre at målet med prosjektet ikke er å generalisere. Inspirert av fenomenologien er min intensjon ikke å finne frem til gyldige og allmenne sannheter, men å la ungdommenes subjektive fortellinger, tanker og refleksjoner tre frem som gyldig i seg selv. Styrken i en slik tilnærming er at man gjennom å følge noen få ungdommer, får en mer detaljert forståelse av den enkelte ungdoms livsverden. Dette gir en rik tilgang og mer sammenhengende fortellinger av personens liv og hans forståelse av egen virkelighet. Fokuset er rettet mot variasjoner og

detaljer, heller enn mot generelle tendenser. Bevegelsen karakter er også en del av den kunnskapsforståelsen undersøkelsen bygger på, en forståelse av at virkeligheten ikke kan forstås utenfor sin kontekst (Husserl, 1970; Wyller, 2010).

KAPITTEL 4 - DATAANALYSE

I dette kapitlet inviteres leseren til å få et innblikk i seks enslige flyktningers fortellinger, tanker og refleksjoner omkring seg selv og sine liv. Kapitlet tar utgangspunkt i det ungdommene *selv* fremhever, og de erfaringene *de* tillegger betydning for deres liv som ungdom i Norge. Ungdommene som har deltatt i undersøkelsen har alle ulike erfaringer, og deres forståelse av virkeligheten varierer. Det disse seks ungdommene derimot har til felles er at samtlige ankom landet som enslige mindreårige flyktninger, uten følge av deres foreldre eller andre med foreldreansvar over dem. Undersøkelsen tar sikte på å utforske om det finnes noen fellestrekk i seks enslige flyktingenes forståelse av egen livssituasjon, som ungdom i Norge?

Ungdommenes fortellinger, tanker og refleksjoner omkring eget liv, ses i lys av en kulturpsykologisk forståelse av menneskelig psykologisk utvikling og nyere tids forskning på traumer og traumeforståelse. Den kulturanalytiske forståelsen innebærer at mennesket og dets sosiokulturelle omgivelser ikke kan skilles av, men må betraktes som to sider av samme sak (Gulbrandsen, 2008; Toverud m. fl., 2002). Traumeforskning er tatt i bruk som et svar på en erkjennelse av at denne gruppen ungdom er særlig utsatt for psykiske plager (Oppedal, 2008), kunnskapssyn jeg anser som relevant for en bredere forståelse rundt noen av de utfordringene ungdommene trekker frem som betydningsfulle i sine liv i dag.

I et forsøk på å skape en gjennomgående kontinuitet i et bredt empirisk materiale, er analysen inndelt i tre ulike deler; fortid, nåtid og fremtid. Det er samtidig relevant å belyse hvordan en slik inndeling til tider kan oppleves noe unaturlig. Ungdommenes refleksjoner i samtalene innbar både fortid, nåtid og fremtid, og slik vil deler av analysen strekke seg utenfor en slik forenklet oppdeling der dette anses som nødvendig.

4.1 Livet i Norge

Innledningsvis vil jeg gjengi noe av det ungdommene trekker frem som betydningsfullt for deres trivsel i Norge i dag. Samtalen dreier seg rundt hva ungdommene liker med å bo i Norge, samt om det er noe de savner eller som de skulle ønske hadde vært annerledes. Flere av ungdommene trekker her fram verdien av å kunne gå på en bra skole med dyktige lærere,

mens andre nevner muligheten for å få økonomisk støtte under utdanningen. En annen ting som her blir nevnt er tryggheten som følger av å leve i en velferdsstat med et sterkt økonomisk sikkerhetsnett. Demokratiet blir nevnt. Det som er felles i det ungdommene her trekker frem er også noe av det som kjennetegner den norske velferdsstaten og som har ført til at Norge flere år på rad er blitt rangert høyt på UNDPs Human Development Index (2014), ut ifra tre satte kriterier for et lands utvikling; levestandard, utdanning og økonomisk sikkerhet.

«Å føle seg trygg, det er det viktigste ... Største forskjellen er at det er frihet her»

Flere av guttene nevner friheten som viktig, som kanskje også er den største og tydeligste forskjellen mellom deres fortid i Afghanistan og deres liv i dag. Ungdommenes fortid har på ulike måter vært preget av traumatiske opplevelser fra krig, konflikt og vold, og samtlige av guttene lever i dag deres liv i Norge uten sine foreldres umiddelbare beskyttelse og omsorg. Samtidig gjør ungdommene det klart hvordan *frihet* kan ta ulike former.

«Det å ha likestilling ... Bli akseptert i samfunnet, og at vi ikke blir sett på andre måter. Vi er mennesker. Her har vi samme rettigheter som andre folk ... Jeg er takknemlig for det»

Verdien av likestilling, like rettigheter og aksept, trekkes frem som betydningsfullt, og står i kontrast til de deler av ungdommenes fortid som har vært preget av forfølgelse og flukt. En fortid som har resultert i at deres søknad om beskyttelse ble innvilget etter norsk lov.

«På en måte, man kan utvikle seg alle veier som man vil. Man kan ikke stoppes, stoppes på grunn av liksom rasisme. Jeg liker det ... Jeg er helt fri nå, her. Jeg kan gå forskjellige veier. Man kan velge selv. Ingen kan stoppe deg, ingen kan stoppe en person her, og jeg liker det»

Ungdommenes virkelighetsforståelse er preget av deres fortid og det de bærer med seg av livserfaringer. Med seg i bagasjen har de opplevelser preget av forfølgelse og frykt for eget liv, på bakgrunn av at andre mennesker tok seg rettigheten til å definere dem som mindre verd enn dem selv. Det som går igjen disse ungdommenes beskrivelser, er verdien de legger i å selv være frie til å bestemme over eget liv. Videre spør jeg ungdommene om det er noe de opplever som vanskelig med å bo i Norge. Det som slår meg er hvordan svarene jeg får

endrer karakter, hvor ungdommene her trekker frem utfordringer de opplever i møte med andre mennesker.

«Men når det gjelder sånn om folk, da er det jo annerledes. Jeg kan ikke klage, jeg kan ikke si at alle er sånn, men nå vi ikke har fem like fingre, så er folk heller ikke like ... Folk er både òg. Noen er snille, noen er halvveis, noen er annerledes»

«Nei, det er ikke noe annet faktisk ... Alle, hver person har en svakhet. For eksempel du kan ikke bli kjent med alle på samme måte, du må prøve andre veier. Alle kan være snille»

Disse to ungdommene er forsiktige med å si noe mer konkret om hva det er i møtet med andre mennesker som de opplever som utfordrende, men samtidig velger de å ta dette opp i samtalen omkring hva de opplever som vanskelig. En av ungdommene er derimot mer direkte idet han forteller om hvordan mangel på språk og kulturell kunnskap kan stå i veien og hemme kontakten mellom han selv og norskfødte.

«Det er litt vanskelig å begynne kontakten med en norsk. Før visste jeg ikke hvordan jeg skulle begynne å snakke, eller hvordan jeg skulle begynne kontakten. Det var litt vanskelig både i språk og jeg visste ikke noen ting om det norske samfunnet, om kulturen i Norge ... Det er noen av de norske som mener det samme. Ja, de sier at det er litt vanskelig å begynne å snakke med en Afghansk eller med en utlending, fordi når de snakker med en norsk gutt så vet de alt om de reglene eller hvordan de skal snakke, men det blir litt vanskelig når du ikke kjenner personen»

I tillegg til å beskrive relasjonelle utfordringer som et resultat av hans kulturelle og språklige mangler, så snur han situasjonen til også å omfatte hvordan nordmenn kan oppleve det vanskelig i møte med utlendinger. Her legger han vekt på hvordan også de norske mangler både språklig og kulturell kunnskap, noe som igjen begrenser samtalen og gjør det vanskeligere å bli kjent med personer fra andre kulturer. En av ungdommene nevner avstanden til sin nærmeste familie som krevende *«Jeg synes det som er ikke bra er å være litt langt vekke fra familien og sånn ... Ja sånn er det da»*. Dette minner oss igjen på hvordan dette er ungdommer som er i landet uten sin families omsorg og støtte, og på bakgrunn av dette kan stå i fare for å oppleve ensomhet i hverdagen.

I samtalen med to av ungdommene spør jeg om hva de skulle ønske hadde vært annerledes. Svarene jeg gjengir nedenfor er korte, og det må her nevnes at ungdommene senere i samtalen reflekter over ting som de skulle ønske hadde vært annerledes i deres liv Norge. Til tross for dette så vil jeg trekke frem svarene disse to ungdommene gav meg, som beskrivende for et gjennomgående tema i kapittelet, hvordan ungdommen vektlegger egen deltakelse i eget liv.

«Jeg styrer egentlig alt jeg trenger, så det er ikke mye jeg ville ha endret på. Sånn som det er nå, det er helt greit»

«Hvis det ikke hadde vært noe problem på en måte, med språket. Så kan jeg løse alle problemene selv»

Disse to ungdommene gir med dette uttrykk for at det å være i en posisjon hvor de kan løse sine egne problemer, er avgjørende for deres trivsel. Dette inngår i deres utviklingsmessige bevegelse mot utvidet ansvar for egne handlinger, en opplevelse av å være aktiv deltaker i eget liv (Haavind, 1987). Neste avsnitt tar for seg noe av det ungdommene på eget initiativ velger å trekke frem fra deres fortid. Avsnittet anses som betydningsfullt for senere tema i analysen, som har som mål å utforske nærmere hvordan ungdommene forstår seg selv i dag, hvor ungdommenes refleksjoner må ses i lys av viktige hendelser fra deres fortiden.

4.2 Traumer og traumereaksjoner

Dette avsnittet er en presentasjon av noen av de historiene fra ungdommenes fortid som ungdommene velger å trekke frem i samtalen, hvor historiene ses i lys av nyere tids traumeforskning. I deres refleksjoner omkring seg selv og sitt liv i dag, er det noen av guttene som på eget initiativ trekker frem og forteller åpenhjertig om deler av sin fortid, en fortid som de selv anser som avgjørende for hvordan de forstår seg selv i dag. Det ungdommene trekker fram handler blant annet om historier fra en lang og vanskelig flukt. En av ungdommene forteller at han ble tatt til fange av det tyrkiske militæret, og om hvordan han sammen med 30 andre barn satt fengslet i et lite rom i flere uker. Han forteller om hvordan han ble jaget og slått, og viser meg arret han fikk etter å ha blitt slått etter med kjepper av militære soldater i Hellas.

«Vi ble alltid slått av politi, vi måtte rømme hele tiden .... De bare slår, uansett om du er ti år. Så lenge du er utlending så slår de»

Videre forteller han om hvordan han lå sammenkrøpet og skjult på taket av en lastebil som fraktet han med båt over fra Hellas til Italia. En av guttene forteller om sin opplevelse fra en overfylt båt som fraktet han og mange andre flyktninger over Middelhavet.

«Jeg så liksom folk drukne foran øynene mine, og for meg var det morsomt. Jeg brydde ikke meg ... På veien, alle i den båten satt og gråt og sånn, de som var voksne. Jeg bare ringte til mammaen min «kanskje jeg drukner. Hvis jeg drukner så bare be for meg»

Dette kommer opp i samtale omkring hva han opplever som forskjell mellom det å være barn og det å bli voksen. Han forteller:

«Når man er barn eller ung så bryr man seg ikke om alt ... For meg var barndommen sånn. Brydde ikke meg om noe. Alt for mine øyne var likt. Hvis hele verden skulle brenne, for meg var det likt ... Uansett hva som skjedde ... Alt var for meg var morsomt»

Det denne ungdommen forteller er ikke nødvendigvis et resultat av umodenhet slik han selv forstår det, men kan derimot forstås som en stressreaksjon på en dramatisk og traumatisk hendelse. Apati og likegyldighet kan være en psykologisk reaksjon på en overveldende opplevelse hvor et menneske føler seg truet (Van del Kolk, 2005; Bath, 2008a). I denne guttens tilfelle en episode hvor hans liv var i stor fare, og hvor han i en svært dramatisk situasjon beskyttet seg selv gjennom å reagere med likegyldighet til den faren han sto ovenfor.

Enkelte av ungdommene forteller om savnet over det de har forlatt, mens andre forteller om sorgen over det de har mistet. Til tross for deres unge alder ankom de landet alene, uten sine foreldre til å beskytte dem, støtte dem og vise dem omsorg. De søkte hit, ikke av fri vilje, men fordi de ikke hadde noe valg. De reiste mot vesten og endte opp i et ukjent land som noen av dem aldri før hadde hørt om. Et land som for dem var så fremmed som noe land kunne bli.

«Jeg var tolv år når jeg flyttet fra familien og sånn, og det er klart at jeg savner dem. Jeg vil egentlig flytte tilbake når det blir fred, og det er stort sett på grunn av familien min»

Flere enslige mindreårige har opplevd å miste familiemedlemmer, mens noen har mistet hele familien og står igjen helt alene. En av ungdommene forteller at han har mistet både broren og søsteren sin i hjemlandet. Andre lever i uvisshet om deres foreldre og søsken i det hele tatt er i live, ettersom kontakt med hjemlandet ofte kan vise seg å være vanskelig. Sorg og savn over familiemedlemmer preger flere enslige mindreåriges hverdag.

«Jeg har ikke liksom ordentlig familie, mor og far og bror og søster og sånne ting. Jeg har bare en ordentlig bror og en onkel, de to, liksom i verden ... De bor Iran ... Jeg har mistet liksom både pappa og mamma når jeg var sånn fem år»

Senere i samtalen forteller den samme ungdommen om hvordan han selv var vitne til at hans foreldre ble drept da han var bare fem år gammel. Dette kom opp i samtale omkring trening, hvor jeg spurte hvorfor han velger å trene så mye som han gjør, og hva han får ut av treningen.

«Jeg gjør det fordi da tenker jeg ikke på problemene. Jeg har sett mamma og pappa bli drept. Liksom, klarer ikke å glemme det, så det er ikke lett. Så jeg begynte å trene, derfor. Jeg gjorde meg opptatt med trening, med å gå på jobb og med å treffer forskjellige folk. Dette gjør meg opptatt og tom for energi, så jeg ikke tenker på sånne ting, slik at jeg sovner veldig godt. Derfor går jeg på trening, ellers jeg liker ikke trening»

Denne ungdommen har et reflektert forhold til hvordan hans fortid preger hans liv i dag, og er derfor i stand til å ta i bruk sine omgivelser til å beskytte seg mot reaksjoner som dårlig søvn og vonde tanker. Han uttrykker en viss form for kontroll over egen situasjon, ved blant annet å bruke treningen som et middel for å komme seg gjennom de vanskelige dagene. Samtidig som at disse ungdommene er del av en gruppe som blir ansett som sårbare og særlig utsatt for psykiske plager, ofte sterkt preget av traumatiske opplevelser fra sin fortid, så er dette også en gruppe barn og unge som innehar mange ressurser og muligheter for å klare seg i samfunnet (Christie m. fl., 2011b). Mennesker er forskjellige og enhver historie er unik, slik vil også traumatiske opplevelser slik som ungdommene her forteller om, påvirke

mennesker på ulike måter. En av ungdommene forteller om sin opplevelse fra den første tiden etter at han ble bosatt i kommunen.

«Jeg hadde alltid vondt i hodet etter skolen, så jeg skjønte ingen ting på skolen heller jeg ble helt sliten liksom. Orker ikke mer på en måte, på den tiden»

Ungdommen forteller om hvordan de fysiske smertene i hodet gikk ut over hans skolepresentasjon, at han ble sliten og ikke orket mer. En annen av ungdommene forteller om sin observasjon av noen av de guttene som har hatt en spesielt vanskelig fortid. *«Noen av guttene jeg ser, de bare sitter sånn hele dagen. De tenker tilbake»*. Barn og unge med en traumatisk fortid har tendens til strebe i skolesammenheng. Traumeofre kan oppleve en indre urolighet, noe som kan resultere i fokus og konsentrasjonsvansker som gå ut over skolepresentasjonen. Noen av disse barna opplever samtidig sosiale utfordringer, og er sårbare i forhold til sosiale problemer i skolen (Oppedal m. fl., 2009; Pastoor, 2012; Van del Kolk, 2005). Ungdommen som forteller om hvordan hans psykologiske utfordringer påvirket hans skolepresentasjon, forteller i samtalen om en hendelse dagen i forveien hvor han mottok en telefonsamtale fra en kamerat, som i likhet med han selv ankom landet som enslig mindreårig flyktning. Han forteller om samtalen hvor kameraten kontaktet han for å søke emosjonell støtte.

«Han sa han hadde problemer med soving. Han sa at det var sorte, vi kan si dyr eller spøkelses som kom til han og hadde liksom slåsskamp med hverandre. Så sirka i sånn fem eller ti minutter han fortalte hele historien, hva som skjedde med han og sånne ting. Kanskje ... Vet ikke ... Jeg har ikke problemer med sånne ting»

Reaksjoner på traumer arter seg ulikt hos mennesker, noe som er tydelig i det denne gutten forteller om hvordan han ikke kjenner seg igjen i det kameraten fortalte han om. Det kameraten opplever *kan* forklares som en traumereaksjon, hvor han gjenopplever situasjoner av frykt og hjelpeløshet gjennom mareritt. Angst, indre stress, urolighet og søvnforstyrrelser er vanlige å observere hos traumatiserte barn og unge (Christie, m. fl., 2011b; Oppedal, m. fl., 2009; Van del Kolk, 2005). En annen av ungdommene forteller i samtalen om hvordan hans fortid ennå preger hans liv på flere områder. I samtalen reflekterer han rundt hvordan han opplever vanskeligheter med å ha tillit til andre mennesker.

«De fleste av vennene mine kommer og går. Det er kun en som jeg stoler på. Kun en, ikke flere. Jeg har jo kontakt med mange folk, kjenner mange folk. Jeg går med de, sitter med de. Det er jo på en måte venner, men det er ikke mange som jeg stoler sånn hundre prosent. Folk kommer og går. Jeg har alltid hatt det sånn, og de fleste gangene jeg forlater de. Fordi jeg vet, hvis jeg blir litt lengre så skaper det problemer, eller de skaper problemer, så det er midlertidig, folk kommer og går ... Når jeg på en måte, når jeg blir åpen, så betyr ikke det at du skal tenke annerledes. Det er jo sånn, jeg er jo åpen til alle, jeg snakker med alle. Jeg har jo opplevd mye, så det er litt vanskelig i dag. Jeg stoler ikke så mye, med en gang. Jeg stoler ikke på folk ... Jeg sier jo til alle at jeg er jo en åpen bok, men når du skal lese så er det en del som er strøket ut ... Folk kommer og går»

Denne guttens virkelighetsforståelse preger hans liv på flere områder. Mistilliten han har til andre mennesker er avgjørende for hvordan han i dag forholder seg til andre mennesker. Han reflekterer over egne vanskeligheter med å stole på andre mennesker, og hvordan han ikke har lett for å slippe andre mennesker innpå seg. For barn og unge som har opplevd overgrep, krenkelse eller svik, kan det være krevende å knytte seg til nye mennesker. For noen kan tilknytningsvansker følge med dem resten av livet, mens for andre kan prosessen mot å knytte seg til nye mennesker være svært tidskrevende (Stang, 2012). Mangel på trygghet og beskyttelse over lengre tid kan føre med seg stor angst hos den det gjelder, noe som igjen kan svekke evnen til å knytte seg til andre mennesker (Christie m. fl, 2011b). Det ungdommen her forteller er ikke uvanlig å observere hos traumeutsatte. Langvarig utsettelse for traumer, hvor en person har vært uten vern og beskyttelse fra andre, kan føre til alvorlige og kroniske skadevirkninger. Slike skader kan føre til at psykologiske funksjonsområder, slik som tilknytningsmønsteret, blir angrepet (Van del Kolk, 2005).

Ungdommene forteller på ulike måter om dramatiske hendelser fra deres fortiden. De forteller om flukten, hvor deres overlevelse i stor grad var avhengig av deres egen kamp for overlevelse. Noen av ungdommene forteller om savnet og sorgen over dem som de har mistet, og om hvordan deres hverdag i dag i ulik grad er preget av deres tidligere opplevelser. I neste avsnitt vil jeg se nærmere på hvordan ungdommene forstår seg selv som ung-voksen i Norge, på tvers to kulturer.

4.3 Barn av flere kulturer

Hvordan forholder ungdommene seg til de ulike krav og forventninger som de møter på tvers av kultur og tradisjon, og hvilke forventninger trekker ungdommene frem som betydningsfulle for deres forståelse av seg selv og sitt liv? Ungdommene har på intervjutidspunktet en gjennomsnittsalder på tjuve år, men hva innebærer det egentlig å være en ung mann på tjuve år i Norge? Alderen i seg selv er kun et tall, og gis først betydning når samfunnet rundt definerer hvilke forventninger og krav alderen innebærer. I det norske samfunnet er tjuveårene forbundet med starten på en voksentilværelse, hvor ungdommers utviklingsprosjekt i denne livsfasen kjennetegnes av en utviklingsmessig bevegelse mot større selvstendighet og uavhengighet (Haavind, 1987). Som barn av flere kulturer kan guttene oppleve konkurrerende forventninger og krav som de er tvunget til å forholde seg til. Det som anses som en «normal» og foretrukken atferd hos en norskfødt tjuveåring, kan være svært ulikt det som anses som «normalt» i et annet samfunn, med andre kulturelle tradisjoner enn i det norske samfunnet. Dette kommer frem i samtale med flere av ungdommene. Det som anses som vanlig i deres hjemland Afghanistan, innebærer andre forventninger og krav enn dem de møter som ung-voksen i Norge.

«Hvis jeg hadde vært i Afghanistan nå, så hadde jeg hatt tre barn og kone, hadde hatt alt ... Du vet, de ungdommer som kommer fra Afghanistan, når de opplever sånn forskjellige kulturer, så noen ganger de enten, de mikser alt sammen og tenker på en annen måte. Eller så er de tilbake til Afghanistan, de tenker som de har samme tankegang som de hadde i Afghanistan»

Konkurrerende forventninger på tvers av kultur og samfunn tvinger ungdommene til å reflektere over seg selv og hvilke retning de selv ønsker i sine livet. Denne ungdommen er klar over hvordan ungdommer i hans situasjon blir satt ovenfor ulike forventninger og valg på tvers av den norske og den afghanske kulturen. Han gir uttrykk for at ungdommene konstruerer seg selv, enten ved å mikse kulturene sammen eller ved å holde seg til de kulturelle tradisjonene som de vokste opp med i Afghanistan. Det er verd å merke seg hvordan han ikke nevner et tredje alternativ, muligheten for helt og holdent integrere det «norsk» levesettet, og med dette gå bort fra sitt hjemlands kulturelle tradisjon. Ut ifra en sosialkonstruktivistisk forståelse kan en se hvordan ungdommer i en slik posisjon skaper seg selv, og blir skapt, i et gjensidig samspill mellom ungdommene og omgivelsenes forståelse av

hva det innebærer å leve som ungdom i Norge. Flere av ungdommene trekker fram det samme eksempelet, i det *de* viser til konkurrerende forventninger på tvers av norsk og afghansk kultur, forventningen om å finne seg en kone og få barn. En av ungdommene viser til onkelens forventning til at han snart bør finne seg en kone, en kulturell forventning på bakgrunn av guttens alder.

«Nei, jeg tenker ikke at jeg er tjue [ler]. Fordi, jeg vet ikke, jeg føler meg ikke voksen enda. Selv om onkelen min sier liksom, du blir tjue, så du må tenke på det liksom, jenter og sånn ting, gifteri og sånn. «Slapp av onkel, slapp av! ... Det er altfor tidlig å få seg dame, samme som på en måte å gifte seg, det er altfor tidlig! Men de tenker annerledes! De maser også, men jeg sier bare nei takk»

Dette kommer frem i det vi snakker omkring hans opplevelse av seg selv som voksen. Ulike kulturer har gjerne ulike oppfatninger av hva en voksenrolle innebærer, noe som blir svært synlig i denne ungdommen forståelse av seg selv. Han er tydelig på at han *ikke* er voksen, og begrunner dette med at han ikke møter de krav og forventninger som hans onkel har til han. Dette er den samme ungdommen som har opplevd å miste både sin far og sin mor, og hvor onkelen sammen med én bror er eneste gjenlevende nære familie. Onkelen og broren representerer guttens intimrelasjoner, og er avgjørende i ungdommens forståelse av seg selv (Gidden, 1991; Gulbrandsen, 2008). Onkelen er i denne situasjonen en representant, en *diskursprodusent* for den afghanske kulturens forståelse av hva en voksenrolle innebærer, og med dette hvilke forventninger som ligger på en gutt i tjueårene. Ungdommens selvforståelse skapes i samspill med andre, og slik blir onkelens forventninger avgjørende for hvordan ungdommen forstår seg selv (Sagatun, 2005). En annen av ungdommene reflekterer også over de ulike forventningene når det gjelder avgjørelsen om å gifte seg og å få seg familie. I samtalen veier han Afghansk og Norsk tradisjon opp mot hverandre, og argumentere for og imot de ulike kulturelle tradisjonene.

«Jeg vet ikke hvilke av de er helt sånn korrekt ... Det er litt sånn opp og ned, jeg vet ikke ... Fordi hvis jeg sitter og tenker i Afghanistan, ja du er 16 år, 17 år når du gifter deg, får barn, også tenker jeg det er jo helt feil. Du har jo ingen ting, du må jo ha noe når du vil slå deg ned, når du vil ha barn, familie ... Erfaring og materielt, begge! Og her i Norge er det sånn at folk gifter seg når de er 37. Ok nå er det litt sent! ... De ungdommer jeg kjente her, de Afghanere, de fleste er gift og har fått seg barn ...

Når jeg sitter og tenker på de så må jeg bare le. Hva skjer med de guttene på 22-23 som har fått seg familie og barn?»

Ungdommen reflekterer for og imot i et forsøk på å forstå seg selv og å finne sin plass i samfunnet, på tvers av konkurrerende forståelser og forventninger av hvordan en tjueårig gutt bør leve. Han uttrykker usikkerhet, og beskriver hvordan han ikke kjenner seg igjen i noen av de valgene som han stilles ovenfor. Konkurrerende forventninger krever at personen veie opp de ulike mulighetene som blir gitt, og slik blir personen tvungen til å ta et valg ut ifra hva personen selv anser som mest betydningsfullt, hensiktsmessig eller moralsk riktig i den aktuelle situasjonen (Giddens, 1991). Den samme ungdommen reflekterer videre rundt temaet og gir til slutt en forklaring på hvordan han løser de utfordringer som ulike kulturelle forventninger kan føre med seg.

«Jeg tar det beste. Jeg plukker det beste. Jeg tenker ikke at det er min kultur, eller det er noen andre sin kultur. Hvis de har noe bra, så jeg bare tar det imot»

En annen av ungdommene beskriver hvordan vi alle kan lære av andre kulturer. Han foreslår å ta de gode tingene fra andres kulturer, og plassere de inn der hvor ens egen kultur har dårlige sider. Dette ungdommer som opplever å måtte forholde seg til to kulturer, den Norske og den Afghanske, i deres streben etter å forstå seg selv i en større sosial og kulturell sammenheng. Giddens (1991) gir betegnelsen det *refleksive selvet* som kjennetegn for mennesket i det moderne samfunnet. *Selv-identitet* er ikke noe satt eller endelig hos individet, men en refleksiv selvforståelse som individet skaper og holder vedlike gjennom å ha et bevisst forhold til det. Dette innebærer et større handlingsrom for de valg man tar, men samtidig hviler en slik frihet på at individet hele tiden blir tvunget til å ta stilling til ulike valgmuligheter, hvor målet er å forstå seg selv og hvilke retning man ønsker å ha i livet. Mennesket er på stadig leten etter sitt personlige livsprosjekt. Mennesket stilles ovenfor utallige ulike og ofte konkurrerende valg i hverdagen. Slike valg er ofte kunnskapsbaserte, og slik ligger det alltid en usikkerhet i om man har tatt riktig valg, hvor tvilen rundt en eventuell mulighet for endring ligger over mennesket og skaper usikkerhet. Den økte friheten som et resultat av flere valgmuligheter, kan med dette også forstås som en tvang til å måtte velge. Ansvar ligger hos den enkelte refleksive aktør, på å skape og konstruere en personlig biografi ved å knytte sammen fortid, nåtid og fremtid, et kjennetegn på sen-moderne

individualiseringen. Det finnes ikke lengre en livsoppskrift å forholde seg til, og slik legges ansvaret for kontinuitet og selvforståelse hos mennesket selv (Giddens, 1991).

Dette kan bære med seg mye usikkerhet, særlig for barn og unge som er i en posisjon hvor de blir tvungen til å velge mellom flere og ofte konkurrerende forventninger og krav, på tvers av kulturer og samfunn. Gjennom ungdommenes refleksive selvforståelse forsøker de å finne sin plass i en større sosial og kulturell kontekst, på tvers av den afghanske og den norske kulturen. Neste underavsnitt tar for seg samme tema, med større fokus rette mot hvordan ungdommene forstår seg selv i en sosial kontekst, i det de sammenligner egen situasjon med situasjonen til særlig norskfødte ungdom.

4.3.1 Oss og dem – en sammenligning

I samtalen ber jeg noen av ungdommene reflektere over seg selv sammenlignet med norskfødte ungdommer. Jeg ønsker å få frem mer om hvor ungdommene plasserer seg i en sosial verden, og hvordan de forstår seg selv som en handlende aktør, i samspill med andre

«Jeg kan ikke det! Fordi de har levd i et luksusliv, og jeg har ikke levd det samme livet, så derfor kan jeg ikke sammenligne meg med de ... De kan jo være voksne i utseende, men ikke inni. Det kommer an på hvilke miljø han har vokst opp i»

Ungdommen legger vekt på forskjellen slik han forstår den, mellom han selv og ungdom født og oppvokst i Norge. Forskjellen begrunner han med ulike forhold i oppveksten, hvor hans egen fortid ikke kan sammenlignes med det livet *de andre* har levd. Ungdommen anser fortiden som vesentlig for norske ungdommers manglende voksenhet. Visere beskriver han seg selv som voksen, og begrunner dette med de erfaringene han har. Flere av ungdommene trekker frem sin fortid som betydningsfull for hvordan de forstår seg selv og sin situasjon i dag. En av guttene bruker en bekjent som eksempel for å beskrive hva han opplever at skiller enslige mindreårige flyktninger fra jevnaldrende i Norge. Han beskriver denne personens seriøsitet som en konsekvens av en vanskelig fortid. Videre viser ungdommen til et uttrykk fra hjemlandet, en metafor på levd erfaring, hvor det å *slite ut gensere* er beskrivende for den erfaringen en person har med seg videre i livet.

«Vi har et uttrykk på vårt språk som sier at du har erfaring på grunn av at du har liksom slitt ut mange gensere. Derfor blir noen veldig fort voksen ... På kort tid har han slitt ut mange gensere ... Jeg tenker at jeg også har slitt ut flere gensere enn de [norskfødte ungdom]. Fordi jeg har opplevd mye mer»

Han beskriver levd erfaring som betydningsfullt for en persons grad av voksenhet. En utviklingsmessig bevegelse mot voksenlivet, hvor hans tidligere erfaringer har ført til at han er kommet lengre i utviklingen, ut ifra hans forståelse av hva det innebærer å være voksen. Flere av ungdommene sammenligner seg selv med norskfødte ungdommer, og i sammenligningen gir de uttrykk for at deres levde erfaringer har gjort dem mer voksne enn andre med mindre erfaringer. Ungdommenes tolkning kan ses i sammenheng med forståelse av at psykologisk utvikling er en sosialkonstruktivistisk bevegelse, hvor mennesket utvikler og forstår seg selv i relasjon med andre mennesker. Ungdommene sammenligner seg selv med andre ungdom, og konkludere med at erfaringen de har gjort dem mer voksne enn andre uten samme erfaring. Ut ifra en utviklingsanalytisk forståelse hvor mennesket er i en kontinuerlig utviklingsmessig bevegelse, ser man hvordan ungdommene her forstår seg selv som lengre fremme i utviklingsløpet enn norske ungdommer, på bakgrunn av hva de tillegger betydning for en voksentilværelse (Andenæs, 1996; Gulbrandsen, 2008; Haavind, 1987; Sagatun, 2005; Toverud m. fl., 2002). En av ungdommene trekker frem ulikheter mellom norske ungdom og seg selv, ved å vise til kulturelle forskjeller.

«Jeg har jo sett norske ungdommer, at når de fyller 16 så sier de: «Nei jeg vil bo for meg selv, jeg vil feste, jeg vil gå ut å drikke, jeg vil gjøre det og det. Mamma og pappa sier nei, men jeg har rett». Det er forskjellig fra samfunn til samfunn. Hvis jeg hadde sagt det i Afghanistan når jeg var 16 år så hadde jeg ikke fått lov av familien. Og hvis jeg hadde fått lov av familien, så hadde på en måte folk tenkt noe annet om meg ... Det blir ikke akseptert i samfunnet ... Men her, alle er jo opptatt med sin egen sak ... To naboer bor ved siden av hverandre, men de kjenner ikke hverandre ... I Afghanistan du kjenner hele byen ... Uansett om du ikke kjenner, så de kjenner deg. Det er litt sånn i Afghanistan. Jeg bodde i en by med over flere tusen folk, og når jeg gikk i byen så visste alle hvem jeg var»

Ungdommen viser til opplevelser fra hans egen oppvekst, hvor fellesskapet satt føringer for hvordan han gikk frem. Han så det ikke som en mulighet å gå imot fellesskapets interesser,

og legger vekt på den avgjørende betydningen av å få samfunnets aksept fremfor å følge sine egne ønsker.

«Det er litt forskjellig her og i Afghanistan. Faren min han var i militæret. Folk kjenner han. Så hvis jeg gikk i byen, så sa de «det er sønnen til han» ... Jeg synes det er litt feil. I Afghanistan, hvis faren din eier noe, du arver fra han. Den neste generasjon er samme person som faren din. Men her er det litt mer sånn ... De sier det er han ... Men det er jo kanskje noe med at samfunnet [det norske samfunnet] er modernisert, individualisert på en måte. At alle bestemmer over seg selv. Det handler ikke lengre om familie og voksne. Så lenge du klarer deg selv, så lenge du kan det selv, så er det du som gjør det. Det er litt sånn i Norge. Det er noe med hvor langt samfunnet har kommet. Hvis vi går til et annet land som er på en måte i de gamle tradisjonene, det er jo litt mer respekt»

Jeg spør videre om hva han tenker om den forskjellen han opplever at finnes mellom det norske og det afghanske samfunnet. Han forteller:

«Jeg liker det systemet som er her, når at det er individene. Når de jobber for seg selv og kommer seg opp ... Folk sier «ja det er han» ... Det er ikke sånn at du arver fra familien. Selvfølgelig, her skjer det også noen ganger, du arver fra familien. Hvis familien din er rik, så er du rik i fremtiden. Hvis du er fattig det er større sjanse for at du blir fattig. Men hvis du jobber selv, går litt videre, så man bygger sitt eget liv»

I samme periode som Giddens (1991) vektlegger det sen-moderne individualistiske samfunnets betydning for blant annet individers selvforståelse, så presenterer sosiologen Beck (1992) teser om *risikosamfunnet*, som en del av en historisk transformasjon. Nye former for risiko i sen-moderne vestlig sivilisasjon er i ferd med å forandre individets livsbetingelser. Den andre tesen Beck (1992) presenterer handler om *individualisering*. Moderniseringens forvitring av tidligere tradisjoner og sosiale strukturer som sosial klasse, alder og kjønn, som var fundament for det institusjonelle industrisamfunnet, har flyttet oppmerksomheten mot individets realisering av eget liv. Individet blir gitt i oppgave å sette seg selv i sentrum for sitt eget liv, og for eget livsprosjekt. Den økonomiske veksten som særlig vestlige land har opplevd, har ført til økt levestandard, økte inntekter, lengre levealder og mer fritid. Flere har mulighet til å ta utdanning, hvor studenter blir oppfordret til å tenke

kritisk. Den sosiale mobiliseringen gjør at folk i større grad enn tidligere er i stand til å sette spørsmålsteget ved samfunnets institusjoner, og dermed har man større forutsetning for å ta valg som går imot samfunnets tradisjoner. Individet tar i større grad enn tidligere kontroll over eget liv ut ifra egne interesser, holdninger og verdier. Mens kollektive samfunn legger vekt på fellesskapets interesser i samfunnet og på individet som del av et fellesskap, så er individualismen ideen om at hvert individ selv bestemmer over eget liv (Beck, 1992).

I ungdommenes sammenligninger mellom norsk og afghansk kultur, så trekker flere frem en opplevelse av at det er en forskjell i mellommenneskelig respekt, og at denne er spesielt tydelig i relasjoner mellom unge og eldre. «*Mamma og pappa sier nei, men jeg har rett*». Utdraget er tatt ut fra sitatet ovenfor, som beskrivende for hans forståelse av det relasjonelle forholdet mellom en norsk ungdom og hans eller hennes foreldre. En av ungdommene beskriver forskjellen mellom seg selv og norskfødte ungdommer slik:

*«Det er veldig stor forskjell. De norske ungdommer, eller den som har vokst opp i Norge, de har ikke så mye respekt til læreren, til en voksen. Men jeg har alltid respekt til den som er større enn meg ... Det er mindre og mindre **respekt**. I hjemlandet så kaller vi ikke læreren for Olav eller Bjørn ... Vi pleier å kalle dem lærer ... Noen ganger jeg føler at jeg sitter i Afghanistan i klasserommet, jeg sier «lærer», så begynner de andre elevene «come on» ... Så det er litt annerledes. Også hvis læreren sier at «gjør det», så gjør jeg det. Det er jo noen andre innvandrere også i klassen. Når læreren sier «gjør det», så er vi to opptatt med oppgaven, men jeg ser jo de andre elevene, de er opptatt med noe annet»*

Ungdommen finner ikke igjen den respekten som han opplever som så viktig i den afghanske kulturen, og også viktig i hans forståelse av seg selv og egne verdier i relasjon med andre mennesker. Han gir uttrykk for at han skiller seg ut fra de andre elevene, noe som også blir lagt merke til av de norske ungdommene. I tillegg til respekt i relasjoner mellom barn og foreldre, elev og lærer, så beskriver en ungdom hvordan respekt også preger forholdet mellom han selv og de guttene han bor sammen med, hvor også disse har afghansk bakgrunn og kom til landet som enslige mindreårige flyktninger.

«De hører på meg på en måte. De to er Afghanere ... Fordi i Afghansk kultur er det litt sånn. Noen som er eldre enn deg ... Først du hører på voksne hva de snakker om,

hva de sier. Du må jo se selv om det er riktig eller galt, så tar du valget selv. Men jeg gjør det beste for de, for meg selv og for de to. Så de pleier å høre på meg når jeg bestemmer noe, når jeg sier at sånn skal det være. Det er litt annerledes i Afghansk kultur enn i den norske ... det er noe med respekt»

Ungdommene beskriver voksenrollen som en autoritær rolle, hvor den voksne innehar en viss form for makt over den som er yngre enn seg. Ungdommen i dette tilfellet blir møtt med respekt fra sine yngre samboere, ved at de følger han i de bestemmelsene han tar. Avgjørelser som han selv oppfatter som til det beste for både han selv og for dem. Dette kan bygge på en forståelse av at han, på grunn av sin alder, har kommet lengre utviklingsmessig, og derfor også har en bedre forutsetning for å ta *riktige* valg, valg som er til det beste for dem det gjelder. Jeg spør den samme ungdommen om hva han tror de norske ungdommene tenker om samme tema.

«Nei det er jo forskjellige synspunkter. Fra den vinkelen som norske elever ser det så er det greit, i fra den vinkelen jeg ser det er det litt mer respektløst. Du må jo høre på læreren. De må jo ha litt respekt for voksne. Voksne som har rett på en måte ... Elevene er litt respektløse, rett og slett»

Her kontrasterer han seg fra norske ungdom. Han forstår seg selv som en med større respekt for de voksne, noe som for han er et uttrykk for hvordan det *burde* være. Hans virkelighetsforståelse bygger på en kollektiv oppfatning av virkeligheten, hvor fellesskapets interesser kommer foran individet. På samme måte som denne ungdommen reflekterer over norske elevers mangel på respekt ovenfor læreren, så legger denne ungdommen vekt på norske ungdommers manglende respekt ovenfor sine foreldre.

«Det er forskjell på hvor i verden du lever. Noen ganger jeg ser her, jeg kjenner jo ganske mange ungdommer, noen ganger de sier noen stygge ord til foreldrene sine. Jeg blir sykt forbannet ... Mamma eller pappa de gjør alt for oss»

Han viser avsky mot ungdom som snakker nedlatende mot sine foreldre, og begrunner dette med at foreldre gjør *alt* for sine barn. Det som er felles i de to siste utsagnene, og som også har gått igjen i kapitlet er hvordan ungdommenes virkelighetsforståelse er preget av en oppfatning av at man som ung bør vise respekt for dem som er eldre. En av ungdommene beskriver seg selv som mer *selvstendig* enn norskfødte ungdom, som et resultat av at han

hans tidligere opplevelser. Mens en annen igjen trekker frem *større ansvar* som beskrivende for hans forståelse av seg selv, i sammenligning med norskfødte ungdom.

«Jeg tror vi ser det på en annen måte. For eksempel for oss, vi tar fort ansvar, for vi er enslige mindreårige ... Jeg fikk ansvar for familien min da jeg var bare ti, elleve år. Jeg støttet de alltid økonomisk. Jeg har jo bodd alene, uten familie, siden jeg var ti år ... Når vi [enslige mindreårige] kommer til Norge som 16 eller 17 åringer, først så tenker vi på familien. Familien mangler økonomisk støtte. Først så tenker vi på det, at vi må sende over penger hver måned, støtte de, de trenger det ... Vi har mye ansvar ... De [norske ungdom], de er seksten, sytten år, eller atten år. De vil ha penger fra familien, mens vi er elleve, tolv år. Vi er motsatt på en måte. Så det er ikke litt, det er stor forskjell mellom oss og de som bor i dette landet ... Jeg kan si at for de alt er svart-hvitt, men for oss, vi må se alle fargene!»

Uttrykket er en god beskrivelse for det ansvaret som ligger på flere av de enslige mindreårige flyktingene som ankommer landet. Som et svar på fattigdom hvor foreldre ikke er i stand til å forsørge familien alene, løftes barna i noen tilfeller opp til å ha et større ansvar for sine foreldre og søsken. I slike tilfeller er ansvaret en del av kulturens utviklingsmessige retning, et ansvar som følger mindreårige flyktingene også etter at de er ankommet landet.

Betydningen av ansvar, og viktigheten av respekt trekkes frem av ungdommene som betydningsfullt for hvordan de forstår seg selv. De gir uttrykk for at disse trekkene med seg selv er en viktig del av hvem de ønsker å være, verdier som tufter på fellesskapets interesser i et kollektivistisk samfunn. Tradisjonelle familieinstitusjoner står sterkt sammen med verdier om samhold og fellesskap, noe som ungdommene gir uttrykk for idet de vektlegger hva deres handlinger betyr for andre i deres fellesskap. Til tross for at ungdommene i dag bor i et vestlig individualistisk samfunn, så velger de å ta med seg verdier som ansvar og respekt videre, som retningsgivende for deres utviklingsmessige bevegelse.

4.3.2 En utviklingsmessige bevegelse

Avsnittet *barn av flere kulturer* har gitt oss innblikk i hvordan ungdommene forholder seg til ulike krav og forventninger som de møter på tvers av kultur og tradisjon, samt de deler av ungdommenes fortid som de selv har valgt å trekke frem som betydningsfulle for deres

forståelse av seg selv i dag, som ung-voksen i Norge. Ungdommene forstår seg selv som mer *selvstendige*, mer *respektfulle* og med *større ansvar* enn norske ungdommer. Noe av det samme går igjen i det samtalen dreier seg om hva ungdommene tillegger betydning i overgangen mellom å være ungdom og å bli voksen. En av ungdommene forklarer ungdomstiden som at: «*Du har mindre ansvar når du er ung. Det er ikke så mye som man tenker på*», mens en annen beskriver det slik «*De [ungdom] er på vei, man kan si mer fri kanskje ... ikke så ansvarsfulle*». En annen viser til egen erfaring fra da han var yngre.

«De [ungdom] kan faktisk føler at de er voksen. De kan, fordi jeg har også ... to, tre år siden, hvis jeg tenker tilbake, da trodde jeg at jeg var voksen nok, mens nå så tenker jeg at kanskje jeg ikke var helt klar da, fordi jeg gjorde mye feil, mye dumt, også trodde jeg at jeg tok riktige valg ... Å være voksen er å være smart nok til å ta riktige valg ... En voksen er jo en som skal passe på seg selv ikke sant, og å ta riktige valg det er veldig voksent»

Ungdommenes beskrivelser av hva det vil si å være voksen, varierer i liten grad. Som allerede nevnt blir *mer ansvar* gjengitt av flere av ungdommene i deres beskrivelse for hva overgangen mot voksentilværelsen innebærer, «*å være voksen er å ta ansvar. Ansvar for alt du gjør*». To av ungdommene reflekterer rundt det å ha en egen stemme og å være i stand til å løse problemer på egenhånd. «*Jeg liker ikke at noen går og snakker for meg. Jeg hater det*». En annen av ungdommene forteller:

«Jeg trengte jo folk før når jeg var ung. Jeg er jo ung nå, men når jeg var ungdom. Jeg trengte folk som kunne hjelpe meg, men i dag så er det en del ting jeg må gjøre selv. Det er ikke sånn lengre at jeg ringer og «kan du hjelpe meg?» Nei, jeg må gjøre det selv. Jeg klarer det selv. Så lenge jeg får det til så er det greit ... Det kommer an på ... Jeg kan ikke si at jeg er sånn, helt selvstendig, at jeg klarer alt selv. Noen ganger kommer det noen ting som man ikke klarer selv .... Jeg sier ikke jeg er helt perfekt, men på en måte jeg klarer det ... Å ta egne valg. Å være selvstendig. Å jobbe for din egen skyld, på en måte. Det er å være voksen»

I begge utsagnene tillegger ungdommene betydning av å klare seg selv. Som en del av deres utviklingsmessige bevegelse mot voksenlivet, ønsker de i ulik grad å fremstå som selvstendige og uavhengige, med et større ansvar over eget liv. En annen ungdom nevner

respekt og empati som avgjørende for det å være voksen. «Å være voksen det er jo mest med å ha respekt for deg selv og respekt til andre Empati ... Man tenker litt fra andre sider. Har ganske andre tanker». Det er tydelig samsvar i det ungdommene her trekker frem i deres forståelse av seg selv, og det de tillegger betydning for et voksenliv. I ungdommenes beskrivelser av seg selv sammenlignet med norske ungdom (jf. 4.3.1) legger de vekt på større selvstendighet, større ansvar og mer respekt for eldre. Dette sammenfaller med egenskaper som blir nevnt som avgjørende i ungdommenes forståelse av utviklingen mot en voksentilværelse. Her nevnes det å få større ansvar både for seg selv og for andre, å bli mer selvstendig, være i stand til å ta riktige valg, samt å ha respekt og empati med andre. Om man ser ungdommenes fortellinger i lys av Haavinds (1987) utviklingskriterier, kan man se hvordan større grad av selvstendighet og ansvar avhenger av en større gjensidighet mellom partene. Videre ser man at i det å være i stand til å ta riktige valg, og å ha empati og respekt for andre, ligger det en bevissthet om hva ens handlinger betyr for andre, samt en forståelse av at ens handlinger er forankret i en større sammenheng. Dette gir oss et innblikk i hvordan ungdommenes utviklingsmessige retninger avhenger av hvordan de forstår seg selv på tvers av kultur og tradisjon. I deres refleksjoner skaper ungdommene kontinuitet i tilværelse. De konstruerer personlige biografier ved å knytter sammen fortid, nåtid og fremtid (Giddens, 1991).

4.4 Mellom avhengig og selvstendig

Hva trekker ungdommene frem som betydningsfullt for deres trivsel på et kommunalt bokollektiv for enslige mindreårige? Dette avsnittet vil ta for seg en del av ungdommenes fortid, opplevelsene de hadde fra den omsorgsordningen guttene møtte da de først ble bosatt i kommunen. Av de seks ungdommene som deltok i prosjektet hadde fem av dem tidligere bodd i et kommunalt bokollektiv, men hadde på intervju tidspunktet flyttet ut fra kollektivet og inn i egen bolig. Den siste ungdommen var på dette tidspunktet fremdeles under barnevernets omsorg, og bodde i en egen leilighet med tett oppfølging.

Avsnittet er en presentasjon av de fem ungdommenes opplevelser og refleksjoner omkring sin tid på bokollektivet. Ungdommen som ennå bor under barnevernets omsorg forteller i samtalen om sine tidligere opplevelser fra ulike barnevernsinstitusjoner, og også

hans fortellinger trekkes inn i avsnittet der dette anses som relevant. Ungdommenes opplevelser fra tiden i bokollektivet, var et tema som det viste seg at samtlige av ungdommene hadde mye tanker og mye følelser rundt. I utgangspunktet hadde jeg ikke tenkt å fokusere for mye på fortiden. Jeg ønsket å holde fokus på nåtiden og på hvilke opplevelser ungdommene har i forhold til egen hverdag. Mye av det som kom frem i samtalen rundt tiden i bokollektivene har jeg i ettertid ansett som særlig relevant, og et viktig bidrag til en forståelse av hvordan ungdommene forstår seg selv, i relasjon med andre. Kapitlet handler i hovedsak om ungdommenes relasjoner med de ansatte på bokollektivet, som et resultat av at dette temaet var noe ungdommene la særlig vekt på i samtalen. I samtalen spurte jeg ungdommene om det var noe de ønsket å si til alle dem som arbeider med enslige mindreårige flyktninger. Jeg ba dem komme med sine ønsker, råd og tips, basert på det de fortalte om sine egne opplevelser. Det guttene her fortalte er gjengitt i et oppsummerende underavsnitt, med overskriften *til deg som er ansatt*.

4.4.1 Relasjoner til de ansatte

I samtalen forteller ungdommene om sine opplevelser fra bokollektivet, hvor store deler av deres fortellinger handler om deres relasjon med de ansatte. Avsnittet er i hovedsak et forsøk på å finne frem til hva det er ungdommene trekker frem som betydningsfullt for deres trivsel på bokollektivet, og deres tanker og refleksjoner over hvordan de skulle ønske de hadde blitt møtt av dem som arbeidet på bokollektivet.

«På kollektivet så hadde jeg masse problemer på en måte. Ikke med meg selv, men med ansatte, med de andre guttene. De påvirket meg hele tiden. Så jeg tenke «Oh-my-god. Jeg er sliten. Jeg må flytte ut». Vi var fem stykker, og de fem hadde alle sine problemer. De fem guttene var avhengig av hverandre, i de fleste forskjellige situasjoner. Hvis jeg ikke hadde problem, så den ene kunne lage problemer for alle, med den ansatte. Og den ansatte kunne fortelle dette videre til alle de andre ansatte, slik at de andre ble slemme med oss»

Det som tidligere kom frem i avsnittet *traumer og traumereaksjoner* omkring noen av ungdommenes traumatiske opplevelser i fortiden, og hvordan fortiden preger deres liv også i ettertid, bekreftes igjen av ungdommen over. Han forteller om hvordan alle ungdommene

på boligen hadde sine personlige problemer, ofte av en slik art at det gikk ut over de andre på huset. Videre legger han vekt på at hans problemer på huset ikke kun gjaldt de andre ungdommene, men også hans relasjon med de ansatte. Han gir uttrykk for hvordan ungdommenes problematiske atferd påvirket forholdet mellom ungdommene og de som arbeidet på bokollektivet, hvor de ansatte svarte negativt på ungdommenes problematiske atferd. To av ungdommen beskriver den variasjonen som fantes blant de ansatte:

«Det finnes forskjellige folk der. Alle er ikke snille og gode. Det finnes onde folk også»

«De ansatte, få av de var snille ... De fleste hadde sånne tanker sånn som sjefen ...

Han sa at de guttene som bodde der, de bodde der på grunn av hans skatt»

Guttenes beskrivelser tyder på at de opplevde store variasjoner blant de som arbeidet på bokollektivene. Han siste går så langt som å hevde at det var et mindretall av de ansatte som var snille. I samtalen forteller han om avdelingslederen på boligen, en sjef som kom med bemerkninger ovenfor han selv og de andre ungdommene på boligen, bemerkninger som han senere beskriver som svært krenkende. En annen av ungdommene forteller om hvordan de ansattes humør kunne variere fra dag til dag, og hvordan ungdommenes hverdag var avhengig av om de som arbeidet der var villige til å gjøre noe mens de var på arbeid.

«Vi hadde sirka sånn femten ansatte. Tenk at en dag de har ikke problem, to dager, tre dager, men det går ikke, alle har sine problemer ikke sant? Så når de kommer på jobb, så kommer de med sine humør. Noen dager de er gode, noen dager de er snille, noen dager de er slemme, noen dager gidder de ikke å gjøre noe. Noen dager sier de «skal vi gå på en kjøretur med bil?», «okay, så snilt». Men noen dager de gidder ikke gjøre ingen-ting ... Det var sånn «damers prat» hele tiden. De bare satt, drakk kaffe og sånn»

Han trekker frem de ansattes humør og villighet til å finne på noe sammen med ungdommene, som avgjørende for hans trivsel på kollektivet. Blant ungdommene seg imellom ble det snakket om de ansattes manglende interesse for å gjøre noe sammen med ungdommene. Ungdommen gir uttrykk for at i de tilfeller hvor de ansatte viste ungdommene interesse, gjennom å inkludere dem i sin arbeidsdag, ble dette oppfattet som at den ansatte var i godt humør. Ungdommen med opplevelser fra ulike

barnevernsinstitusjoner forteller om hvordan han på bakgrunn av sin fortid, og hans utallige møter med ulike ansatte, er svært sensitiv ovenfor nye ansatte som kommer inn i hans liv.

«Man kjenner det nesten med en gang ... Du ser det på ansiktet hvordan hun og han er»

Ungdommen gir uttrykk for at han har møtt ulike holdninger hos ansatte, og hvordan han allerede i første møte er på vakt ovenfor de voksnes holdninger til han. Noen av ungdommene har tidligere fortalt om traumatiske opplevelser fra hjemlandet og fra flukten, dramatiske hendelser preget av utrygghet, krenkelse og tap. Flere enslige mindreårige har opplevd menneskelig svikt på sitt aller verste, og noen av dem vil som et resultat av dette være ekstra på vakt ovenfor nye farer, særlig ovenfor voksenpersoner (Bath, 2008a). En av ungdommene reflekterer omkring hans opplevelse av at flere av de ansatte ikke trivdes på bokollektivet.

«De var bare liksom på jobb der. Skjønner du hva jeg mener? For eksempel du jobber på en butikk og selger mat eller selger klær, du er bare en selger, du er på jobb for å få penger. Men noen går på jobb for de trives, ikke for penger. De som var på kollektivet, de var der for penger»

Hans opplevelse er at de som arbeidet på bokollektivet var der fordi de *måtte*, og ikke som et resultat av at de trivdes eller ønsket å være der. Noe av det samme kommer også frem i en annen ungdoms opplevelse.

«Jeg hadde min favorittansatte jeg også, det hadde jeg, men de fleste de bare jobbet der for å jobbe der og tjene penger, ikke for å, sånn som de sier det, «jeg er her for å hjelpe deg». «Det er ikke det. Du er her bare for å tjene penger og gå hjem»

Han uttrykker en følelse av å ha blitt sviktet. En opplevelse av at de ansatte sa én ting, men mente noe annet. Hans opplevelse var ikke at de ansatte hadde et genuint ønske om å hjelpe ungdommene, til tross for at det var dette de uttalte. I dette gir gutten også uttrykk for at han aldri den hjelpen han søkte i relasjonen med de ansatte. En av ungdommene beskriver en følelse av å ikke bli likt av de ansatte som jobbet på bokollektivet.

«Vi følte sånn, vi ble ikke sett, vi ble ikke sånn likt ... De liksom bryr seg ikke når du snakker. Når de snakker til deg, så snakker de bare liksom, gjennom deg. Skjønner du

hva jeg mener? Ikke sant, de kan si akkurat hva de vil, og de bryr seg ikke om du blir lei deg»

Han forteller om en følelse av å ikke bli sett, og at de ansatte ikke snakket *til* han, men gjennom han. Han beskriver hvordan deres holdninger gjorde han opprørt, en følelse av at de aldri brydde seg om han ble lei seg eller følte seg krenket. Jeg spør den samme gutten om han følte at de som jobbet på huset i det hele tatt var interessert i å bli kjent med han. Han forteller:

«Jeg prøvde i alle fall, men det gikk ikke ... De fleste ganger de bare overså liksom. At de ikke bryr seg om du eksisterer ... Noen ganger, noen ganger så pratet de med oss, men helst de bare så på TV, spiste mat eller drikker kaffe eller noe sånn»

Han forteller at han forsøkte å bli kjent med de som arbeidet på bokollektivet, men følte aldri at han lyktes i sitt forsøk. Dette kan tolkes som ungdommens forsøk på å skape større grad av gjensidighet i relasjonen mellom han selv og de ansatte. Et ønske om å bli sett og anerkjent som menneske. Ut ifra det ungdommene forteller i dette avsnittet forstår jeg det som at det er et totalt fravær av positive samspill i relasjonene mellom ungdommene og de ansatte på bokollektivene. Ungdommene opplever ikke trygghet og tillit, men de forteller derimot om en opplevelse av at de ansatte aldri brydde seg om dem og deres trivsel. Om vi ser ungdommenes fortellinger ut ifra de oppfordringer som gis til omsorgsgivere i arbeid med barn i risiko, ser en hvordan den *emosjonelle dialogen* er fraværende i relasjonen mellom ansatte og ungdom. Dialogen vektlegger viktigheten av å vise kjærlighet og omsorg, som avgjørende for å skape trygghet og tillit i relasjonen. Videre legges det blant annet vekt på verdien av den voksnes innlevelse, bekreftelse og anerkjennelse av barnet. For at det i det hele tatt skal være mulig for omsorgsgiver å skape et positivt samspill med barn og unge, er det avgjørende at den ansatte har et positivt syn på barnet, at den ansatte bryr seg om barnet og ser barnets utviklingspotensial (Christie, m. fl., 2011a; Christie, m. fl., 2011b; Hundeide, 2007).

«Når du blir hørt, så du kjenner at du har noe verdighet. Men når du ikke blir hørt. Det er jo særlig når du bor et sted der du skal bli integrert eller komme deg, ved hjelp, sende deg videre i samfunnet. At der de skal ignorere deg, det er da du virkelig føler at de ikke bryr seg»

Løgstrup (1956) beskriver hvordan alle mennesker, gjennom våre holdninger til den andre, setter farge på hverandres liv. «Hvilken vidde og farve den andens verden får for ham selv, er jeg med til at bestemme med min holdning til ham. Jeg er med til at gjøre den vid eller snæver, lys eller mørk, mangfoldig eller kedelig - og ikke minst er jeg med til at gjøre den truende eller tryg. Ikke ved teorier eller anskuelser, men ved min blotte holdning» (Løgstrup, 1956:27).

4.4.2 Regler, rutiner og atferdskorrigerings

I forrige avsnitt la ungdommene vekt på deres ønske om at de ansatte fra bokollektivene hadde sett dem, lyttet til dem og brydd seg om dem. Dette avsnittet bygger videre på noe av det ungdommene allerede har trukket frem, et ønske om å bli hørt. Dette er tatt med i et eget avsnitt fordi jeg ønsker å få tydeligere frem hvordan ungdommene forstår seg selv som aktører i samspill med andre, her i hovedsak rettet mot relasjonen mellom ungdommene og de ansatte på bokollektivene.

«Der som jeg bodde på kollektiv, det var forskjellige ansatte på forskjellige tider. Fra morgenen til middag. Fra middag til kveld. Fra kveld til morgenen, nattskift. Og det var så irriterende! Alle hadde sine meninger. Hvis jeg gjorde noe, så sa de liksom «nei, du må gjøre sånn», «ok, jeg gjør sånn». Og etter klokken fire så måtte jeg gjøre alt på en annen måte. Også etter klokken ti eller elleve måtte jeg gjøre en annen ting. Jeg ble helt sliten. Alle er liksom fri på en måte, alle mennesker ikke sant. Jeg tenker «alle er fri, alle kan tenke fritt, alle kan velge fritt, så ingen kan bestemme over meg»

I tillegg til usikkerheten som fulgte av å måtte forholde seg til ulike ansatte med ulike regler, så legger denne ungdommen vekt på menneskets frihet til å bestemme over seg selv og sitt eget liv. Han opplever at reglene på bokollektivet gikk imot hans egen oppfatning av hans autonomi, hans *selvstendighet* og frihet til å ta egne valg. En annen av ungdommene fra bokollektivene forteller om hvordan reglene på kollektivet ikke var med på å skape trygghet og orden, men derimot frustrasjon over at ungdommenes stemmer aldri ble hørt.

«Vi kunne ikke bestemme noe som helst ... De laget sine regler, «ja vi skal ha lekser fra den tiden til den tiden», «hallo, den tiden kanskje vi går på trening. Det passer

ikke!» ... Alt vi skulle, de bare fant på selv. Hvis vi ville så ville vi, hvis ikke så ingenting. For eksempel hvis det var ferie og vi skulle på tur, så kom de med forslag, hvor å dra og sånn. «Ja, vi skal der! Om dere vil så vil dere, ellers vi er hjemme». Det var sånn, «ja eller nei»

Ut ifra det ungdommen forteller finnes ikke forhandlinger i relasjonen mellom han og de ansatte. En kan se hvordan relasjonen er preget av et skjevt forhold, hvor de ansatte har en autoritær stilling ovenfor ungdommen. Forhandlinger kan forstås som et forsøk på å skape fellesskap, hvor avgjørelsene som tas blir tatt i samspill mellom de partene som avgjørelsen gjelder (Andenæs, 1996). Ungdommen opplever derimot hvordan han *ikke* hadde noe form for innflytelse i eget liv, hvor alle avgjørelser ble tatt av de ansatte på kollektivet. En av guttene forteller om en hendelse på bokollektivet hvor de ansatte ikke lyttet til hans sterke ønske om medlemskap i en ungdomsklubb.

«Jeg spurte de flere ganger «kan dere kjøpe den billetten til meg? Jeg vil ikke gå på kino, men kjøp den billetten til meg», men de sa «nei, det blir litt vanskelig, det blir sånn og sånn». De på en måte, fulgte den regelen vi hadde»

Ungdommen reagerer på at bokollektivets villigheten til å betale for kinobilletter, ikke kunne overføres til å gjelde andre arrangementer, i dette tilfelle medlemskap i en ungdomsklubb. Den samme gutten forteller om en kamp for å bli hørt. Flere ganger har han forsøkt å ta opp ting som han opplever gjøres feil, mens gang på gang opplever han at ingen viser interesse for det han har å si.

«Jeg har klaget flere ganger, men det var ingen som hørte på meg, jeg sto jo alene hele tiden ... jeg sa, det er jo deres kommune, deres valg, dere kan gjøre hva dere vil, men ungdommene sier at det er feil»

Han gir her uttrykk for at han sitter med kunnskap som andre mangler, men opplever at hans tanker og meninger omkring eget liv ikke blir ansett som verdifulle. Flere av hans forslag, som han mener kunne gjøre situasjonen bedre for han selv og for de andre ungdommene i hans situasjon, blir ikke møtt. I følge Haavinds (1987) kriterier for utvikling, legges det vekt på nødvendigheten av større gjensidighet mellom partene, gjennom å utvide barnets eller ungdommens ansvar for egne handlingers konsekvenser. Siste kriteriet for utvikling handler om hvordan barnet etter hvert vil ta seg frem på egenhånd, drevet av egen motivasjon. Når

relasjonen mellom barnet og omsorgsgiver ikke er preget av gjensidige forhandlinger, kan dette være med på å begrense muligheter for barnets videre utvikling. Overdreven bruk av tvang fra omsorgsgivernes side kan være med på å svekke den unges motivasjon. Den voksne bør unngå bruk av tvang for å regulere barnets atferd, og heller rette sin oppmerksomhet mot gjensidighet og forhandlinger, hvor målet er at barnet eller ungdommen selv skal bli motivert for egen utvikling (Andenæs, 1996). Ungdommen som bor i en egen leilighet med tett oppfølging fra barnevernet, forteller om hvordan han opplever den oppfølgingen han får.

«Det er akkurat derfor jeg ønsker at de [reglene] skal være der, fordi det er veldig lite regler egentlig ... Nå har jeg det veldig greit. Jeg har det veldig greit fordi det er ingen som tvinger meg til noe som helst ... «Jeg får det jeg trenger, og jeg følger de reglene som de har, og da går det greit ... Jeg tenker liksom, de har egentlig rett i de reglene de har, og da følger jeg etter reglene. Da er det lite regler holdt jeg på å si, som er vanskelig å holde ... Hvis jeg skal sove hos noen venner eller noe sånt, så sier du bare ifra for sikkerhetsskyld ... Her er det liksom, på en måte, du er jo voksen nok til å klare å ta dine egne valg»

Han forteller at hans hverdag innebærer noen regler, men samtidig er dette regler som han ønsker at skal være der. Ingen tvinger han til å følge reglene, men derimot vises det tillit til at han er voksen nok til å ta sine egne valg. Han forstår hvorfor reglene er der, og opplever at det er han selv som tar valget om å holde seg til reglene, noe han forbinder med det å være voksen. Her kan man se hvordan guttens omsorgspersoner har valgt å fjerne noe av støtten, i de tilfeller hvor gutten er i stand til å håndtere situasjonen alene. Ved å la denne gutten bo i egen leilighet, og ved å vise tillit til at han er voksen nok til å håndtere dette ansvaret, kan de ansatte ha vært med på å styrke denne guttens selvtillit og motivasjon. Det finnes en gjensidighet i samsillet mellom ungdommen og hans omsorgsgivere, hvor gutten opplever at mye av ansvaret ligger på han selv. Han forstår hvorfor reglene er til, og i hvilke sammenhenger disse reglene kan være til hjelp for han selv, noe som motiverer han til å følge de reglene som finnes (Haavind, 1987; Vygotsky, 1978). Ungdommen forteller at han *nå* har det veldig greit. Han forteller at han har forståelse for de reglene han må forholde seg til, men uttrykker også en trygghet i at de finnes. Han forteller hvordan han sier ifra til de

ansatte de kveldene han ikke kommer hjem, noe han selv velger å gjøre ut ifra en tillit til at dem han sier ifra til bryr seg om at han er trygg.

Andenæs (1996) foreslår et tankeeksperiment hvor en bevisst ser på omsorg *kun* som en praktisk oppgave, på lik linje med en hvilke som helst annen praktiske oppgave. Det som vil kjennetegne en slik upersonlig omsorgsoppgave er utbredt bruk av disiplinering og instruksjoner fra den som utfører oppgaven, i hennes tilfelle foreldrene, i dette tilfelle ansatte i en offentlig omsorgsordning for enslige flyktninger. I hennes avhandling omkring forandringer i den moderne familien, belyser hun hvordan dette *ikke* er det som kjennetegner relasjonene mellom barnet og barnets foreldre. Hennes opplevelse er relasjoner preget av samspill og forhandlinger, heller enn disiplinering og instruksjon. Samspillet i forhandlingsfamilien er avhengige av foreldrenes *sensitivitet* til barnet, og til den situasjonen barnet befinner seg i. Foreldres innlevelse i barnets liv innebærer ikke alene ettergivnet på barnets premisser, men derimot legges det vekt på betydningen av at sosiale krav fra foreldre er tilpasset barnet og den situasjon som barnet befinner seg i. Om ikke kravet er tilpasset barnet, vil det ikke gi resultat gjennom å fremme utvikling (Andenæs, 1996). Vygotsky (1978) skiller mellom barnets faktiske og potensielle utviklingsnivå. Det faktiske utviklingsnivået kjennetegner det nivået barnet kan komme til på egen hånd, mens det potensielle utviklingsnivået er det nivået barnet kan nå med støtte fra andre som kan mer, og som på bakgrunn av dette kan være med og peke ut retningen (Solveig, 2005; Vygotsky, 1978). Barnets faktiske ferdigheter er basert på det barnet er i stand til når det yter sitt aller ytterste. Dette gjelder ikke bare barn og unge, men også noe vi som voksne kan kjenne oss igjen i. Når *jeg* yter mitt ytterste er jeg motivert, noe som igjen avhenger av at forholdene i mine omgivelser ligger til rette. Noen ganger må voksne være i stand til å plukke opp signaler som tilsier at de må redusere sine krav. Innsikt gjennom sensitivitet og varsomhet er viktige egenskaper for foreldre å ta med seg inn i forhandlingene med sine barn, på samme måte som for ansatte i omsorgsarbeid med sårbare barn og unge. At voksne er i stand til å redusere sine krav der det er nødvendig, vil også kunne være med å bidra til å beskytte et ungt menneske fra å kjenne seg mislykket (Andenæs, 2006).

«Når jeg kom på kollektivet, så brydde jeg meg om ingenting. Jeg var sånn barnslig, trente mye, spiste mye ... Jeg bare kranglet. «Jeg vil flytte ut! Jeg vil ikke bo her!» ... Når de kom med regler og lover sa jeg bare «jaja, det er for dere, ikke for meg». Jeg

var sånn ... «min lov, er min» ... Og hvis de trakk fra meg lommepenger og sånn, jeg brydde ikke meg en gang ... Jeg sa «trekk hvor mye dere vil, jeg trenger ikke de penger dere gir meg ... Alltid jeg klaget. Alltid jeg tenkte at jeg hadde rett ... Mens akkurat nå, når jeg tenker tilbake, så sier jeg «var jeg virkelig så dum ... jeg hadde en gang lyst å flytte tilbake, men jeg fikk ikke lov fordi jeg kranglet mye»

Denne ungdommen har tidligere fortalt om hans reaksjon på en dramatisk hendelse under flukten, en hendelse hvor han var vitne til at mennesker druknet foran øynene hans (jf. 4.2). Ungdommen selv reflekter over egen reaksjon som et kjennetegn på barnslighet og umodenhet. Ut ifra en traumeforståelse kan en se reaksjonen som en stressreaksjon på en dramatisk situasjon hvor guttens liv var i stor fare. En psykologisk reaksjon på en overveldende opplevelse, som gjorde utslag i ungdommens likegyldighet og apati (Bath, 2008a; Van del Kolk, 2005). Mitt poeng med å nevne dette igjen er at man kan se noe av det samme reaksjonsmønsteret i hans atferd fra tiden på bokollektivet. Han beskriver hvordan han ikke brydde seg, hvordan han hele tiden kranglet og *igjen* beskriver sin reaksjon som barnslig. Han går så langt som å beskrive egen væremåte som «dum», en del av fortiden som han i dag ikke kjenner seg igjen i. Guttens refleksjon omkring egen oppførsel kan tolkes som anger, et reaksjonsmønster som han ser tilbake på som noe annet enn hvordan han ville ha reagert i dag. Ut ifra det han forteller møtte de ansatte hans motstand med straffereaksjoner og bruk av sanksjoner, i dette tilfellet gjennom fratrekking av lommepenger. Forsøk på disiplinering, som ikke hjalp denne ungdommen til å utvikle en mer reflektert følelse av ansvar for egne handlinger, kjennetegn for ett av målene med den *reflekterende dialogen* (Christie, m. fl., 2011a, 2011b; Hundeide, 2007). Ungdommens manglende motivasjon til å møte de sosiale kravene som ble satt, er et resultat av at kravene aldri ble tilpasset denne ungdommen og den situasjonen han befant seg i. Grunnen for at ungdommen manglet motivasjon til å møte samfunnets forventninger kan være så mangt. Det er derimot omsorgspersonens ansvar å være sensitiv til enhver ungdom og den situasjonen ungdommen befinner seg i, og stille sosiale krav som er tilpasset den ungdommen det gjelder (Andenæs, 1996). Voldsomme følelser og atferd fra unge mennesker, blir dessverre ofte møtt med kontrollerende og straffende reaksjoner fra den voksne. Ut ifra det ungdommen her forteller så forsøkte de ansatte å ta kontrollen over situasjonen ved å korrigere den unges utagering, med et mål om å regulere denne

ungdommens atferden. I følge Bath (2008b) kan slike reaksjoner fra voksne omsorgspersoner antenne situasjonen, generere motstand og sinne hos ungdommen.

Gutten som ble nevnt i starten av dette avsnittet, som fortalte det problematiske med at samtlige av ungdommene på bokollektivet hadde sine egne problemer, og hvordan dette skapte vanskeligheter i gruppen, forteller videre om en konkret episode hvor dette var tilfellet. Vanskelighetene som oppsto handler om hvordan én kunne skape problemer for alle. Ved den ene av episodene hadde en av beboerne tatt imot besøk på natten.

«... de trodde det var meg. Jeg sa «nei, det var ikke meg». Men de ville ikke stole på meg. Jeg sa «okay, okay, det var meg, men kan dere straffe meg med penger, kan dere glemme det?» Jeg ville ikke diskutere mer fordi jeg ble sliten». Og jeg sa virkelig det til de, men de ville ikke høre på meg, de ville liksom bare si det igjen og igjen og igjen»

Han forteller også om et annet tilfelle hvor han hadde fornærmet maten til en ansatt «... vi hadde problem på grunn av det i sirka en måned». Videre forteller han om problemer han selv hadde i tiden rundt disse to episodene. Han har allerede nevnt at han ikke orket å diskutere med de ansatte, på grunn av at han var sliten. Han har allerede beskrevet hvordan han slet med mye vondt i hodet i denne perioden, og hvordan dette gikk ut over hans skoleprestasjon.

«Jeg sa «beklager, glem det, jeg mente det ikke» ... Selv om jeg hadde sagt mine problemer på skole og sånne ting. De ville ikke glemme det ... De ville lage en liten ting stor, selv om det var ingenting»

De ansatte responderte på hendelsene med en form for disiplinerende straffereaksjon, hvor ungdommen gjentatte ganger og over en lengre periode, ble minnet på hendelsen. Som et siste punkt for hva som kan være grunnen til at flere av ungdommene manglet motivasjon for å følge de ansattes krav og forventninger, så skal vi se nærmere på den konteksten kravene ble stilt i. Situasjonen i bokollektivene slik enkelte av ungdommene beskriver det, kan på ingen måte beskrives som optimalt ut ifra en forståelse av at alle barn og ungdom har en iboende rett til å uttrykke seg og å bli hørt i saker som gjelder barnet selv. I *barnekonvensjonen* (1989) vises det til at offentlige myndigheter og andre som har omsorg for barnet, plikter seg til å lytte til barnet, og å tillegge barnets stemme betydelig vekt i

avgjørelser som tas på barnets vegne. En vurdering som skal tas ut ifra barnets modenhet og alder, i dette tilfellet ungdom som var bosatt i bokollektivet som en konsekvens av deres alder på 15 år og oppover. Jo eldre og mer reflektert barnet er, jo større vekt skal det legges på barnets ønsker i saker som gjelder barnet selv (Barnekonvensjonen, 1989). Ungdommene opplevde å *ikke* bli inkludert i avgjørelser som omhandlet dem, og måtte forholde seg til overordnede satte lover og regler som de ble tvunget til å følge. Ut ifra det noen av ungdommene forteller, er samspill og forhandlinger fraværende i relasjonen mellom ungdommene og de ansatte. Det som kjennetegner forholdet mellom de ansatte og ungdommene var asymmetriske relasjoner preget av de voksnes krav, instruksjoner, tvang og forsøk på disiplinering. Om man ser ungdommenes problematiske og til tider utagerende oppførsel i sammenheng med situasjonen i bokollektivene slik ungdommene beskriver det, kan motsettelse av krav og manglende motivasjon være et resultat av hvordan de ansatte forholdt seg ovenfor ungdommene. Fravær av samspill, forhandlinger og fravær av innlevelse og sensitivitet (Andenæs, 1996; Haavind, 1987; Gulbrandsen; 2008).

«Min mening er egentlig at andre skal ikke tvinge folk, tvinge ungdommer til noe, for da blir ungdommer verre. Det beste er bare å si det på en fin måte, prøve å lære noen på en fin måte og ikke tvinge noen på en måte ... Det er sånn at man bare blir verre og verre hvis man skal bli tvungent til noe, uansett hva det er»

Fokuset som i en foreldre-barn relasjon er rettet mot hensynet til barnet, barnets situasjon og hvilke støtte barnet trenger, kan i ungdommenes tilfeller minne mer om hva ungdommene *kunne* og *ikke kunne* gjøre, som del av de instruksjoner som de voksne hadde ovenfor ungdommene. Ungdommenes fortellinger kan minne om omsorgsregimer som ikke følger nåtidens allmenne forståelse av det aktive og medskapende barnet. Heller ikke følger det nåtidens lovverk om barnets rett til å bli hørt i saker som gjelder barnet selv. Situasjonen fra bokollektivene er tuftet på gammeldagse regimer, hvor omsorg var synonym med oppdragelse og atferdskorrigerende, og hvor barnets stemmer ikke hadde noe verdi. Det er høyt verdsatt i dagens samfunnet at barn og ungdom selv skal *ville* gjøre det som forventes av dem, at de selv er motivert (Haavind, 1987). Forhandlingenes fremtidsmål er som nevnt at barnet etter hvert vil være i stand til å ta «fornuftige» avgjørelser på egen hånd. En selvfølgelig forutsetning er da at det ikke vil hjelpe om den voksne setter ned krav om at ungdommen *skal* en ting, eller at han *må* noe annet, hvis ungdommen ikke selv er motivert

til å gjøre det. Tvang fremmer ikke utvikling, forhandling og motivering gjør (Andenæs, 1996).

4.4.3 Jeg ville være fri

Dette avsnittet går nærmere inn på ungdommenes overgang fra å være beboer til å ta avgjørelsen om å flytte ut fra bokollektivet. Ut ifra det ungdommene tidligere har fortalt om sin opplevelse fra tiden i bokollektivet, ønsker jeg å finne ut hva som lå bak deres ønske om å flytte ut fra bokollektivet og inn i egen bolig.

Av de fem ungdommene med erfaringer fra kommunalt bokollektiv, hadde tre av dem valgt å flytte ut før de fylte atten, mens de resterende to hadde valgt å bli boende i bokollektivet frem til nådd myndighetsalder. Ettersom at ungdommene i denne aktuelle kommunen er bosatt med hjemmel i barnevernloven, har ungdommene samme rettigheter som andre barn under barnevernets omsorg. Dette innebærer blant annet at ungdom som ønsker det, kan bli boende på bokollektivet etter at de har nådd myndighetsalder, som del av lov om ettervern.

«Jeg kunne bo der til jeg var 20, men jeg ville flytte selv når jeg ble atten ... Jeg tenkte at hvis jeg flytter ut så kan jeg jobbe selv, og ha kontroll over meg selv. Så jeg valgte å flytte. Jeg valgte det selv»

Denne ungdommen begrunner avgjørelsen om å flytte ut fra bokollektivet på bakgrunn av et ønske om å ha større kontroll over eget liv. Han beskriver hvordan avgjørelsen var hans egen, hvor målet med å flytte var å kunne ha kontroll over seg selv, en løsrivelse fra bokollektivet mot større selvstendighet. Samtlige av ungdommene legger tydelig vekt på hvordan det var dem selv som ønsket, og som til slutt tok avgjørelsen om å flytte ut. En av guttene gir uttrykk for lettelse når han beskriver følelsen han hadde da han flyttet inn i egen leilighet, en forteller at han *ville* flytte ut, at han ikke lengre ville være der, mens en annen forteller at han selv presset på for å flytte *«Jeg skal ut! Jeg skal ut!»*.

«Jeg tenkte at en gang måtte jeg ha flyttet ut, ikke sant? Så hvorfor skal jeg ikke gjøre det nå, så får jeg mer erfaring tidligere. Jeg ville heller flytte ut så fort som mulig

... Ville være fri ... Sant, du må sove på det tidspunktet, og du må gjøre det og det og det. Og da jeg flyttet ut, så hadde jeg ansvar for meg selv»

I empirien finnes det en sammenheng mellom ungdommene som valgte å bo i kollektivet frem til de fylte 18 år, og hva de forteller om sine opplevelser fra kollektivet. Av de fem ungdommene med opplevelser fra bokollektiv er det kun én som forteller at han trivdes.

«Jeg trivdes bra der. Jeg likte guttene, men jeg følte meg litt som et barn. De sa til meg at jeg måtte komme hjem klokka elleve»

Senere i samtalen gir han uttrykk for at han valgte å flytte på bakgrunn av en forståelse av at det å flytte var til det beste for han. Han forteller om hvordan det i begynnelsen var vanskelig å bo alene, men at han etter hvert ble mer voksen, noe han forklarer med at han med tiden lærte å klare seg alene. Den andre av de to ungdommene som valgte å bo i bokollektivet frem til fylte 18 år forteller hva han opplevde som positivt med å bo på bokollektivet.

«Jeg hadde ingenting der å gjøre. Men, det eneste, det var greit når jeg bodde der for jeg betalte ikke noe husleie, jeg betalte ikke noen penger til for eksempel bussen og, de kjørte meg over alt hele tiden. Vi kjøpte mat, de kjøpte mat og sånt, og de kjøpte klær to ganger i året. Med sånne ting var det greit. Jeg fikk støtte fra kollektivet»

Samtidig legger denne ungdommen vekt på det økonomiske aspektet i hans avgjørelse om å flytte. Han ønsket å tjene sine egne penger, og slik få større kontroll over eget liv. Den støtten han fikk fra kollektivet veide ikke opp for hans opplevelse av at han ikke hadde noe der å gjøre, og uttrykker med dette at han var klar for å komme seg videre i livet. Han ønsket å ta det ansvaret som han opplevde at han manglet i bokollektivet. De tre resterende ungdommene med opplevelser fra kommunale bokollektiv flyttet alle ut før de fylte 18 år. Disse tre ungdommene gir også uttrykk for at de ikke trivdes i sine bokollektiv. En av ungdommene forteller at han ikke likte kollektivet han selv bodde i, men er samtidig klar på at hans opplevelse av sitt bokollektiv ikke nødvendigvis er noe som kjennetegner andre bokollektiv for enslige mindreårige. De to siste beskriver sin tid på bokollektivet som en vanskelig og avskjermet periode i sine liv.

Det er tydelige forbindelser mellom det ungdommene her begrunner som deres ønske om å flytte ut fra bokollektivene, og det de i tidligere avsnitt la vekt på i deres forståelse av seg selv på bakgrunn av sin erfaringer (jf. 4.2; jf. 4.3). De ønsket å flytte ut fra bokollektivet for å utvikle seg i retning av større ansvar og mer kontroll over seg selv og over eget liv. En av ungdommene beskriver dette som et ønske om å stå på egne ben. Med dette kan vi se hvordan deres avgjørelser om å flytte ut fra bokollektivet, inngikk i ungdommenes større utviklingsmessige bevegelse, mot større selvstendighet.

4.4.4 Fra beboer til utflyttet

Hvordan opplevde ungdommene første tiden etter at de hadde flyttet ut fra bokollektivet, og inn i egen bolig? For en ungdom som skal flytte ut fra et kommunalt bokollektiv kan overgangen være stor. Utviklingen mot større selvstendig og uavhengighet kan innebære mye spenning, men også en tid med mye usikkerhet. For enslige flyktninger uten familie i landet, vil det å flytte for seg selv bety at ungdommene i stor grad står alene i samfunnet, uten noe form for sikkerhetsnett rundt seg. For flere i gruppen av enslige flyktninger kan dessverre ensomheten bli en stor del av hverdagen.

«Jeg føler liksom at jeg er helt alene i byen»

I samtalene snakker vi omkring hva guttene følte den gangen de skulle flytte ut av bokollektivet og inn i en egen leilighet. En av ungdommene uttrykker at han var nervøs før han skulle flytte, nervøs for om han ville klare å bo alene. Ungdommen som tidligere har fortalt at han trivdes på bokollektivet forteller at han i hovedsak gledet seg til å se hvordan han kom til å klare seg i egen leilighet.

«Jeg mest gledet meg til å flytte, fordi jeg ville se hvordan jeg skulle klare meg med å bo alene ... Heldigvis det gikk bra, fordi jeg kunne mye bedre norsk, og jeg lærte mange ting på kollektivet»

En annen ungdom forteller om hvordan han i begynnelsen hadde behov for noe støtte for å løse praktiske problemer, som i eksempelet med den ene av guttene besto i å betale en regning

«Jeg hadde ikke betalt noen regninger i livet mitt, så jeg betalte for første gang for den leiligheten som jeg flyttet til ... Det var helt nytt. Klarte ikke for først gang. Så jeg gikk til en ansatt ... Så jeg fikk hjelp liksom ... Det kommer etter hvert, alt ordnet seg. Men de fleste tingene jeg ville gjerne gjøre det selv»

For majoritetsungdom er det familien som fungerer som sikkerhetsnettet og støtte for en ungdom som beveger seg mot større selvstendighet. For de fleste enslige mindreårige vil de ansatte fra bokollektivet, og i en av ungdommenes tilfeller fra barnevernet, være de omsorgspersonene i ungdommenes umiddelbare nærhet som det er mest naturlig å gå til for å be om støtte. En av guttene opplevde derimot at det ikke var lett å gå til bokollektivet for å få hjelp til å løse sine problemer.

«De ansatte de hjalp meg med flyttingen ... Men hun hjalp meg ikke etter den dagen. Ingen ting! Når jeg ringte til huset, sa jeg trengte hjelp «hei, jeg trenger hjelp på den måte», så svarte hun «vi er opptatte. Beklager. Vi kan ikke hjelpe deg». Så jeg måtte gå til en annen ansatt for å løse problemene mine»

Han forteller om en opplevelse hvor han ble avvist over telefon av en ansatt. Videre gir han uttrykk for at dette ikke gjaldt alle ansatte, og slik fikk han til slutt den hjelpen han søkte, ved å vurdere de ansatte og ta kontakt der hvor han trodde han ville bli hørt. Det varierer i ungdommenes beskrivelser av støtten de fikk i overgangen. En av guttene gir uttrykk for at han bevisst ikke spør de tidligere ansatte på bokollektivet om hjelp. Han forklarer det slik:

«Jeg har kjent mange andre som har prøvd å få hjelp. Med de andre gutter så gikk det ikke, så jeg gidder ikke å prøve det heller, så derfor. Da man bodde på kollektiv, så sier de at når du flytter ut så får du hjelp etterpå, men det skjer ikke!»

En ungdom forteller om første tiden etter han hadde flyttet for seg selv, og om hvordan ting etter hvert falt mer og mer på plass. Han forteller hvordan han ble mer aktiv og fikk etter hvert også to jobber. Det samme går igjen i en annen ungdoms opplevelse av første tiden etter han flyttet ut.

«Når jeg flyttet ut så søkte jeg på forskjellige jobber. Jeg var blitt litt bedre med språket, så jeg tok kontakt med alle. Gikk på butikker og snakket med de. «Hvor mye koster den? Å-ja? Er det ikke billig?» Jeg ville bare snakke med de, for å bli bedre på språket. Og når jeg ble litt bedre på språket, så fikk jeg jobb. Jeg begynte på

lappen, og fikk lappen etter hvert ... Gikk videre til videregående akkurat nå. Jeg skal fortsette med skolen»

Han forteller om bedre språkegenskaper og om hvordan dette åpnet opp for muligheter til å skaffe seg en jobb. Begge legger vekt på hvordan de selv tok initiativ og var aktive i egen utvikling mot større selvstendighet. I samtalen snakker vi videre rundt hva de to ungdommene opplever som fordeler med å bo i en egen leilighet. Det begge her vektlegger betydning av er det å bestemme over seg selv, ta egne valg og hvordan dette har sammenheng med at de selv bestemmer hvem *de* er som personer.

«Det er at jeg har lov å gjøre hva jeg vil. Jeg har lov når jeg går ut, og når jeg vil komme hjem. Det er ingen diskusjon hvor lenge jeg vil sitte om natten og hvor lenge jeg skal sove om dagen. Det er ikke noen problemer med det. Hvilke gjest som skal komme til meg, eller hvor jeg skal gå, trenger ikke si ifra. Det er ting som er positivt ... Liksom føler jeg bestemmer selv hvem jeg er, og hva jeg gjør. Det er det som teller»

Hans forståelse av hvem han ønsker å *være*, samsvarer med utviklingsretningen i hans liv. Den andre av ungdommene uttrykker at det har vært en forbedring siden han flyttet ut fra bokollektivet. Han forteller:

«Jeg ble bedre på en måte. Jeg følte meg liksom mer dum på en måte [på bokollektivet] ... Jeg føler det er bedre å være alene, fordi jeg kan gjøre de tingene som jeg ønsket selv, ikke som de ønsket for meg ... Det er blitt veldig mye bedre, ellers skulle jeg ikke vært et bra sted liksom»

Han forteller om at hans mulighet til å gjøre som han selv ønsket var med på å gjøre livet hans bedre, og uttrykker en usikkerhet rundt hva som ville ha skjedd hvis han ikke hadde fått denne muligheten. Guttene forteller om at overgangen fra å være beboer til å flytte ut fra bokollektivet var preget av noe usikkerhet, men også spenning. De er tydelige på at overgangen dette innbar var et viktig steg i retning av egen selvstendighet, et ønske om å klare seg selv i samfunnet. De legger vekt på det positive med å være aktiv i eget liv, og forteller om hvordan de etter at de flyttet ut fra bokollektivet tok mer initiativ til egen utvikling. Det guttene her tillegger betydning, samsvarer med egenskaper som ble nevnt som avgjørende i ungdommenes forståelse av utviklingsretningen mot en voksentilværelse. En

utvikling i retning av større ansvar og større selvstendighet (jf. 4.3.2). Videre samsvarer det med Haavinds (1987) kriterier for utvikling, hvor ungdommene har et relativt sett utvidet ansvar, samt hvordan ungdommenes utvikling i stor grad er drevet av egen motivasjon, i deres utviklingsprosjekt mot å gjøre seg større.

4.4.5 Til deg som er ansatt

Som en avslutning på avsnittet som omhandler ungdommenes opplevelse av overgangen mellom avhengighet og selvstendighet, så vil jeg trekke frem noen av de ønskene som noen av ungdommene kom med til de som arbeider med enslige mindreårige flyktninger. Hva tillegger ungdommene betydning i relasjonen mellom dem selv og ansatte? En av de to ungdommene som valgte å bli boende i bokollektivet frem til han var 18 år, og som har beskrevet en tid hvor han opplevde støtte fra de ansatte, ønsker å si til de ansatte at de gjør en bra jobb. Han forteller:

«Dere gjør en bra jobb! Dere tar vare på oss, det er en veldig bra jobb. Det er det ikke mange som gjør rundt i verden»

Ungdommen har tidligere fortalt at han selv valgte å flytte på bakgrunn av et ønske om få bedre kontroll over seg selv og eget liv. Han opplevde at reglene på bokollektivet til tider kunne være noe rigide, og skulle ønske boligen i større grad hadde gitt han muligheten til å medvirke i eget liv. Samtidig kan man ut ifra det han forteller, se hvordan han følte seg ivaretatt av de ansatte. En av de tre ungdommene som ikke hadde like gode opplevelser fra tiden på bokollektivet sier dette:

«At dere skal behandle oss sånn som deres barn. For eksempel, det kommer mange mindreårige sånn fra andre land og kanskje de er foreldreløse eller de har foreldre, men de har ikke sett dem på flere år. Det kan være at de barna av og til er sinte, men dere som jobber der kan ikke være frekke med oss ... Dere kunne ha vært snillere. Hatt bra kontakt med de guttene som bodde der ... Når man får være sosial og snakke, da blir det ingen dårlige ting i hjertet ditt igjen, men hvis du skal bare være hjemme, og sitte hjemme og ikke snakke, så blir man lei»

Han har et ønske om at de ansatte skal behandle ungdommene på bokollektivet på samme måte som de ville ha behandlet sitt eget barn, en vurdering han tar på bakgrunn av hva de enslige flyktingene mangler i sine liv. Dette kan også ses i sammenheng med traumebevisst omsorg, hvor de ansatte må være klar over hva som kan ligge bak ungdommenes utagering. Tilsynelatende utagerende atferd kan for utenforstående oppleves som aggresjon og sinne, men kan fra det unge menneskets side være et uttrykk for smerte og indre frustrasjon (Bath, 2008a). To av ungdommene ønsker å forteller de ansatte hvordan de bedre kunne ha hjulpet dem til å bli integrert i samfunnet.

«Forskjellige aktiviteter. Det eneste aktiviteter vi hadde var kino, og der ser du kun på film. Den andre var bowling. Du går og bowler der. Du har ikke tid for å prate med nye folk. Og den tredje var det at vi gikk ut og spiste på en restaurant»

Han foreslår forskjellige aktiviteter som en mulighet for å øke trivselen i bokollektivene. Det denne ungdommen etterlyser er at de ansatte tar mer initiativ for å inkludere ungdommene i samfunnet. Han ønsker at tiden på bokollektivet ikke kun ble brukt sammen med de ansatte og med de andre beboerne, men at det var større fokuset rettet mot å treffe nye mennesker. Også en annen av ungdommene har et ønske om at tiden på bokollektivet var en tid med større fokus på å integrere ungdommene i samfunnet.

«Når de gikk og handlet, de tok ikke oss med ... Vi lærte ikke noe. Ikke noe som kunne utfordre oss videre i livet ... Det som jeg ønsker hadde vært, var at vi hadde blitt mer integrering. Fått besøk av folk, sånn at vi kunne blitt mer kjent med språket. At de kunne fortalt oss mer om hvordan en sånn kultur er, at det var noen bilder eller noe som minnet oss på at vi bor i et annet land ... I mottak det var mye bedre, i forhold til integrering. I forhold til at de tok oss inn i samfunnet. De fant på ting vi skulle gjøre alle, og der var både norske og utlendinger. Men her [bokollektivet] vi ble mer isolert på en måte ... Vi var alltid ensomme og alene på rommene. Det var ikke noen sånn utfordring for oss, lærte ikke så mye ... I boligen vi hadde mest diskusjoner og krangling, ikke noe mer enn det. Ingen var fornøyd med det, og ingen var glad. De ba mye fra oss, og vi forventet mer fra de»

Ungdommene setter spørsmålstegn med de ansattes manglende interesse for å integrere dem, slik at de senere kunne være bedre rustet til å fungere som sosiale deltakere ute i

samfunnet. I Andenæs' (1996) andre punkt for hvordan foreldres innlevelse i barnet viser seg, er ved at de sørger for å forankre barnet i ulike sosiale situasjoner, med det formål at barnet etter hvert vil være i stand til å på egenhånd finne seg til rette og finne tilhørighet. Integrering av barnet i sosiale rutiner, som Andenæs her beskriver, mener jeg godt kan sammenlignes med disse ungdommenes integrering i samfunnet. Ungdommene kommer til landet alene, uten sosialt nettverk og en umiddelbar støtte fra familie, uten språket og uten kunnskap om samfunnets normer og regler. På en slik måte er ungdommene tvunget til å starte på nytt, på en måte som kan sammenlignes med hvordan barnet utforsker og finner seg til rette i de sosiale settinger det ferdes i. Ungdommene uttrykker i sine fortellinger et behov for støtte og hjelp i deres streben etter å bli del av en større sosial setting. De nærmeste omsorgspersonene disse ungdommen har når de blir bosatt i kommune er nettopp ansatte på bokollektivene, og slik blir det også naturlig at det er de ansatte som blir de nærmeste omsorgspersonene, som kan vise innlevelse ved å støtte og forankre ungdommene i sosiale settinger.

4.5 Sosiale relasjoner

Hvordan opplever ungdommene deres sosiale liv etter de har bodd i kommunen i noen år, og hvem er det ungdommene trekker frem som betydningsfulle andre i deres hverdag? Inspirert av livsformsintervjuet ber jeg guttene utdype og reflektere over betydningsfulle mennesker i deres hverdag i dag. Ungdommene kom alene til Norge, uten sine familie til å beskytte dem, veilede dem og vise dem omsorg. De har opplevd tap og brudd fra sitt vante livsmiljø, sin kultur, sine venner og sin familie (Stang, 2012). I det ungdommene blir bosatt i kommunene må deres sosiale liv bygges opp på ny. På samtale tidspunktet har ungdommene vært bosatt i kommunen i gjennomsnitt fire år. Fire av ungdommene har bodd i egen leilighet uten oppfølging i om lag 2 år, mens én av ungdommene har bodd alene noe lengre.

Dette avsnittet er en presentasjon av de menneskene ungdommene trekker frem som betydningsfulle, hvor både voksne og jevnaldrende blir trukket frem. Ungdommene forteller om voksne som har fulgt dem fra den tiden de bodde på bokollektivet, hvor noen av disse i dag er en del av kommunens oppfølgingsteam. De forteller om lærere og rådgivere på skolen, og om jevnaldrende, i hovedsak unge gutter som de bor sammen med, trener med,

møter på skolen og på fritiden. I samtalen omkring betydningsfulle andre i ungdommenes liv reflekterer guttene over utfordringene de møter i kommunikasjon på tvers av kultur, tradisjon og språk.

4.5.1 Kontakt med ansatte fra kommunalt bokollektiv og oppfølgingsteam

Tidligere empiri har gitt oss innsikt i ungdommenes opplevelser fra bokollektivet, og i en av guttenes tilfelle ulike barnevernsinstitusjoner. I dette underavsnittet er ønsket å få frem i hvilke grad ungdommene forteller om ansatte fra bokollektivet som betydningsfulle i deres liv i dag. Har ungdommene kontakt med noen av de ansatte i dag, og hvordan beskriver de denne kontakten?

«Ja, jeg snakker med de. Noen av de kommer her [kaféen] og jeg hilser på de, men ikke alle. Jeg snakker med ei av de som jobbet der [boligen] noen ganger ... Jeg har ikke møtt henne på et år nesten, men jeg snakker med henne, hun ringte noen ganger «Har du problemer? leksehjelp? Trenger du hjelp med CV og å skaffe deg jobb og sånn?» Hun hjalp meg noen ganger»

Denne ungdommen svarer bekreftende på at han har kontakt med noen ansatte fra bokollektivet i den forstand at han hilser på dem når han treffer dem tilfeldig på kaféen. Han nevner spesielt forholdet han har til en kvinnelig ansatt fra bokollektivet, en forhold som skiller seg ut fra de andre relasjonene. Han beskriver hvordan hun har tatt kontakt i tiden etter han flyttet ut, for å tilby sin hjelp og for å høre om han har problemer. En annen av ungdommene forteller at han har litt kontakt med to av de ansatte fra bokollektivet.

«Ehh, ja, det er to. De jobbet i kollektivet mitt. En av de jobber i kollektivet nå, en av de jobber her [kaféen]. Hvis jeg vil jeg kan snakke med de ... Hvis jeg hadde noen problem, eller noen ting som jeg trenger hjelp til, så kan jeg si det til henne [ansatt på kaféen] ... De er veldig snille og hjelper alltid når jeg trengte det»

En tredje ungdom beskriver, i likhet med ungdommen over, to personer fra kollektivet som på ulike vis er betydningsfulle i hans liv i dag. Han forteller at han har et spesielt nært forhold til en av kvinnene, hvor han besøker henne og hvor hun besøker han. Han beskriver og

vektlegger en gjensidighet i forholdet mellom han og de to kvinnene, hvor de hjelper han, men også hvor han hjelper dem.

«Jeg har bare kontakt med to av de. Med Katrine, hun som jobber her. Vi går ikke på besøk til hverandre, men hvis vi ser hverandre, fordi vi kjenner hverandre veldig godt, så vi klemmer hverandre og hilser og sånn ordentlig. Og, hvis vi har liksom problemer så forteller vi til hverandre ... Hun andre kan jeg jo snakke samme språk som. Jeg har veldig god kontakt med henne faktisk. Vi besøker hverandre. Liksom, hvis jeg får problemer med klær og sånne ting, så går jeg bare rett og slett til henne. Hun er sånn seksti ... Hun laget facebook for tre dager siden, men hun klarer ikke å bruke den. Jeg har vært hos henne og lært henne litt, men hun glemmer alt! Så hun spør «kan du komme ned til meg igjen?»»

Jeg spør en annen av ungdommene om han fremdeles har noe kontakt med de som arbeidet på bokollektivet. Han rister på hodet. Videre forteller han om en hendelse noen dager i forveien hvor han forsøkte å ta kontakt med bokollektivet, men hvor han ble avvist.

«Nå, de hjelper ikke meg noe sånt. Det er bare sånn, «jaja, du har din vei, så bare gå hvor du vil» ... Jeg kranglet just med de, for ikke mange dager siden. Jeg ringte de og sa til de at jeg har en sånn operasjon. Også de sier «ja, vet du hva, du er ikke lengre et barn, vi har ingenting med det å gjøre, det er din ting og ditt problem. Ikke ring oss mer». «Javel, men jeg har bodd i dette huset ... du kunne ha snakket litt bedre» Jeg følte meg krenket. Jeg sa til henne «bare snakk med litt respekt uansett hvilke bakgrunn jeg har, bare litt respekt, det er mye bedre» så slo jeg av telefonen. Så jeg kan ikke gå til de»

Når jeg spør han videre om han skulle ønske han hadde denne kontakten, så svarer han bekræftende på dette. Kontakten han savner og ønsker at han hadde beskriver han slik

«Liksom, venner. Gå på besøk. Noen ganger lage mat for de. Gå til de på besøk. Liksom på en familiemåte ... Det måtte være koselig. Vi kunne gå til de, de kunne kommet til oss. Så vi kunne få litt mer hjelp»

Jeg spør han videre om han savner noen av de ansatte fra tiden på bokollektivet, hvor han nevner spesielt en eldre kvinne fra bokollektivet han bodde på. Han gir uttrykk for at han

savner denne kvinnen, til tross for at han beskriver forholdet mellom dem som turbulent og preget av mye uenighet

«Ehh, jeg savner, det var en dame der. Hun var 65 år og skulle pensjoneres det året. Jeg og henne var alltid uenige ... noen ganger hun var i språket veldig sånn, kan kalle det rasist ... jeg ble ordentlig trøkket ned ... Liksom at vi hadde ikke noe verdi. Men, jeg savner likevel henne. Hun var den hun var. Så jeg tenker «okay. Kanskje det var på grunn av alderen at hun sa det»

Denne ungdommen har tidligere beskrevet tiden på bokollektivet som en vanskelig tid. Han har beskrevet hvordan han følte seg ignorert den tiden han bodde på bokollektivet, og satt med en følelse av at ingen av de ansatte virkelig brydde seg om han. Han har fortalt om hvordan de ansatte lagde sine egne regler, og om en følelse av at han selv og de andre ungdommene aldri ble hørt. Videre har han beskrevet hvordan hans atferd på boligen var preget av at han motsatte seg de reglene og rutinene som gjaldt på kollektivet, en atferd han i dag beskriver som barnslig. Til tross for alt dette så trekker han frem et savn til denne eldre kvinnen, og forteller om at han kun dager i forveien igjen kontaktet bokollektivet for å søke støtte, men igjen opplevde avvisning. Etter denne opplevelsen forteller han om hvordan han gikk til en ansatt i oppfølgingsteamet for å søke den støtten han ikke opplevde å få fra bokollektivet. Dette forteller han når jeg spør om det er noen andre han kan gå til for å prate med og for å få den hjelpen som han trenger.

«Jeg kom her til klubben. Jeg snakket med sjefen. Ja [trekker på det], jeg fikk ikke noe særlig. Men, jeg hadde det vondt. Følte meg, at jeg måtte få det ut, måtte snakke med noen, puste litt. Fordi jeg ble virkelig trøkket ned, og det hadde jeg ikke forventet i det hele tatt. Så derfor kom jeg her, snakket litt med henne, siden hun har en gang vært sjefen for oss. Så hun sa «okay, jeg skal snakke med de». Uansett om hun har gjort det eller ikke, men det var ... Jeg bare følte «ok, det er noen som bryr seg»

Også en annen av guttene beskriver hvordan han i dag ikke får støtte fra det bokollektivet han bodde på. Jeg spør om han føler at han kan ta kontakt med de på ansatte på bokollektivet hvis han trenger hjelp til noe, eller i tilfeller hvor han trenger noen å prate med. Han svarer at han ikke har fått hjelp etter at han flyttet ut, men at han heller ikke har forsøkt. Dette begrunner han med at han kjenner andre ungdommer som har forsøkt å få

hjelp, men som har blitt avvist. Jeg spør videre om han skulle ønske at han hadde en slik kontakt med de ansatte på bokkollektivet hvor han bodde. Dette er hva han svarer:

«Jeg skal gi deg et eksempel. Du har et kjæledyr, vi sier hund, men du liker ikke noe særlig den hunden. Hunden gleder seg ikke til du kommer hjem. Den bare sitter der, ikke sant. Den gruer seg i hjel. Men en annen har samme hund og han liker hunden sin veldig, og hunden kommer løpende mot han ikke sant. Det er sånn som med mennesker. Hvis et menneske ikke er glad i et annet menneske, den andre har heller ikke noe respekt tilbake ... Noen av de var snille, så jeg snakker med de, men de fleste har jeg ikke kontakt med fordi jeg synes ikke de var snille, og de behandlet meg, eller oss ikke så godt som de kunne. De kunne i alle fall prøve»

Det er stor variasjon i det ungdommene forteller i forhold til deres kontakt med ansatte fra bokkollektivet, eller fra kommunens oppfølgingsteam. Noe av det som går igjen i det ungdommene forteller er betydningen de legger i å ha noen som de kan gå å prate med, noen som kan tilby hjelp der ungdommene opplever at de trenger det, og til slutt noen som bryr seg om dem og deres trivsel. Ungdommene søker etter større grad av gjensidighet i relasjonen med de ansatte, en opplevelse av å føle seg likeverdig som menneske. Noen av ungdommene viser til familierelasjoner og vennerelasjoner som betegnelse for den type kontakt de søker etter, hvor de kan besøke, lage mat og støtte hverandre. Samtidig er dette ikke noe som gjelder alle ungdommene. Særlig to av ungdommene forteller om fravær av slike relasjoner i deres hverdag i dag. Mens en av ungdommene er tydelig på at han savner dette, og har tanker omkring hva han hadde ønsket ut av slike forhold, så forteller den siste av ungdommene om hvordan han ikke ønsker kontakt. Sistnevnte begrunner dette med den måten de ansatte behandlet både han og de andre ungdommene på, den tiden han bodde på bokkollektivet.

4.5.2 Voksne relasjoner i skolen

I dette underavsnittet beveger vi oss bort fra de ansatte på bokkollektivene og over i ungdommenes opplevelser av betydningsfulle voksenpersoner i skolesammenheng. Jeg ønsker å undersøke i hvilke grad de opplever voksenpersoner i skolen som betydningsfulle, og i hvilke grad slike relasjoner kan ha betydning for ungdommenes følelse av trivsel i skolen.

«Jeg har bra kontakt med de [lærerne], men jeg har veldig god kontakt med min kontaktlærer, han er utlending og sånn. Ja, så, jeg føler meg nesten som en venn når jeg snakker med han»

Uten å si noe mer om kontaktpersonens etniske bakgrunn så beskrives han som en utlending, en person som i likhet med han selv kommer fra et annet land. En annen av ungdommene viser også til etnisitet som betydningsfullt i det han beskriver hva som kjennetegner samtalen mellom han selv og skolens minoritetsrådgiver.

«Nå snakker jeg med en minoritetsrådgiver, ikke med vanlig norskfødte. Jeg føler at hun [norsk rådgiver] skjønner ikke når jeg forklarer. Og hun som jeg snakker med nå, hun bodde i Afghanistan, hun snakker mitt morsmål. Når jeg snakker med henne, før jeg begynner og prater, når jeg sier et begrep, så hun skjønner med en gang hva jeg mener. Så hun får det til. Når jeg sier noe, hun lytter, og til slutt så sier hun «lytt på meg, nå skal jeg forklare»

Samtalen som i den første ungdommens tilfelle blir beskrevet som en gjensidig vennerelasjon, beskrives i dette tilfelles som en samtale preget av kvinnens forståelse og evne til å forklare han ting han selv ikke forstår. På den ene siden snakker kvinnen ungdommens morsmål, men i tillegg beskriver han hvordan denne kvinnen tar seg tid og lytter til det han har å fortelle. En annen av guttene nevner en norskfødt kvinnelig lærer som hans viktigste støttespiller i skolen

«Min vanlige lærer, hun støtter meg mye. Hun alltid tar meg som eksempel i hele klassen. Når hun snakker om meg hun alltid sier «jeg har lært mye av deg, jeg vet ikke hvordan, men du er en helt annerledes gutt»

Hva ungdommen opplever som positivt i relasjon med denne læreren er ikke det at hun forstår han uten at han behøver å forklare, men at hun til tross for hennes annerledeshet og kanskje også uvitenhet omkring hans situasjon, viser interesse gjennom å lytte. Han opplever at denne læreren gir han bekreftelse, og at hun anerkjenner hans fortid som noe betydningsfullt som andre mennesker kan lære noe av. Ved at hun tar han som eksempel i klassen er hun med på å øke og styrke guttens selvtillit i en klassesituasjon hvor han tidligere har opplevd vanskeligheter med å føle tilhørighet.

I tilfellene over har hver av guttene trukket frem en voksenperson som de opplever å ha en god kontakt med, men dette er dessverre ikke tilfellet for alle ungdommene. En av guttene forteller at han i hovedsak snakker med lærerne på skolen om skole-ting, og at han *ikke* føler at han kan gå å snakke med dem om han opplever at ting er vanskelig. Jeg spør om han føler seg forstått av lærerne. Han forteller:

«Ehhh, ja noen ganger, ikke alltid. Noen ganger sier jeg til læreren at jeg var syk eller at jeg hadde en del problemer. Noen ganger de vil ikke høre sånn helt på meg ... De forstår ikke alltid den situasjonen som jeg er i. Jeg er helt alene og jeg får veldig vanskelige problemer noen ganger ... De behandler meg som en norsk gutt, men vi er i to helt forskjellige situasjon. Vi har mye mer problemer enn de norske gutter!»

En av ungdommene forteller om en bekjent som opplevde å ikke bli forstått på skolen, som ble avvist i et forsøk på å forklare sin situasjon, og som på bakgrunn av dette tok avgjørelsen om å avslutte skolegangen

«Han ene han fullførte ikke VG1 i fjor, han hadde et problem, samme som meg. Familien var i Pakistan. De trengte penger. Han måtte jobbe. Men når han forklarte til skolen, skolen sa det er din sak, vi skal ikke ha noe med det å gjøre»

Det som går igjen i ungdommenes fortellinger er et ønske om å bli hørt og å bli forstått på bakgrunn av den situasjonen de står i. De gir uttrykk for at de forsøker å kommunisere sin situasjon, men at de ikke alltid blir møtt med interesse for det de har å si. De skiller mellom lærere som ikke lytter og ikke forstår deres situasjon, og dem som lytter, forstår og støtter. To av ungdommene opplever det lettere å snakke med utlendinger, som i likhet med dem selv kommer fra et annet land. Flere legger vekt på gjensidighet i form av at ungdommene gis mulighet til å tale sin sak, og slik står i en sterkere posisjon til å gjøre seg forstått. En av ungdommene reflekterer over å bli hørt, og å gjøre seg forstått på tvers av kulturer og forskjeller. Han forteller om hvordan læreren og rådgiveren på skolen ikke forsto han i begynnelsen og om hvordan han tok grep for å gjøre seg forstått

«De hørte ikke på meg før ... Det er jo sånn, hvis du sier noe så selvfølgelig de vil ha bevis, de vil på en måte vite hvem du er, sånn i person ... Når jeg var borte en dag fra skolen så kom jeg neste dag også spurte de «hvor var du?» Jeg sa «jeg var syk». Så spurte de «har du vært til legen? Jeg sa «nei, jeg har ikke vært sånn syk som dere

mener. Jeg hadde en problem. Jeg var på en måte, jeg var ikke klar for å komme på skolen, jeg hadde noe annet å gjøre.» Så tenkte de «han skulker, han gidder ikke gå på skolen». Men etter at jeg forklarte til rådgiveren og kontaktlæreren min at jeg har det og det problemet, så nå stoler de på meg hundre prosent ... De vet at jeg har en del ting som jeg sliter med, en del ting som er viktig for meg. Før hadde jeg ikke den rollen jeg har i dag ... I forhold til skolen. Når jeg sier noe så lytter de»

Videre forteller han om hvordan skolen og lærerne tar hensyn til han og hans fortid. Han forteller om hvordan han får lov til å gå ut av klassen hvis det er snakk om religion, et tema han ikke liker å prate om

«Og når vi ser på en film som er veldig sånn, krig og mange dreper bom-bom, jeg liker ikke å sitte å se på det, og det er fordi jeg blir dårlig. Nå når de spiller film, så sier de ifra til meg før. Så de vet en del ting om meg, så derfor når jeg sier noe, så hører de på meg ... Så det har blitt litt annerledes på skolen i forhold til de greiene. Så jo mer jeg forklarer meg, jo bedre blir det for meg selv ... Når to, på en måte, to forskjellige kulturer kommer i krasj, så må en prate, men det er ikke mange som klarer det, så det er litt vanskelig noen ganger»

Han legger vekt på betydningen av kommunikasjon for å gjøre seg forstått. Han gir uttrykk for at lærerne i dag vet en del ting om hans fortid, men at det krevde mye av han for å komme dit han er i dag. Han måtte kommunisere sin situasjon, og er i dag i en posisjon hvor lærerne i større grad enn tidligere lytter til han og hans behov. Samtidig er han tydelig på at dette kan være krevende for mange av de ungdommene som er i hans situasjon. Som et avsluttende underavsnitt så ønsker jeg å trekke frem ungdommenes fortellinger av sosiale relasjoner med jevnaldrende.

4.5.3 Jevnaldrende

I hvilke grad spiller jevnaldrende en viktig rolle for ungdommenes trivsel i hverdagen, og hvilke type støtte opplever ungdommene i relasjoner med jevnaldrende? Av ungdommene i undersøkelsen bor fem av seks sammen med andre ungdommer med lik kulturelle bakgrunn. Den siste av ungdommene bor alene i en leilighet med tett oppfølging fra barnevernet. Noe av det som går igjen i samtalene er ungdommenes beskrivelser av deres samhold med andre

afghanske gutter. Dette er ofte også ungdommer som har kommet til landet som enslige mindreårig asylsøkere, og som på bakgrunn av dette har bodd i bokollektiv for enslige mindreårige flyktninger. Ungdommene legger stor vekt på det de har felles med de andre afghanske guttene. Tre av dem legger vekt på at de kommer fra samme land, har samme kultur, språk og samme folketype.

«Vi har jo samme kultur og alt det der, sånn at hvis jeg går bare med norske eller bare med andre folk som har litt annerledes kultur så kanskje plutselig så har jeg glemt alt fra min egen kultur, og da vil jeg egentlig bare beholde det»

Han ønsker å opprettholde sin selvforståelse som afghaner, og er redd for at han vil glemme sin kulturelle bakgrunn om han kun omgås ungdommer av andre kulturer. En annen viser til det de har felles med de afghanske guttene.

«Fordi de er også alene. De bor alene, så de har ikke mor og far her ... Det er bedre å gå med de enn noen andre ... Vi kan forstå alles situasjon, også har vi nesten samme situasjon i skole og alt mulig»

Han legger vekt på det at han i likhet med de andre afghanske guttene er i landet alene, en felles erfaring som gjør det lettere å forstå de andre guttenes situasjon. Også en annen av ungdommene forteller om hvordan samme opplevelser i fortiden preger samholdet ungdommene seg imellom.

«de har opplevelser sånne som mine opplevelser, og vi kommer fra samme land. Det er ikke sånn jeg skal være rasistisk, på grunn av at de er Afghanere, men de har jo vært i samme situasjon som jeg har vært, så derfor ... Vi stoler på hverandre»

Hans beskriver en tillit som finnes innad i denne gruppen, men er samtidig klar på at dette ikke er et synonym med et ønske om å skape avstand mellom han og andre ungdom med en annen kulturell bakgrunn. Derimot forteller han om hvordan hans samhold med andre afghanske gutter med en felles fortid, gjør båndene mellom dem sterkere. Å være i stand til å kunne stole på et annet menneske viser en form for tillit i relasjonen, og trygghet til at det andre mennesket ønsker deg godt. Det ungdommene beskriver er hvordan deres felles fortid er med på å styrke båndene dem imellom.

«Vi er som brødre. Når som helst vi trenger, både økonomistøtte eller for familiebeskjeder, alt vi støtter, som brødre ... De som jeg er veldig glad i jeg kaller bror, fordi jeg har ikke selv noen sånn ekte bror så jeg liker å kalle de andre bror»

Støtten er etter det ungdommene forteller materiell i form av økonomi, men også ulike former for emosjonell støtte. Ungdommene beskriver ulik grad av kontrakt med hjemlandet. Hyppigheten på kontakten varierer, men da begrenset til telefon- og i noen tilfeller Skypesamtaler. De nære relasjonene til jevngamle afghanske ungdommer beskrives av ungdommen over som en form for erstatning for den familien han mangler. Samtidig er det to av guttene som gir uttrykk for et behov for å bo alene. Den ene er allerede i gang med å skulle flytte for seg selv, et valg han begrunner med at han ikke har nok tid til å bruke på skole og jobb, områder han beskriver som avgjørende for hans fremtidsmål om å få seg en god jobb. Han er allerede på vei ut av sin nåværende leilighet, som han deler med tre andre. Den andre beskriver et sterkt ønske om å bo alene, særlig i perioder hvor han gir uttrykk for å ha mye tanker, et utsagn jeg vurderer som at han har nok med egne utfordringer.

«Det er litt vanskelig faktisk. Jeg sliter litt med økonomi. Det er derfor jeg har valgt å bo med to stykker. Egentlig så er det litt greit hvis jeg bor alene ... Hvis jeg hadde bodd alene, så hadde jeg hatt det litt bedre ... Fordi at jeg har litt mer kontroll ..._Det kan være litt sånn økonomisk, også ... Jeg liker ikke å være på et sted sånn, ja, på en måte noen ganger så vil jeg være alene, men noen ganger så vil jeg være litt med folk. Det er sånn en periode. I seks måneder vil jeg helst være sånn litt alene, jobbe med noe som jeg er veldig interessert i. Også noen ganger når jeg har sånn på en måte fri, når tankene er litt fri, så bor jeg med folk. Så det er veldig komplisert ... Når jeg slapper av, så kan jeg bo med folk, så jeg orker når de prater eller når de står opp på morgenen eller når de spiller musikk, så er det greit. Men noen ganger så blir det litt vanskelig, hvis jeg sitter og jobber med noe også noen spiller musikk eller ser på film, jeg blir litt irritert»

Han beskriver sin situasjon som komplisert, men forsøker samtidig så godt han kan å forklare hvordan hans psykologiske tilstand påvirker hvordan han forholder seg til omgivelsene. Han forklarer hvordan han er i stand til å bo med andre mennesker i de periodene av livet når han evner å slappe av, når tankene hans har fri. På den annen side forklarer han hvordan han opplever at tankene hans noen ganger kan ta overhånd. I slike perioder har han behov for å

være alene, og å gå inn i noe han liker, her har han tidligere nevnt trening og annen fysisk aktivitet. På samme måte som denne ungdommen opplever problemer med å knytte seg til og stole på andre mennesker, opplever han problemer med føle tilknytning til omgivelsene i form av et stabilt hjem. Traumereaksjoner kan som nevnt gjøre utslag i form av nedsatt tilknytnings- og relasjonsevne. Sosial tilbaketrekning kan føre til ensomhet og hyppige relasjonsbrudd slik som i denne guttens tilfelle. På den annen side ser man at en av flere beskyttende faktorer er nettopp evnen til knytning av nære relasjoner, en følelse av tilknytning og stabile relasjoner (Bath, 2008a; Christie, 2011a; Van del Kolk, 2005).

4.6 Håp, drømmer og tanker for fremtiden

Dette avsnittet tar for seg det ungdommene trekker frem av håp, drømmer og tanker for fremtiden. Avsnittet vil runde av analysekapittelet, med det formål å få frem hva ungdommene opplever som sine utviklingsmål for deres fremtid som ung-voksen i Norge. I samtale omkring ungdommen ønsker for fremtiden reflekterer flere av ungdommen rundt følelse av tilhørighet i det norske samfunnet. Ungdommene gjør uttrykk for at de ønsker å være del av et større sosialt fellesskap, men flere er usikre på om deres deltakelse i det norske samfunnet kan tilby dem deltakelse på like premisser som norskfødte.

4.6.2 Inkludering og deltakelse: like muligheter eller begrensninger?

Ungdommenes utviklingsmessige bevegelse over i en voksentilværelse er som vi har sett tidligere en utvikling i retning av større *ansvar* både for seg selv og for andre, større *selvstendig*, å være i stand til å ta *riktige valg*, samt å ha *respekt* og *empati* med andre. Vi har fått et innblikk i ungdommenes utviklingsmål, og sett det ut ifra deres selvforståelse på tvers av kultur og tradisjon (jf. 4.3). Mot slutten av samtalen spør jeg guttene om de vil fortelle om deres planer og drømmer for fremtiden. Tre av guttene forteller at de først og fremst ønsker å fortsette med, og å fullføre studiene. To nevner trening som en viktig motivasjon og fremtidsfokus. Det samme er fremtidsmål som å få seg jobb, kjøpe bil og hus, finne seg en jente og å få barn. Ungdommenes fremtidsplaner går inn i samfunnets normative forventninger for hva det innebærer å bli voksen, for å fungere optimalt i det samfunnet de er en del av. Tre av ungdommene forteller om vanskeligheter med å skaffe seg arbeid.

«Når du ikke kjenner så mange norske det er litt vanskelig å finne jobb. Alle de som har fått jobb, det er alltid en norsk som har hjulpet de»

Han er ikke alene om å sitte med en følelse av at norske ungdom har lettere for å få arbeid. Også en annen beskriver hvordan arbeidsgivere ansetter kjente, og at ungdommer med et lite sosialt nettverk i samfunnet, er begrenset i sine muligheter for å få seg jobb. En av ungdommene uttrykker frustrasjon over at han til tross for at han prøver så hardt, ikke får det til. Språket blir nevnt som en viktig faktor i noen av ungdommenes beskrivelser av hvorfor de opplever vanskeligheter med å skaffe seg arbeid. *«Språket er veldig viktig! Det er som en nøkkel for alle dører i samfunnet»*. En av ungdommene har i tillegg en annen forståelse for hvorfor det er så vanskelig for han og andre i hans situasjon å få seg arbeid. Han legger noe av skylden på den økende arbeidsinnvandringen man ser i samfunnet i dag, særlig fra land som Sverige og Polen. Han spør seg selv hvorfor samfunnet ikke er villige til å ansette de utlendingene som har fått oppholdstillatelse, og videre hvorfor samfunnet ikke kan bruke sine folk.

«Det er ganske vanskelig ... Du har større sjanse så lenge du vokser opp i et samfunn. Du kjenner regler og alt. Jeg har større sjanse i Afghanistan, jeg blir fortere akseptert og jeg har større innflytelse, for eksempel hvis jeg går til Afghanistan og jobber der»

Ungdommene ønsker å oppfylle sitt potensialet som positiv samfunnskraft, i tråd med samfunnets forventninger om deltakelse i samfunnet. De har også forventninger til seg selv om å inngå i det sosiale fellesskapet i samfunnet, men opplever det krevende å skaffe seg arbeid. Bak deres fremtidsmål om større ansvar og større selvstendighet ligger det også annen motivasjon for ungdommenes fremtidsplaner.

4.6.3 Motivasjon

Hva ligger bak ungdommenes håp, drømmer og planer for fremtiden? Spiller transnasjonale relasjoner med familien i hjemlandet en viktig rolle i hvilke retning ungdommene tar? En av guttene som har lagt vekt på et sterkt ønske om å fullføre studier viser til hans fortid som barnearbeider som motivasjon for å fullføre studiene.

«Jeg jobbet mye når jeg var liten, så jeg vet hvordan det er å jobbe liksom. Jeg ble sliten av å jobbe, så jeg vil bare ta en skoleutdanning ... Noen ganger hvis jeg blir sliten av alt i skolen, lei av skolen, så tenker jeg på fortiden «du hadde det sånn og sånn!» Så jeg kan ikke bli liksom overlegen eller gå på feile veier»

Ønsket om å fullføre studier bygger på hans ønske om å bli noe i livet. Han forteller om hvordan onkelen var den som betalte reisen og sendte han til Europa «Onkelen min lånte penger fra noen, for fem år siden sirka, og sendte meg til Europa for å bli noe». Guttens onkelen er med å peke retningen fremover, og det er hans egen oppgave å sørge for at han klarer å komme seg dit som han ønsker. Videre forteller han:

«Jeg ønsker å bli noe. Alle har et mål, målet mitt er å gå på skolen, og bli ferdig med den. Jeg liker ikke å være en sånn vanlig arbeider, å stå i oppvasken hele tiden. Jeg liker ikke det. Så derfor, jeg kan tåle alt. Eller jeg må tåle alt, for å bli ferdig med skole ... Hvis man får forskjellige problemer på veien så blir man litt lei, men man kommer tilbake igjen på veien»

Dette er ungdommens investering i egen fremtid, drevet av egen motivasjon. Han er avhengig av at han arbeider hardt med studier og jobb for å nå sine mål, og er klar over at han vil møte på utfordringer på veien. Videre forteller han at han har tatt avgjørelsen om å flytte i en egen leilighet, til tross for usikkerhet omkring hvordan dette vil gå.

«Jeg gjør det mest på grunn av skolen min ... Der som jeg bor er det lite plass, og jeg klarer ikke å konsentrere meg skole-ting. Sånn, jeg kan ikke være hjemme å lese en vanlig dag, samfunnsfag eller geografi eller noen ting ... Litt frihet liksom. Så jeg kan være fri i rommet, og lese og være opptatt med meg selv»

I hans fremtidsplaner om å bli noe annet enn en vanlig arbeider, har han også en stor drøm om å bygge et sykehus eller en skole i et land som trenger det. Det er tydelig at guttene har noen tanker omkring hva de håper fremtiden vil bringe. Samtidig er det ikke alle av ungdommene som har store drømmer for fremtiden. Jeg spør en av guttene om han har noen drømmer for fremtiden. Uten at han ønsker å gå mer i detalj, så svarer han:

«Jeg hadde drømmer, men det fikk jeg ikke noe resultat av ... Nå har jeg ikke noe særlig drømmer. Jeg bare kjører på, rett frem»

Virkeligheten har kanskje vært tøffere med denne gutten enn hva andre opplever i løpet av et helt liv. Han forteller hvordan han en gang våget å tenke stort, men de store drømmene kan være vanskelig å tro på for dem som mister så mye på veien. I samtale med en annen av ungdommene kommer det derimot fram noen store drømmer for fremtiden. Han forteller:

«Jeg har store drømmer. Før jeg drømte om å bli politi ... Men akkurat nå ønsker jeg enten å bli elektro-ingeniør, eller politiker. Jeg hadde elsket å bli politiker»

Han trekker frem en kvinnelig lærer som betydningsfull, en motivator for at han skal nå sine drømmer for fremtiden. Han opplever støtte fra læreren, som oppmuntrer han og har tillit til at han vil komme langt i livet.

«Jeg blir mye støttet gjennom skolen. De sier «du har talent. Snakker foran alle og sånn». Når det skjer noe på skolen eller sånn, så med en gang lærer kommer til meg ... Jeg har en lærer, hun støtter meg mye «du må bli politiker, så engasjert som du er i det. Jeg ser det i deg». Så jeg tenker på det kanskje ... så det er jo drømmen min, at det blir ganske mye støtte fra henne. Jeg liker læreren min veldig mye»

I denne guttens tilfelle er den denne kvinnelige læreren som er med å peke ut retningen fremover. Ved siden av en drøm om et fremtidig yrke, så har han en drøm om at han vil fortsette å få støtte fra læreren. En annen av ungdommene forteller om sine to store fremtidsdrømmer. Den ene er hans egen drøm om å skaffe seg en karriere innenfor trening og Fitness. Den andre drømmen er å følge farens ønske for han, et ønske om å ta en bachelor. Han forteller:

«Også vil jeg ta en bachelor. Jeg må ha, fordi det er drømmen til faren min. Jeg skal ha den bacheloren. Hvis jeg får tid så kan jeg ta master også. Jeg kan ta master hvor som helst. I Afghanistan, her, i Egypt over alt. Jeg har muligheter»

Videre reflekterer han over hvorfor han ikke har mulighet til å velge

«Hvis jeg ikke tar en bachelor, så blir på en måte faren min litt skuffet. Jeg vil ikke skuffe familien min. Jeg har betalt en veldig stor, på en måte, jeg har tapt så mye i livet, jeg vil ikke, jeg vil ikke miste familien min. Så det er litt vanskelig. Hvis jeg skuffer faren min så er det på en måte, så har jeg ikke plass der nede ... Faren min han har, han har opplevd så mye ... Så han har på en måte, litt sånn, at ja «du skal fly,

du skal bli den jeg tenker». Det skal ikke være sånn at folk senere ser at ja «sønnen hans ble ingen ting»

Han føler ansvar for å følge farens drøm og for ikke å skuffe faren. Samtidig som at han reflekterer over farens sterke ønske for han, så er han tydelig på å følge sin egen drøm. Han forteller videre

«Også å jobbe mot mitt eget mål, så er det min drøm. Det er ikke faren min eller familien sin. Så jeg vil de to, begge de to samtidig»

Han nevner motivasjon og hardt arbeid for å understreke hvorfor nettopp han skal klare å nå både hans eget og farens fremtidsmål. Samtidig er motivasjonen og det harde arbeidet det som har fått han dit han er i dag. Han viser til erfaring fra tidligere, hvor han har jobbet hardt og alltid nådd de mål han har satt for seg selv. Erfaring han tar med seg inn i nye situasjoner. Når jeg spør den samme ungdommen om hva som har gjort at han kan klare å nå de drømmene han har så svarer han klart og tydelig

«Motivasjon! Alltid når jeg skulle ha noe, jeg har alltid fått det til. Det er sånn vilje ... Noen de sier «det er drømmen min,» men de jobber ikke for det. Når jeg vil ha noe så jobber jeg for det. Det er en vilje. Når jeg var liten så tenkte jeg at en dag så skal jeg komme ut fra det samfunnet som jeg bor. At jeg følte det var så mye press rundt forbi, og jeg fikk det til. Jeg sa at jeg skal, skal jobbe for det ... Det er store drømmer, men jeg er helt sikker på at jeg kommer til å klare det»

Han uttrykker hvordan hans forståelse av seg selv og sitt liv i dag er et resultat av hans fortid, en bevegelse hvor han selv har tatt seg frem i omgivelsene, som en aktiv aktør og motivator for det livet han lever i dag. Med det ungdommen her forteller vil jeg avrunde analysekapittelet. Ungdommens refleksjoner omkring egen motivasjon for å nå sine store fremtidsdrømmer, er en naturlig avslutning for kapittelets tema. En undersøkelse rundt ungdommenes forståelse av dem selv som handlende og sosiale aktører, som en del av deres utviklingsmessige bevegelse over i voksenlivet.

KAPITTEL 5 –AVSLUTTENDE REFLEKSJONER

Den empiriske drøftingen bygger på ungdommenes fortellinger, tanker og refleksjoner om deres liv som ung-voksen i Norge. Hensikten med undersøkelsen har vært å få frem ungdommenes stemmer, og slik vil også en avsluttende refleksjonen ha som hensikt å trekke fram det som går igjen i det ungdommene opplevelser som betydningsfullt i deres liv. Med utgangspunkt i problemstillingen vil kapittelet undersøke om det finnes noen kjennetegn i det ungdommene forteller om i samtalene. Kapittelet bygger på de tre analytiske spørsmålene som ble presentert innledningsvis

5.1 Selvførståelse på bakgrunn av tidligere erfaring

Hvordan forstår de enslige flyktningene seg selv, og hva har bidratt til deres selvførståelse? I samtalene forteller ungdommen om ulike dramatiske hendelser fra deres fortid, hvor deres erfaringer er drøftet i lys av nyere tids traumeforskning. På eget initiativ forteller ungdommene om vanskelige hendelser i deres fortid, og om hvordan fortiden preger deres liv i dag. Det ungdommene forteller her, støtter opp om det litteraturen sier oss om denne gruppen barn og unge, en gruppe som er særlig utsatt for psykiske plager. Enslige flyktnings sårbar posisjon og utsatthet viser viktigheten av et godt mottaks-, omsorgs- og oppfølgingssystem i samfunnet, som er stand til å møte dem på bakgrunn av deres unike situasjon.

Samtidig som at dette er en gruppe unge mennesker som i ulik grad bærer med seg opplevelser fra deres fortid preget av blant annet krig, konflikt og vold, så er dette en gruppe barn og unge som er tvungen til forstå seg selv på tvers av kultur og tradisjon. I analysen forsøker jeg å få fram hvordan denne gruppen ungdom forholder seg til ulike krav og forventninger fra deres omgivelser, med å ta utgangspunkt i de forventningene ungdommene selv har valgt å trekke frem som betydningsfulle for deres forståelse av seg selv og sitt liv. Det kommer fram i analysen hvordan flere av ungdommene hadde et bevisst og reflektert forhold til de ulike og ofte motstridende kravene i deres omgivelser. Til tross for en bevissthet omkring de ulike retninger deres utvikling kan ta, så utstråler flere en usikkerhet omkring hvilken retning de selv ønsket for deres liv. Gjennom deres refleksjoner

omkring egen selvforståelse, var det tydelig hvordan de også i dag forsøker å finne sin plass i en større sosial og kulturell kontekst, på tvers av den afghanske og den norske kulturen.

Det er tydelig hvordan ungdommene forstår seg selv i en sosial kontekst. Dette kommer særlig tydelig fram idet ungdommene sammenligner seg selv med jevnaldrende. Deres refleksjoner omkring hvordan de ønsker, eller *ikke* ønsker å fremstå, tydeliggjør deres forståelse av seg selv, som igjen er preget av deres samspill med andre mennesker. Avsnittet gir oss videre innblikk i hvordan ungdommene bevisst bringer med seg kulturelle og tradisjonelle verdier fra deres fortid, inn i deres nåværende liv i et vestlig individualistisk samfunn.

Som en oppsummering for hvordan enslige flyktninger forstår seg selv, og hva som har vært med å bidra til deres forståelse, er det noen kjennetegn som går igjen hos ungdommene. Ungdommene forstår seg selv som mer *selvstendige*, mer *respektfulle* ovenfor eldre og med et større *ansvar* enn norske ungdommer. Ungdommene forstår seg selv i lys av deres sosiale og kulturelle omgivelser, og uttrykker med dette hvordan de selv er aktive aktører i eget liv. Deres utviklingsmessige bevegelse avhenger av hvordan de forstår seg selv på tvers av kultur og tradisjon, hvor de i sine bevisste refleksjoner konstruerer sine personlige biografier ved å knytter sammen fortid, nåtid og fremtid.

5.2. Med et ønske om å bli hørt

Hvordan ønsker ungdommene å bli møtt av ansatte som arbeider med enslige, mindreårige flyktninger? I samtalen forteller ungdommene om sine opplevelser fra bokollektivet, hvor store deler av deres fortellinger handler om deres relasjoner med de ansatte. Ungdommene som i dag har flyttet ut fra et kommunalt bokollektivet, legger vekt på deres ønske om at de ansatte på bokollektivene hadde sett dem, lyttet til dem og brydd seg om dem.

Ungdommene har ulike opplevelser fra tiden på bokollektivet, mens det er særlig de med vonde opplevelser fra denne tiden, som kommer frem i den empiriske drøftingen.

Ungdommene ønsker større grad av gjensidighet i relasjonen med de ansatte, noe som tydeliggjør et ønske om større grad av deltakelse i egne liv.

I avsnittet kommer det fram ønsker om større grad av gjensidighet og forhandlinger, noe som er avgjørende for å kunne møte ungdommene i deres streben etter større grad av selvstendighet og større ansvar. I ungdommenes avgjørelser om å flytte ut fra bokollektivet forteller de om deres ønsker om å utvikle seg i retning av større ansvar og kontroll over seg selv og over eget liv. Man ser hvordan dette var en avgjørelse som inngikk i ungdommenes utviklingsmessige bevegelse, hvor deres opplevelse fra tiden under kommunens omsorg gikk imot deres forståelse av seg selv og deres streben mot å gjøre seg større. Ungdommene uttrykker det positivt med å være aktiv i eget liv, og forteller om hvordan de etter at de flyttet ut fra bokollektivet, tok mer initiativ til egen utvikling.

Som en avslutning på avsnittet som omhandler ungdommenes opplevelser fra tiden på bokollektivet, uttrykte ungdommene noen ønsker til dem som arbeider med enslige mindreårige flyktninger. De gjorde uttrykk for et ønske om at de ansatte i større grad viste interesse for å hjelpe dem til integrering og deltakelse i samfunnet. Videre la de vekt på et ønske om større grad av gjensidighet i relasjonen med de ansatte, hvor de igjen la vekt på et ønske om å bli sett, å bli hørt og at de ansatte i større grad brydde seg om dem.

5.3 Betydningsfulle andre i ungdommenes liv i dag

Hvordan opplever ungdommene deres sosiale liv i dag, og hvilke betydning tillegger de sosiale relasjoner med voksne og jevnaldrende? Ungdommene forteller om relasjoner med ansatte fra bokollektivet og oppfølgingsteamet, som i ulik grad preger deres liv i dag. Det er stor variasjon i det de opplever av kontakt med ansatte. En av ungdommene gjør også uttrykk for at han ikke ønsker en slik kontakt, på bakgrunn av den opplevelsen han hadde den tiden han bodde på bokollektivet. Det er allikevel noen kjennetegn som går igjen i det ungdommene forteller. Betydningen av å ha noen som de kan gå å prate med, noen som kan tilby hjelp der ungdommene opplever at de trenger det, og til slutt noen som bryr seg om dem og deres trivsel.

Skolehverdagen er en viktig del av ungdommenes hverdag, og også her trekker noen av ungdommene frem betydningsfulle voksenpersoner som på ulike vis preger deres liv i dag. Igjen forteller de om deres ønske om å bli hørt, og flere legger her vekt på deres streben etter å bli forstått på bakgrunn av deres situasjon. Det er ikke alle ungdommene som

opplever at de blir møtt med interesse for det de forsøker å kommunisere. De skiller mellom lærere som ikke lytter og ikke forstår deres situasjon, og dem som lytter, forstår og støtter. Til slutt trekker ungdommene frem jevnaldrenes viktige posisjon i deres liv i dag. De legger særlig vekt på den støtten de får fra jevnaldrende med samme kulturelle og etniske bakgrunn, og uttrykker en trygghet i at de forstår hverandres situasjon på bakgrunn av det de har felles som enslige flyktninger i Norge.

5.4 Fremtid og motivasjon

Hvilke ønsker, mål og drømmer har ungdommene for deres fremtid, og hva opplever de motiverer dem til å nå sine mål? Den empiriske analysen ble avsluttet med å trekke frem håp, drømmer og tanker for fremtiden. Ungdommene uttrykker et ønske om å være del av et større sosialt fellesskap, men opplever utfordringer i form av begrensede muligheter til å få seg arbeid. Bak deres ønsker om større ansvar og større selvstendighet, ligger det også annen motivasjon for ungdommenes fremtidsplaner. Ungdommene legger vekt på betydningen av deres fortid, som avgjørende for de planer, ønsker og drømmer de har for fremtiden. En av ungdommene nevnte en lærer som en viktig støttespiller og motivator, mens andre nevner familie i hjemlandet og tidligere erfaringer som viktige i ungdommenes motivasjon for å nå sine fremtidsmål.

5.5 Utfordringer og muligheter

Det er avgjørende at barnets rett til å bli hørt tas i bruk *også* på de arenaer barna og ungdommene selv opplever som betydningsfulle i deres liv. Norge har forpliktet seg til å ivareta hensynet til barnets beste, og barnets rett til å bli hørt (Barnekonvensjonen, 1989). Ansvarer ligger ikke på kommunale bokollektiv eller barnevernets institusjoner alene, men også i skolen, i fritidsordninger og på arbeidsmarkedet. Samfunnet har et ansvar for å ta imot disse barna og ungdommene på best mulig måte, og i dette ansvaret *må* det ligge en villighet til å lytte til det barna og ungdommene selv opplever som betydningsfullt i *deres* liv, og for *deres* utvikling.

Undersøkelsen har hatt som mål å fremme stemmene til ungdom som ankom landet som enslige mindreårig flyktninger. Disse stemmene er uunnværlige i samfunnets arbeid med denne gruppen barn og unge. For at vi som samfunn skal være i stand til å hjelpe og støtte dem, er første steg å gi dem en stemme. Det er *de* som er ekspertene i deres eget liv, og med utgangspunkt i deres egne opplevelse kan vi som samfunn gi dem den hjelpen, støtten og omsorgen som de selv opplever at de trenger. Vi som samfunn må tørre å vise at vi bryr oss, og på bakgrunn av dette kan disse barna og ungdommene finne sin plass i samfunnet.

Litteraturliste

- Andenæs, A. (1996). *Foreldre og barn i forandring*. Oslo: Pedagogisk Forum
- Barnevernloven (2009). Lov om barneverntjenester. Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100#KAPITTEL_9
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2011). *Arbeid med mindreårige asylsøkere og flyktninger. En håndbok for kommunene*. Hentet fra http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Arbeid_med_enslige_mindreaarige.pdf
- Bath, H. (2008a). The three Pillars of Trauma-informed Care. *Reclaiming Children and Youth*, 17(3), 17-21.
- Bath, H. (2008b). Calming Together: The pathway to selfcontrol. *Reclaiming Children and Youth*, 16(4), 44-46.
- Bræin, M. K. & Christie, H. J. (2012). Terapi med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere. I K. Eide (Red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 271-291). Oslo: Gyldendal.
- Christie, H. J. & Doehlie, E. (2011a). Enhancing quality interaction between caregivers and children at risk: The International Child Development Programme (ICDP). *Today's children are tomorrow's parents*, 30-31, 74-83.
- Christie, H. J., Døhlie, E. & Eide, K. (2011b). Omsorgen for enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere – introduksjon av en arbeidsmetode. I *Barn i Norge 2011 – Vold og traumer* (s. 58- 73). Oslo: Voksne for barn.
- Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (1950). Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av november 1950. Hentet fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/otprp/19981999/otprp-nr-3-1998-99-/16.html?id=159300>
- Eide, K. (Red.). (2012a). *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal.
- Eide, K. (2012b). Flyktingbarn i historien. I K. Eide. (Red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 31-47). Oslo: Gyldendal.
- Eide, S. B. (2011). Kjennetegn ved en fenomenologisk orientering. I D. G. Aasland et. al. *Kvalitet og kvalitetsopplevelse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- FNs Barnekonvensjon (1989). FN-konvensjonen om barns rettigheter med protokoller av 20. november 1989. Hentet fra <http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-konvensjon-om-barnets-rettigheter-Barnekonvensjonen>
- FNs flyktningekonvensjon (1951). FNs konvensjon om flyktnings stilling av 28. juli 1951. Hentet fra <http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Flyktninger/Flyktningkonvensjonen>

- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Gulbrandsen, L. M. (2008). Utforskende samtaler med unge mennesker og foreldrene deres: begrunnelser, framgangsmåter og analyseresultater. I B. P. Bø & B. C. Rappana Olsen (Red.), *Utfordrende foreldreskap – Under ulike livsbetingelser og tradisjoner* (s. 242-266). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Haavind, H. (1987). *Liten og stor. Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Human Development Reports. (2014). *Human Development Index (HDI)*. Hentet fra <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>
- Hundeide, K. (2007). *Innføring i ICDP Programmet*. Oslo: ICDP.
- Husserl, E. (1970). *Logical investigations* (Vol. 2). London: Routledge.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (2014). *Bosetting av enslige mindreårige flyktninger*. Hentet fra <http://www.imdi.no/no/Bosetting/Enslige-mindrearige/>
- Lidén, H., Eide, K., Hidle, K., Nilsen, A. C. E. & Wærdahl, R. (2013). *Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Løgstrup, K. E. (1956). *Den etiske fordring*. Copenhagen: Gyldendal.
- Oppedal, B., Jensen, L. & Seglem, K. B. (2008). *UngKul-rapport nr. 1. Når hverdagen normaliseres: Psykisk helse og sosiale relasjoner blant unge flyktninger som kom til norge uten foreldrene sine*. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Oppedal, B., Seglem, K. B. & Jensen, L. (2009). *Avhengig og selvstendig. Enslige mindreårige flyktningers stemmer i tall og tale. Rapport, 2009:11*. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Pastoor, L. d. W. (2012). Skolen – et sted å lære og et sted å være. I K. Eide (Red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 219-240). Oslo: Gyldendal.
- Redd Barna & NOAS. (2006). *Mamma vet hvor gammel jeg er. En kartlegging av aldersvurderingen av enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: Redd Barna & NOAS.
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet: Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sagatun, S. (2005). *Vanlig og uvanlig. Miljøarbeid hjemme med 14-18 åringer*. (Doktorgradsavhandling), Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, NTNU, Trondheim.
- Sagatun, S. (2008). Using the life-mode interview as method in evaluation of social work practice. I I. M. Bryderup (Red.), *Evidence based and knowledge based social work* (s. 52-59). Århus: Aarhus University Press.
- Spradley, J. P. (1979). *The ethnographic interview*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Stang, E. G. (2012). Flyktningbarn og menneskerettigheter. I K. Eide (Red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 81-101). Oslo: Gyldendal.

- St. meld. nr. 27 2011-2012 (2012). *Barn på flukt*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet. Hentet fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/stmeld/2011-2012/meld-st-27-2011-2012.html?id=684767>
- Thorsen, K. & Toverud, R. (Red.). (2002). *Kulturpsykologi: Bevegelser i livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Toverud, R., Thorsen, K., Gulbrandsen, L. M., Andenæs, A., Hjort, H., Jensen, T. K. & Ulvik, O. S. (2002). Kulturpsykologi – utgangspunkt, mål og framkomstmidler. I K. Thorsen & R. Toverud (Red.), *Kulturpsykologi, bevegelser i livsløp* (s. 17-33). Oslo: Universitetsforlaget.
- Utlendingsdirektoratet. (2007-2013). Asylsøknader enslige mindreårige asylsøkere etter statsborgerskap og år (2007-2013). Hentet fra <http://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylsoknader-enslige-mindrearige-asylsokere-etter-statsborgerskap-og-ar-2007-2013/>
- Utlendingsdirektoratet. (2013a). Asylsøknader enslige mindreårige asylsøkere etter statsborgerskap og år (2013). Hentet fra <http://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylsoknader-enslige-mindrearige-asylsokere-2013/>
- Utlendingsdirektoratet. (2013b). Kven kom som einslege mindreårige asylsøklarar? Hentet fra <http://www.udi.no/statistikk-og-analyse/arsrapporter/arsrapport-2013/kven-kom-som-einslege-mindrearige-asylsokjarar/>
- Van der Kolk, B. A. (2005). Developmental trauma disorder: Towards a rational diagnosis for chronically traumatized children. *Psychiatric Annals*, 33(5), 1-17.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of higher Psychological Processes*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Wyller, T. (2010). A demanding practice. I T. Wyller, H.-G. Heimbrock & K. D. Schultz (Red.), *Perceiving the other: Case studies and theories of respectful action* (s. 11-39). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Øien, C. (2010). *Underveis. En studie av enslige mindreårige asylsøkere. Fafo-rapport, 2010:20*. Oslo: Fafo.

Appendiks 1: Informasjonsbrev

Invitasjon til å delta i intervju i forbindelse med en masteroppgave

Mitt navn er Gjertine Myklebust og jeg er student ved masterprogrammet for velferdsstudier ved Universitetet i Agder. I løpet av året vil jeg jobbe med min masteroppgave hvor tema for oppgaven er enslige mindreårige flyktninger i overgangen fra barn til voksen. Jeg ønsker å prate med ungdommer som er fylt 18 år og som på bakgrunn av dette har flyttet ut fra kollektiv og inn på egen hybel.

Hvorfor skal du bli med i studiet?

Gjennom å fortelle om hvordan du har det får du en mulighet til å la din stemme bli hørt, men også stemmen til ungdommer som er i samme situasjon som deg selv. Dette prosjektet er også en del av et større forskningsprosjekt som forsøker å finne ut mer om omsorg, forventninger og innsats i forhold til bosetting av enslige mindreårige flyktninger i kommune. I samtalen kan du snakke om ting som er viktig for deg, men også ting som du mener kan bli bedre.

Hva kommer til å skje i studiet?

Om du ønsker å være med i prosjektet så vil vi møtes til en samtale. I samtalen kommer jeg blant annet til å spørre om hvordan du opplever og tenker rundt det å bli voksen. Samtalen kommer til å handle om dine erfaringer i hverdagen, hvem du omgås med og hva du tenker rundt dine muligheter i dag og om dine drømmer og håp for fremtiden. Du kan fortelle om hva du opplever som bra, men også om ting som er krevende i din hverdag. Samtalen kan ta fra 1-2 timer, alt etter hvor mye du ønsker å snakke om.

Vil noen få vite hver du er?

Jeg har taushetsplikt og ingen andre enn meg selv og min veileder vil ha tilgang på det som du forteller. I den ferdige rapporten vil jeg gi deg et nytt navn og din historie vil bli forandret slik at den ikke kan spores tilbake til deg.

Vil samtalen bli tatt opp?

Alle samtaler mellom oss vil bli tatt opp på lydbånd. Dette opptaket er det bare jeg og min veileder som vil ha tilgang til. Lydopptakene vil bli slettet etter at prosjektet er ferdig. Ved prosjektslutt vil alt datamateriale bli anonymisert, slik at ingen opplysningen kan føres tilbake til deg. Prosjektet skal etter planen avsluttes i løpet av 2014.

Dine rettigheter som deltaker

All deltakelse i dette prosjektet er frivillig, og du kan selv velge å trekke deg når som helst, uten å måtte oppgi noe grunn for dette. Du trenger ikke å svare på spørsmål du ikke ønsker å svare på, og hvis du skulle ønske å trekke deg fra prosjektet underveis, vil alt materiale som er knyttet til deg bli slettet.

Har du lyst til å delta?

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til prosjektet så kan du kontakte meg på mitt mobilnummer som er 920 61 994 eller på epost: gjertinemyklebust@gmail.com. Du kan også kontakte min veileder på epost: solveig.sagatun@uia.no.

Studien er meldt til og godkjent av personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Med vennlig hilsen

Gjertine Myklebust

Appendiks 2: Samtykkeerklæring

Jeg samtykker i å delta i masterprosjektet med tema «*enslige mindreårige flyktninger i overgangen fra barn til voksen*».

Jeg har fått informasjon om prosjektet og har gjort meg kjent med mine rettigheter og plikter som informant, og hva de dataene som blir samlet inn skal brukes til.

Jeg vet at jeg vil være anonym i all presentasjon av prosjektet og at jeg til enhver tid kan trekke meg fra prosjektet.

Signatur, sted, dato

Appendiks 3: Intervjuguide

1) Livsformsintervju:

- Kan du fortelle om dagen i går?
- Kan du fortelle om hvordan du bor? Bor du alene eller sammen med flere (med hvem)?
- Hvordan tenker du om å bo der du gjør? Hva tenker du om de du bor sammen med?
- Kan du fortelle om skolen/jobb/annen aktivitet?
- Hva liker du best med skolen/jobb/annen aktivitet? Hva liker du ikke?
- Har du en lærer/rådgiver som du kan gå til om du trenger ekstra hjelp?
- Sosialt nettverk på skolen/jobb/annen aktivitet?
- Treffer du klassekamerater/andre utenom skoletid?
- Hva gjorde du etter skolen/jobb /annen aktivitet?
- Jevnaldrende på fritiden (hvem)?
- Hva pleier du å gjøre når du er sammen med disse?
- Hva gjorde du når du på kvelden? Var du hjemme alene/sammen med andre?
- Var dagen i går en vanlig dag? En annen dag? Hva kunne ha skjedd?
- Hva gjorde du sist lørdag/søndag?

2) Overgangen fra barn til voksen:

- Hvor gammel er du? Føler du deg voksen?
- Hva betyr det for deg å være ungdom? Hva er forskjellen?
- Tror du at du har en annen forståelse av dette enn en ungdom som har vokst opp i Norge?
- Før du flyttet der du bor nå, hvor bodde du da? Hvor lenge bodde du der?
- Hvor gammel var du når du flyttet ut fra bokollektivet? Hvordan trivdes du i kollektivet?
- Var det du selv som ønsket å flytte, eller var det noen andre som bestemte dette for deg?
- Hvilke forventninger hadde du til å flytte ut fra kollektivet og å bo for deg?
- Hvordan var den første tiden? Hva var nytt?
- Syntes du at du har endret deg etter at du flyttet for deg selv? På hvilke måte?
- Har du ennå kontakt med noen fra kollektivet (Hvem og hvilke kontakt)?
- Hva betyr denne kontakten for deg? Eventuelt hva betydde kontakten i en overgangsfase?

- Hvis nei: Har du forsøkt å ta kontakt? Skulle du ønske at du hadde mer kontakt?
- Har du kontakt med noen av de andre ungdommene fra bokollektivet?
- Hvis du har det vanskelig, er det noen personer du kan snakke med?
- Har du andre personer som er viktige for deg i ditt liv?
- Er det noen type hjelp/støtte (praktisk/emosjonell) du skulle ønske at du hadde mer av?
- Hva liker du best ved å bo i Norge? Er det noe som er vanskelig?
- Er det noe du gjerne skulle ha endret på?
- Hvordan opplever du dine muligheter i samfunnet?
- Har du noen planer/drømmer for fremtiden?
- Hvilke råd vil du gi til de som arbeider med enslige mindreårige flyktninger?
- Er det noe du føler jeg ikke har spurt om som du har lyst å fortelle?

Appendiks 4: Kvittering på melding om behandling av personopplysninger fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr: 985 321 884

Solveig Sagatun
Institutt for sosiologi og sosialt arbeid Universitetet i Agder
Serviceboks 422
4604 KRISTIANSAND S

Vår dato: 05.02.2014

Vår ref: 37146 / 3 / LT

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 18.01.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

<i>37146</i>	<i>Enslige mindreårige flyktninger, bosatt i kommune</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Universitetet i Agder, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Solveig Sagatun</i>
<i>Student</i>	<i>Gjertine Myklebust</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.08.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Det gis muntlig og skriftlig informasjon og innhentes skriftlig samtykke. Personvernombudet finner i utgangspunktet skrevet godt utformet, men forutsetter at følgende endres/tilføyes;

- skrevet må stiles til informanten og dennes foresatte/verge
- det må innledningsvis gå frem hvem som retter henvendelsen
- setningen "Deltakelse i prosjektet vil ikke påvirke....." tas vekk
- at det legges opp til at både informant og foresatt/verge skriver under

Personvernombudet legger til grunn for sin godkjenning at revidert skriv ettersendes personvernombudet@nsd.uib.no for det tas kontakt med utvalget (merk eposten med prosjektnummer).

Avdelingsleder for arbeider rundt klubben tar førstegangskontakt og formidler informasjonsskrivet til ungdommen.

Det vil i prosjektet bli registrert sensitive personopplysninger om rasemessig eller etnisk bakgrunn, eller politisk, filosofisk eller religiøs oppfatning jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8 a).

Innsamlede opplysninger registreres på privat pc. Personvernombudet legger til grunn at veileder og student setter seg inn i og etterfølger Universitetet i Agder sine interne rutiner for datasikkerhet, spesielt med tanke på bruk av privat pc til oppbevaring av personidentifiserende data.

Prosjektet skal avsluttes 01.08.2014 og innsamlede opplysninger skal da anonymiseres og lydopptak slettes. Anonymisering innebærer at direkte personidentifiserende opplysninger som navn/koblingsnøkkel slettes, og at indirekte personidentifiserende opplysninger (sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. yrke, alder, kjønn) fjernes eller grovkategoriseres slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes i materialet.

